

***«En una época de engaño universal,
decir la verdad es un acto revolucionario.»***

George Orwell (1903- 1950)

«62.400 repeticiones hacen una verdad. »

Aldous Huxley (1894-1963)

***«Un libro en manos de un vecino
es como un arma cargada.»***

Ray Bradbury (1920)

ÍNDIX

PRESENTACIÓ	p. 4
A. PART TEÒRICA	
1. INTRODUCCIÓ.....	p. 6
1.1. Concepte d'utopia i distopia	p. 6
2. PENSAMENT UTÒPIC.....	p. 10
2.1. Societats utòpiques	p. 10
2.2. Principals utopies literàries	p. 12
2.3. Socialisme utòpic.....	p. 15
2.4. Declivi de les utopies.....	p. 20
3. PENSAMENT DISTÒPIC	p. 24
3.1. PRINCIPALS DISTOPIES LITERÀRIES.....	p. 28
<i>Un Món Felç</i> , d'Aldous Huxley.....	p. 32
<i>1984</i> , de George Orwell.....	p. 39
<i>Fahrenheit 451</i> , de Ray Bradbury	p. 49
B. COMPARACIÓ DE LES DISTOPIES AMB EL MÓN ACTUAL	
4. POLÍTICA.....	p. 56
4.1. RÈGIMS POLÍTICS (TOTALITARISME I DEMOCRÀCIA).....	p. 59
Els règims polítics.....	p. 59
La ideologia	p. 68
L'organització politico-social.....	p. 71
La defensa de l'Estat	p. 77
L'economia i la guerra	p. 80
4.2. PROPAGANDA POLÍTICA.....	p. 83
4.3. MANIPULACIÓ POLÍTICA	p. 90
5. ESPORT	p. 105
L'esport i l'exèrcit.....	p. 105
<i>Panem et circenses</i> al segle XXI	p. 108

El consumisme i l'esport	p. 113
6. SOCIETAT	p. 116
L'individu dins la societat: la igualtat i la llibertat.....	p. 116
Les relacions familiars i la dona	p. 122
El sentiment de felicitat	p. 123
7. CIÈNCIA	p. 125
8. TECNOLOGIA	p. 130
La televisió.....	p. 130
Internet: les xarxes socials	p. 134
Les càmeres de vigilància	p. 135
9. CULTURA	p. 138
La literatura.....	p. 138
La llengua	p. 141
10. RELIGIÓ	p. 144
C. CREACIÓ D'UN MÓN DISTÒPIC	p. 148
CONCLUSIONS	p. 153
BIBLIOGRAFIA	p. 155
ÍNDIX D'IL·LUSTRACIONS	p. 158
ANNEXOS	

PRESENTACIÓ

En l'ampli marc de la literatura universal, i específicament dins la novel·la, trobem diferents gèneres narratius que ens ofereixen una variada temàtica, com ara la novel·la històrica, la romàntica, la picaresca, la fantàstica o la de ciència-ficció, entre altres. Un subgènere no tant estès, però amb molta força crítica, és l'anomenada literatura distòpica, sorgida al llarg del segle XX. Aquest tipus de literatura és un potent vehicle de crítica de les condicions socials o sistemes polítics existents en un determinat període històric i, al mateix temps, un advertiment contra les potencials conseqüències negatives del pensament utòpic.

Totes les distopies de què tenim coneixement estan enfocades cap al futur, al contrari de les utopies, que plantegen societats ideals generalment ubicades en el passat. Per tant, podem dir que les distopies revelen una societat futura molt propera a la que vivim i ens presenten aspectes o àmbits de la vida quotidiana portats a un extrem exagerat i pessimista.

Fins a quin punt aquestes societats fictícies que proposen els autors són totalment alienes a les societats actuals? Estan presents a la nostra societat alguns dels aspectes dels que fan esment aquestes obres literàries? Podem dir que estem vivint, sense adonar-nos, en un món distòpic disfressat de benestar?

A partir de la lectura de tres obres distòpiques, *1984*, de George Orwell, *Un món feliç*, d'Aldous Huxley i *Fahrenheit 451*, de Ray Bradbury, se'm va plantejar tot un seguit de preguntes sobre el que proposaven els autors a la primera meitat del segle XX, és a dir, sobre el que seria el futur i el que és, actualment, el present.

Arran de la lectura meticulosa d'aquestes novel·les i amb una visió d'esperit crític de la realitat, vaig començar a meditar sobre les semblances que hi havia en els diferents àmbits quotidians de la nostra societat i els que manifesten les obres. Així doncs, vaig trobar molts paral·lelismes que s'ajustaven a una comparació entre els aspectes que apareixen a les distopies i que avui, al segle XXI, conviuen amb nosaltres.

Consegüentment, se'm va plantejar una reflexió inquietant que ha sustentat la meva hipòtesi de treball:

El món actual ha acabat fent realitat molts aspectes presents en les distòpies emmascarant-los sota el pretext del benestar i la felicitat.

La hipòtesi formulada en el meu treball de recerca té diferents propòsits. El principal objectiu és trobar diferents àmbits de les novel·les distòpiques que convisquin en el present, encara que no ens en assabentem. A partir de la recerca d'aquests àmbits, el propòsit serà comparar-los amb l'actualitat.

La metodologia emprada en aquest treball consistirà en l'anàlisi, l'observació i la comparació per arribar finalment a la verificació, o no, de la nostra hipòtesi. Així doncs, el present treball es compon d'una part teòrica, que es basarà en la lectura i anàlisi de les tres novel·les distòpiques escollides, que ja hem citat anteriorment, extraient-ne els àmbits específics que es poden donar a la societat del segle XXI. Òbviament, contextualitzarem el sorgiment de la novel·la utòpica i els diferents corrents de pensament. Aquesta primera part teòrica donarà peu a la part pràctica o treball de camp. La recerca i anàlisi profund de les obres, així com la cerca de la informació necessària per la realització d'aquesta segona part, es basaran en diverses fonts: bibliogràfiques, documentals, material cinematogràfic i entrevistes. Pel que fa al treball de camp, l'objectiu plantejat és trobar similituds en els àmbits proposats en les tres novel·les i comparar-los amb les societats occidentals d'avui en dia. Ens limitarem a l'estudi d'aquestes societats perquè, en primer lloc, és el món presentat pels autors d'aquestes distopies, i en segon lloc, perquè és el món en què vivim.

Finalment, la tercera i última part de què es compondrà aquest treball serà de caire més creatiu i consistirà en la creació d'un món distòpic a partir de la realitat que ens envolta, tal i com el presentarien, des del meu punt de vista, Aldous Huxley, George Orwell i Ray Bradbury. Aquesta part serà el resultat de l'estudi realitzat prèviament en els apartats anteriors. Aquest nou món distòpic proposat partirà de l'actualitat i del que podem preveure per un futur pròxim, tenint en compte els avenços tecnològics i científics, les estructures socials i els aspectes culturals, tal i com ho van fer els esmentats autors de les distopies literàries.

Aquestes tres parts permetran arribar a la conclusió i confirmar, o rebutjar, la hipòtesi inicial, que postulava que: **el món actual ha acabat fent realitat molts aspectes presents en les distopies emmascarant-los sota el pretext del benestar i la felicitat.**

A. PART TEÒRICA

1. INTRODUCCIÓ

1.1. CONCEPTE D'UTOPIA I DISTOPIA

La concepció de mons ideals ha existit al llarg de tota la història, de fet, des de que l'ésser humà és conscient de sí mateix. Això és el que pretén la *utopia*, concepte que explicarem a continuació, la invenció i descripció de societats ubicades en un món ideal. El terme utòpic és relativament modern, d'encuny renaixentista¹, però el concepte el trobem ja present en l'obra de Plató, el primer filòsof que va plantejar una societat ideal, és a dir, utòpica. Per tant, tot i tenint en compte aquesta discrepància en el temps, al llarg del present treball utilitzarem el terme *utopia* per parlar d'aquests tipus de creacions ideals.

A continuació analitzarem l'etimologia d'aquest mot que prové del grec i que està format per un substantiu i el seu prefix: *ουτοπία*. *Ου* (u), que vol dir “no”, i *τοπος* (topos), que vol dir “lloc”. Per tant, voldrà dir un lloc que no existeix. Altres fonts fan referència al terme *ευτοπία*, que podria provenir de *ευ*, que vol dir “bo”, i *τοπος* (topos), és a dir, un “bon lloc”. Ambdues propostes casen perfectament amb el concepte abans esmentat.

Abans d'endinsar-nos en les diferents visions de la utopia, cal definir el terme basant-nos en fonts autoritzades per tal de fixar el terreny pel que caminarem. Plantegem tres definicions que s'ajusten al significat etimològic que acabem de veure:

*Plan, proyecto, doctrina o sistema optimista que aparece como irrealizable en el momento de su formulación.*²

*És allò que no té lloc i, per tant, és impossible.*³

*Concepció imaginària d'un govern ideal.*⁴

¹ Thomas More, *Utopia*, Tecnos, Madrid, 2008.

² Definició del terme *utopia* extret del Diccionario de la Real Academia Española.

³ V.V.A.A., *ATOPIA, Art i ciutat al segle XXI*.

⁴ Definició del terme *utopia* extret de la Gran Enciclopèdia Catalana.

Sembla, però, que tenint en compte aquestes definicions i el que proposen les obres qualificades d'utòpiques, podríem formular una definició més ajustada i adient:

Una utopia és un Estat imaginari que reuneix totes les perfeccions i que fa possible una existència feliç, ja que hi regnen la pau i la justícia.

En definitiva, podem dir que una utopia és una societat fictícia (imaginària) ideal, que es formula en un moment donat allà on no es pot donar i, per tant, és impossible i irrealitzable en aquell moment: un món ideal que no existeix.

La idea d'utopia sempre ha estat vigent en la societat al llarg de la història, no obstant, sempre ha estat un pensament en la ment dels filòsofs, ja que la utopia és un desig imaginari, impossible a la pràctica. Per tant, sempre que es parla d'utopia s'ha d'afegir, mentalment, l'adjectiu inversemblant i inassolible, ja que no es pot realitzar. És tan sols la creació d'un món perfecte ideat pels pensadors, un somni que representa la crítica dels autors cap a la societat en què estan vivint.

Què pretén realment el món de la utopia? La utopia, a part de crear una societat fictícia, que en el seu moment és irrealitzable, vol crear-la de manera ideal. És ideal, perfecta, perquè és una societat basada en la justícia, sense que intervingui cap aspecte o factor negatiu. És a dir, un món on predominen ideals com la pau, el respecte a la llibertat, la dignitat, la igualtat i la solidaritat. En el món propugnat per les utopies predominarà la pau, per tant, tots aquells fenòmens que inciten a la violència, a l'afany de poder i als conflictes entre Estats, que sovint menen a la guerra, no existiran. Així doncs, es tracta de comunitats on tothom serà lliure de decidir i d'actuar per sí mateix, un món on mai podrà ser violada la igualtat entre éssers humans i on tothom, per força, haurà de ser feliç. En poques paraules, una utopia proposa un model de societat irrealitzable i basat en el desig humà de perfecció material i espiritual.

Arribats en aquest punt, on tot és idíl·lic i on afloren els millors instints de l'home, no ens queda altre que recordar a J.J. Rousseau, que preconitzava que "l'home és bo per naturalesa, lliure i igual que tots els altres. Per satisfer les seves necessitats els individus s'associen formant una societat i és aquesta qui el corromp"⁵. Així doncs, en aquest tipus de societat hi habita l'home rousseunià.

⁵ J.J. Rosseau, *El contracte social*, Espasa Calpe, Madrid, 2007.

El terme utopia s'ha aplicat en molts àmbits de la vida. Tenim constància de la presència de la utopia en la política, com el socialisme utòpic, i en el cas de la religió, en les religions monoteistes, com el cristianisme, el judaisme o l'islam, que prometen un món ideal després de la mort, un món etern, que s'anomena “paradís”. Què és això si no una utopia?

En altres camps, com l'economia, també hi ha aflorat, encara que s'ha dut a un terreny literari on escriptors i filòsofs elaboraven les *magnum opus* i proposaven la seva concepció d'Estat ideal. Veiem, per tant, que la utopia ha estat present en la ment dels filòsofs i també en les dels literats amb novel·les de ficció que descriuen un món adornat amb els trets propis de la utopia, on no hi existeix la infelicitat, l'aflicció ni, evidentment, el mal.

Abordarem ara el concepte de distopia, que és el que ha donat peu a aquest treball. La *distopia* és l'antítesi de la utopia. És la descripció d'una societat fictícia, que esdevindrà en un futur pròxim. És el retrat d'una societat que presenta un model al qual s'hi arriba mitjançant l'exacerbació de les qualitats negatives del present. Mentre que el concepte d'utopia és ja present des de que l'home és un ésser racional, el de distopia és de nou encuny, arran de la publicació, en el segle XX, de les obres distòpiques més importants, com són les dels autors dels que ens ocuparem més endavant: Orwell, Huxley i Bradbury.

Des del punt de vista etimològic, el terme *distopia* prové del grec *δυστοπος* i està format per un prefix *δυσ-* (dis), que significa “dolent”, i la paraula *τοπος* (topos), que expressa “lloc”. En definitiva, aquesta paraula vol dir “lloc dolent”. El contrari, com ja hem vist, del “bon lloc” de la utopia.

Així com les utopies han sorgit a partir de temes concrets com la política (socialisme utòpic), la religió (la ciutat de Déu) i altres àmbits, les societats de les distopies únicament han sigut descrites en les obres literàries, per tant, sempre s'han dut a un terreny moralitzant o d'advertiment. Malgrat el que acabem de dir, podríem considerar l'Expulsió del Paradís bíblic⁶ com la primera distopia de la història de la humanitat? Si la conseqüència de la Caiguda és el món que tenim, el del treball, la injustícia, el patiment i la mort, no és doncs també una distopia si es va perdre l'existència idíl·lica, utòpica, en el Paradís?

El terme distopia, al contrari del d'utopia, implica la creació d'una societat fictícia pitjor que la del moment. Així com les utopies eren una concepció del que seria un món

⁶ Gènesi 3:24.

ideal, les distopies ens proposen el que seria un món amb els aspectes negatius exagerats. Les descripcions que han fet els autors reproduïxen una societat amb un caire negatiu, on hi ha una crítica evident cap als governs, on sempre predominen els autoritarismes i totalitarismes. També hi ha una reflexió sobre el sistema econòmic, la cultura, la societat i l'actitud dels súbdits, dels sotmesos.

Com ja s'ha dit, en una distopia sempre hi ha un Estat despòtic, en què el sobirà exerceix el poder sense atènyer-se a cap llei. Això és el que anomenem un Estat absolutista o totalitari, on tot el poder recau en una persona que priva de llibertat als seus súbdits. Aquests bàsicament no tenen cap dret, perquè ni hi ha llibertat, ni igualtat ni tan sols es respecta la dignitat de les persones. L'Estat únicament es preocupa del seu poder i de mantenir condicionada a la seva societat, fent-la ignorant i manipulant-la a través dels mitjans de comunicació, per tal que tothom cregui en el partit i el recolzi incondicionalment. La distopia ens descriu una societat on la religió ja no hi té cabuda, on no es segueix cap de les religions monoteïstes conegudes, i la figura de Déu és encarnada per l'Estat. A més a més, ens trobem en una societat on la tecnologia deshumanitzadora ha cobrat una gran importància en la vida quotidiana, la qual cosa suposa un major control dels súbdits part de l'Estat, com passa al *1984* de George Orwell, on tota la població és controlada per la telepantalla.

Pel que fa a la cultura, bàsicament la trobem abolida, ja que l'Estat s'ha encarregat de fer-la desaparèixer: tot allò que té a veure amb la història, els objectes de valor cultural i la literatura no té raó de ser. Més endavant en tornarem a parlar.

És evident que utopia i distopia són antònims, però en el fons la finalitat és idèntica: dur a terme una crítica de la societat basada en valors superficials (tecnologia, economia, bens materials), en comptes dels valors fonamentals, com la llibertat, la dignitat i la justícia.

2. PENSAMENT UTÒPIC

Com ja s'ha dit més amunt, el pensament utòpic ha existit al llarg de la història des de que els humans són conscients i han pogut imaginar mons millors, creant-los a partir de l'observació dels aspectes negatius presents a la societat del seu moment. La distopia, en canvi, sorgeix segles més tard, quan la humanitat, ja més avançada, comença a posar en dubte el seu progrés i manifesta un descontent envers els esdeveniments presents i passats. Per tant, podem dir que ambdós conceptes apareixen a partir del pensament filosòfic i són transportats a la literatura, on es reflecteix clarament la crítica. En el transcurs de la història, aquests termes han sigut utilitzats pels diferents autors, que han creat la seva pròpia visió del món, sigui utòpica o distòpica. Per aclarir les coses descriurem a continuació aquests conceptes filosòfics.

2.1. SOCIETATS UTÒPIQUES

Tal com ja s'ha indicat anteriorment, utopia és la concepció imaginària d'un món o Estat ideal que resulta irrealitzable i no es pot dur a terme en el moment de concebre'l i possiblement tampoc en el futur. Malgrat que les utopies s'han traslladat a un terreny literari, durant molt de temps el pensament ha vinculat la utopia a molts altres àmbits de la societat, especialment a la política, la religió i l'economia. Però, quina ha sigut i continua sent la funció de la utopia? A continuació en destacarem les quatre més fonamentals:

- **Orientació.** L'ésser humà té consciència de que viu en un món que òbviament no és utòpic. Quan parlàvem d'algunes de les característiques que havia de tenir un Estat per ser ideal, anomenàvem alguns aspectes com la pau, la llibertat, la igualtat, la dignitat i la solidaritat, entre altres. Si observem críticament la societat actual, veiem que enlloc és gaudeix d'aquests valors amb plenitud. Vivim en un món on proliferen la violència, amb conflictes bèl·lics o atacs terroristes, les desigualtats i la manca de llibertat, ja que predominen els interessos econòmics de la casta governant en detriment del benestar de la població. Es prima l'individualisme salvatge per damunt del bé col·lectiu. Així doncs, les utopies tenen una base orientativa i van dirigides cap a l'Estat. Són

una proposta de reformes que l'Estat hauria d'aplicar per millorar les condicions existents.

- **Reconeixement dels valors.** Els autors d'obres utòpiques han escrit, no tant per crear mons ideals, sinó per oferir la possibilitat de comparar el moment en què vivien amb un món fictici millor, perfecte. Els valors que ofereixen les utopies són de caire moral, no material, per tant afavoreixen la reflexió sobre els pilars que sustenten la societat real: justícia, dignitat, solidaritat, etc.
- **Comparació crítica del món real i el fictici.** Una de les funcions de la utopia és la crítica: mitjançant la comparació d'ambdós Estats, el real i el fictici, es posen en relleu les limitacions del nostre Estat. A partir d'aquest moment es fa evident que àmbits com la justícia o el benestar social, tan presents en aquestes obres de les que parlem, encara no estan assolits a la nostra societat, que ni tan sols pren mesures per resoldre els aspectes febles de l'Estat. La utopia està basada en el món present, perquè, al ser tant prospera, el lector se'n adoni, a través dels elements satiritzats, d'allò que en realitat l'envolta, del que no té o del que s'ha de millorar. A més, la comparació crítica ofereix la possibilitat de posar en pràctica el que es planteja en una utopia i que no es troba a la realitat. En definitiva, es tracta de fer palesa la manca de valors morals i les injustícies a través de l'observació dels dos mons.
- **Optimisme i il·lusió per un món millor.** L'esperança d'un món millor està en la naturalesa de l'ésser humà: sempre queda un alè de confiança en què tot millori. A tall d'exemple podem esmentar la crisi actual. La gent té, dia rere dia, l'esperança de que aquest mal moment que està patint Europa i el món sencer s'acabi. El mateix podem dir de tots aquells moments històrics en què els humans han sofert guerres, amb l'esperança d'un final ràpid.

Els filòsofs sempre han afirmat que **l'ésser humà és un ésser utòpic**. La raça humana, entre d'altres necessitats, sempre ha tingut la de concebre i idear mons millors – possiblement perquè no troba prou bo el seu – i sempre ha conservat la il·lusió de la llibertat, de viure en un lloc millor on regni la justícia. La concepció de mons ideals és inherent a l'espècie humana perquè fa referència a la pròpia naturalesa utòpica de l'home. Al llarg del segle XX, un segle ple

d'enfrontaments bèl·lics, els fluxos migratoris massius constitueixen un clar exemple del que acabem de dir.

2.2. PRINCIPALS UTOPIES LITERÀRIES

A continuació farem un repàs de les obres utòpiques més importants, que han tingut rellevància al llarg de la història i han configurat el concepte de gènere utòpic.

La República platònica

Plató (427-347 a. C.), el pensador grec, va ser el creador de la primera societat utòpica. La seva obra, *La República* (*Politeia*, en grec), escrita al 370 a. C, és un diàleg en què Plató descriu un Estat ideal i just i defensa una determinada concepció de la justícia. Els sistemes polítics atenesos de l'època en què viu no agraden al filòsof, que concep la manera d'organitzar un Estat just, on també es consolidi el benestar social.

Veritablement, el que Plató proposava en el seu Estat era que tots els individus s'agrupessin en tres classes. Cada individu, home o dona, pertanyeria a una d'elles, però no seria per naixement, sinó per capacitat, segons les aptituds que posseís cada persona. La primera classe estaria formada pels governants, que dirigirien l'Estat. Aquests serien els més savis, per tant, la societat estaria dirigida pels filòsofs. La segona classe serien els guàrdies. Igual que succeeix avui, les persones dedicades a la protecció i defensa de l'Estat han de contar amb unes aptituds específiques que han de desenvolupar. En aquesta ocasió ja no serien els tan summament savis, però sí aquells que tinguessin les esmentades qualitats. Per últim, la societat de Plató comptava amb una tercera classe: els productors. Aquestes persones serien les que s'encarregarien d'obtenir els bens necessaris per sobreviure, és a dir, habitatges, aliments, roba, etc.

Aquesta societat que proposava Plató era perfecta, ja que tothom seria educat per exercir la seva tasca i tothom compliria amb la seva feina, de manera que tot marxaria satisfactòriament. Cadascú a la seva mesura, i amb les seves aptituds, podria contribuir al bé comú de la societat.

En definitiva, a la societat de Plató predomina el filòsof-rei. En la seva obra, Plató ja manifestava que només el qui coneix què és la justícia pot ser just. D'aquesta manera, els més savis eren els que d'alguna manera tenien nocions sobre la justícia i, en conseqüència, el poder havia de ser a les seves mans. A més a més, tot filòsof estima el bé i la veritat, per tant era *conditio sine qua non* que els governants es dediquessin a la filosofia.

La ciutat de Déu de Sant Agustí

Sant Agustí d' Hipona (354-430 d. C.) ha sigut un dels representants més importants de la religió cristiana. Durant la seva vida va anar evolucionant intel·lectualment de manera que va ser i és considerat un dels pares de l'Església. En especial va ser un defensor del cristianisme neoplatònic i els seus coneixements teològics i filosòfics van influenciar molt la societat medieval. Sant Agustí va ésser singular perquè fusionava els seus coneixements religiosos amb els filosòfics. De fet, va proposar una barreja d'utopia – que com ja s'ha dit és un terme filosòfic – i religió cristiana.

La utopia plantejada pel religiós d'Hipona consistia en dos ciutats o dos regnes, un anomenat *ciutat terrenal* i l'altre la *ciutat de Déu*. El primer va ser fundat per Caín, fill d'Adam i Eva, el qual matà al seu germà Abel⁷. Segons la Bíblia matar és un pecat, i Caín, que va fundar aquesta ciutat, va matar al seu germà *in situ*, així doncs és la ciutat del pecat. A més a més, els habitants són esclaus i es lliuren amb fruïció a tot allò que té a veure amb les passions (l'amor carnal n'és un exemple) i els bens materials.

Tal com ho proposa el teòleg, l'altre món és la ciutat de Déu. Com indica el seu propi nom, és una ciutat fundada per Déu on hi regna l'amor, la pau i la justícia. Mentre que en l'altre prevalen tots aquells Estats històrics, en el regne de Déu únicament arribarà l'esser humà després de la mort. És un Estat espiritual i a la vegada ho té tot per ser ideal.

Per aquest religiós, una utopia sí que era un món realitzable. Hi havia la possibilitat de viure-la, però sempre al final de la vida humana, quan arribava la mort i l'esperit accedia al regne de Crist. Però era determinant, perquè un cop l'ànima es separava del cos ja pertanyia a la ciutat de Déu, era la fi de la història humana. L'ànima viuria eternament en el regne de Déu.

⁷ Gènesi 4:8.

Il·lustració 1. *El jardí de les delícies*, oli de El Bosco.

Seguint en el context de la utopia proposada pel teòleg d'Hipona, que deia que la utopia era possible i realitzable, i que només es donava al paradís, podem observar el quadre a l'oli del pintor holandès El Bosco (vegeu il·lustració 1) anomenat *El jardí de les delícies*, que il·lustra a la perfecció aquests mons: L'Edèn (panel esquerre) i el fals paradís del pecat (panel central) on preval la luxúria. Evidentment es tracta de la vida terrenal. El panel esquerra representa el cel, el regne de Déu, on tot és ideal i on es respecten tots els valors, no existeix el pecat i és un regne etern.

Utopia de Thomas More

El Renaixement va ser un moviment cultural que es va produir entre els segles XIV i XVI arreu de l'Europa Occidental, culminant sobretot en països com Itàlia, Espanya o Alemanya. Aquest moviment es caracteritza pel desenvolupament de les arts i les ciències, despuntant els canvis econòmics i socials. En aquest període va sorgir el concepte d'*humanisme*, que propugnava l'estudi de les humanitats: literatura, art, història, arquitectura, pintura. És a dir, la formació íntegra del home basada en les fonts clàssiques. Aquest moviment tan florit culturalment va desenvolupar i incrementar, també, el gènere utòpic.

Degut a les moltes desigualtats entre els individus d'aquella societat i al gran nombre d'injustícies, els pensadors reaccionaran reivindicant una organització social racional on intervingui la igualtat, la llibertat i la justícia. La creació de les societats utòpiques renaixentistes neix arran de la fe i l'esperança en una organització racional que permeti incorporar elements positius a l'Estat convertint-lo en un Estat perfecte, utòpic.

Un cop presentat el context, abordarem l'obra de Thomas More (1478-1535), teòleg, polític, humanista i escriptor. Si per algun motiu ha estat reconegut fins al dia d'avui és per la seva obra escrita al 1516, anomenada *Utopia*⁸. A partir del moment en que More bateja el seu escrit amb el nom d'*Utopia*, aquest terme s'ha utilitzat per anomenar totes

Il·lustració 2. L'illa proposada per Thomas More.

les obres d'aquest gènere.

Utopia consta de dues parts. Una primera, en què l'escena es situa a Anglaterra i en què More fa una profunda crítica dels diferents aspectes que rebutja de la societat de l'època. A la segona part, l'autor presenta una illa fictícia on els habitants formen una comunitat justa i feliç. Aquesta justícia present a la *Utopia* s'ha aconseguit a partir de l'abolició de la propietat privada, que es considera el principi de les desigualtats i de la injustícia.

Pel que fa a l'organització, la societat utòpica s'estructura de manera jeràrquica, cada individu ocupa un lloc d'acord amb la seva capacitat. Això no implica que depenent del lloc de treball, es disposi de més bens que qualsevol altre individu de la societat, sinó que tots gaudiran dels mateixos bens materials, independentment del treball.

La il·lustració 2 ens mostra la comunitat que proposava More, basada en una illa i governada per l'habitant més vell. És una societat justa on hi regna la felicitat, perquè al abolir la propietat privada, tots els individus gaudien del mateix tipus de casa (que canviaven cada deu anys), en la que hi havia dues portes, una que donava a l'exterior i l'altre a un hort. El tema de l'agricultura predomina en aquesta societat on els individus cada dos anys varien el treball i es desplacen del camp a la ciutat.

2.3. SOCIALISME UTÒPIC

El socialisme utòpic va ésser una de les altres societats proposades per alguns pensadors. Aquest tipus de societat aparegué al voltant del segle XVIII i començaments del XIX. La causa de la creació d'una nova societat utòpica va ser l'esdeveniment de la Revolució Industrial, que va desencadenar molts canvis a nivell econòmic i social. La

⁸ Thomas More, *Utopía*, Tecnos, Madrid, 2006.

demografia va experimentar un gran increment degut al augment dels recursos. En aquesta transformació entren en joc les indústries i l'objectiu, en tot moment, és produir per obtenir beneficis. Aquesta revolució es dona per primera vegada a Anglaterra, però es va difondre cap a altres indrets.

L'industrialisme va imposar una economia capitalista basada en el liberalisme. Les transformacions més notables es van manifestar en el pas d'una societat rural a una industrial. Es va passar d'una societat estamental, on existien els privilegis d'una minoria, a una societat de classes amb enormes desigualtats i una gran injustícia. Les classes baixes sentien un gran malestar per les condicions laborals a què estaven sotmeses. Treballaven moltes hores, en pèssimes condicions i, sobretot, estaven mal pagats. No disposaven de drets i dedicaven part de la seva vida a treballar, sense poder gaudir d'oci i gairebé sense poder dormir les hores necessàries.

D'aquesta situació va sorgir el moviment obrer, que denunciava les injustícies degudes a l'explotació i proposava solucions reformistes o revolucionàries. Les dures condicions de la Revolució Industrial van estimular la formació d'un pensament igualitari: el socialisme utòpic. Els seus representants es van preocupar per abolir les injustes diferències socials en comptes de crear les bases per nous principis econòmics.

Les característiques principals del socialisme utòpic són:

1. **Societat ideal:** Com bé indica el concepte es tracta d'un món ideal. El problema que va destacar més tard Friedrich Engels és que tota societat utòpica és irrealitzable, encara que altres pensadors van assegurar que sí era possible. Els socialistes utòpics desitjaven una societat ideal i perfecta en la que hi regnés la pau, la igualtat i la dignitat.
2. **Pacifisme:** Tota societat ideal és un territori on no hi ha violència i on hi regna l'harmonia.
3. **Solidaritat, filantropia i amor fraternal:** Desitjaven bàsicament un benestar general, una societat on els individus s'ajudessin entre ells, on imperés l'amor cap a la humanitat i una relació harmoniosa entre els diferents membres de la comunitat.
4. **Indústria innovadora:** Recolzaven tot allò que constituís una novetat, sempre i quan afavorís al sector obrer.

Aquest socialisme utòpic, hereu de les utopies del Renaixement, proposa, doncs, societats més justes que les que sorgeixen arran de la Revolució Industrial.

Parlarem a continuació de tres importants ideòlegs que van plantejar diferents solucions "utòpiques" als mals provocats per l'industrialització: el comte Saint-Simon, Charles Fourier i Robert Owen.

El comte Saint- Simon

Com ja hem esmentat més amunt, la indústria és un dels pilars més importants del socialisme utòpic. En aquest cas Saint Simon (1760-1825) plantejava una societat en què el motor fos la indústria. Tots els membres de la societat havien de participar igualitàriament en la producció. Per tant, això reforçava aquell sentiment fraternal que pretenien els utòpics. L'amor fraternal consisteix bàsicament en l'amor cap a les persones més properes, és a dir, amb les que es treballa, però la visió que cada nació fos un taller únic on tothom havia d'esforçar-se i treballar impedia el sentiment fraternal i la solidaritat entre tots els individus. En aquesta societat proposada per Saint- Simon el poder estaria en mans d'una *tecnocràcia*, és a dir, s'havia d'escollir democràticament als més capaços per dirigir una fàbrica. Aquests eren, normalment, els intel·lectuals, els científics o els savis.

La seva utopia consistia, en definitiva, en un capitalisme equitatiu que permetés superar la pobresa i així evitar les guerres entre nacions. Tanmateix, aquesta societat no és plenament utòpica. Pel comte Saint- Simon, el més important era acabar amb els factors que més perjudicaven a la societat. Amb la indústria s'obtenien resultats si no es donava tant de poder al govern i es repartia la feina entre diverses indústries, així els productes s'administrarien de manera que poguessin arribar a tothom. Així a ningú li faltaria de res i no estarien sotmesos a conflictes bèl·lics pel simple fet que si tots els membres disposen de tot, no hi haurà recels entre les diverses societats. Per tant, l'Estat s'hauria d'ocupar d'altres aspectes en benefici del conjunt social, com per exemple el transport públic o els canals de comunicació entre altres coses.

Charles Fourier

Al contrari de Saint-Simon, Charles Fourier (1772-1837) no voldrà una societat completament involucrada en la indústria, ja que això, segons ell, provoca misèria, explotació, malestar i monotonia en la classe obrera, ja que sempre fa el mateix. El que pretén una societat ideal és una cooperació entre tots els seus individus, com ja preconitzava Saint-Simon.

Fourier proposarà que tots els membres de la comunitat treballin cooperativament, de manera que tots aniran cap a una mateixa direcció i no hi haurà conflictes. En aquest cas es treballarà en *falansteris*, nom que reben els centres o comunitats on hi ha activitat agrícola i industrial amb administració pròpia. A més a més, hauran de ser autosuficients, és a dir, s'ha de produir el necessari per sobreviure i crear un ambient benestant. Els falansteris aportaran el benestar social. Òbviament, el fet de treballar i el treball realitzat havien de ser gratificants, mentre que la productivitat s'havia de compartir amb la resta de la comunitat. En aquesta societat tant homes com dones eren iguals davant l'Estat. Com hem vist, doncs, la finalitat del falansteri era la felicitat.

El grado de civilización de una sociedad se mide por el grado de libertad de la mujer.⁹

Il·lustració 3. Exemple de falansteri.

En aquesta cita Fourier manifesta clarament la societat igualitària que ell exigeix. Igual que en els falansteris, el que pretén és la igualtat entre tots els individus de la comunitat, independentment del sexe. Podem afirmar que Charles Fourier representa l'antecedent del nostre benestar, ja que va apostar des d'un principi per unes condicions mínimes pels individus, com són l'atenció sanitària gratuïta, l'ensenyament gratuït i un seguit de serveis dels que disposen els membres de la comunitat avui en dia. Els falansteris proposats per Fourier van tenir una gran transcendència i fins i tot es van posar en pràctica a diferents llocs.

⁹ Charles Fourier.

Robert Owen

Robert Owen (1771-1858) fou un pensador utòpic d'origen gal·lès. Si tenim en compte la seva ascendència, podem entendre molt bé l'èxit obtingut per Owen. Procedia d'una família que posseïa moltes vinyes, però ell no va continuar amb el negoci dels seus pares, que van poder oferir-li estudis. La seva preparació li va facilitar el lloc d'encarregat en una fàbrica tèxtil fins que ell va crear la seva pròpia. Igual que la resta de pensadors utòpics, el que pretenia era millorar la vida dels treballadors, dels obrers, i per aquest motiu va introduir mesures per reduir la jornada amb un dia de descans. Va oferir educació infantil, va intentar que els nens no treballessin abans dels dotze anys, va establir salaris mínims i fins i tot va crear una caixa de resistència.

Tot plegat va resultar un èxit per l'empresari Owen, i això el va animar a seguir endavant amb la creació d'una societat utòpica anomenada *New Harmony*, que després va fracassar. La seva societat pretenia millorar la qualitat de vida dels obrers en els àmbits de la

Il·lustració 4. Pintura, *New Harmony*, (1838).

higiene, el salari, el benestar i l'educació. Les granges col·lectives tenien la funció de generar un nou espai moral i educatiu, que per Owen eren els dos factors més importants que contribuïen a corrompre les persones.

Així doncs, podem dir que el socialisme utòpic va assolir el que proposava: la transformació de la pèssima situació del proletariat de l'època i la creació de societats "ideals" on la convivència fos solidària i harmònica. Com ja hem dit abans, les utopies sempre són irrealitzables, encara que sí poden estimular alguna reforma per part de l'Estat. Com acabem d'observar, al cap del temps és van dur a la pràctica les comunitats presentades pels diversos autors: els falansteris de Fourier o la *New Harmony* (*Nova Harmonia*), que va propiciar la primera llar d'infants i la primera biblioteca pública dels Estats Units.

2.4. DECLIVI DE LES UTOPIES

La idea de concebre mons ideals va tenir una data de caducitat, i aquesta va ésser a principis del segle XX, quan la societat, crítics i pensadors es comencen a replantejar la possibilitat d'un món utòpic. És possible veritablement? És desitjable?

Com ja hem dit, les utopies han estat presents en la ment humana des de que l'ésser humà és capaç de raonar. Les persones sempre han tingut la necessitat de crear Estats millors que aquells en què ells mateixos viuen, i això va impulsar el naixement de la creació d'utopies. El fet és que a partir d'un determinat moment de la història, i en concret en època contemporània, a partir del segle XX, l'humà es comença a plantejar si els mons idíl·lics que es conceben són desitjables o no. És a dir, comença a meditar sobre el que s'està gestant al seu voltant i a valorar si allò realment val la pena, perquè encara que sembli un món feliç i just, comporta conseqüències negatives. Surt a compte tenir un Estat feliç i just i estar sotmès a un règim autoritari?

Allò que sobretot ha preocupat a l'ésser humà han sigut aquells fets històrics esdevinguts durant el segle XX i les seves conseqüències: el patiment de la població civil a causa de les dues guerres mundials i dels règims totalitaris anteriors i posteriors als conflictes bèl·lics. En aquests Estats totalitaristes, els individus de la població ja no són ciutadans, són súbdits, ja que no compten amb cap dret. Malgrat tot, aquestes formes de govern s'autojustifiquen i es perpetuen durant molt de temps utilitzant tots els mitjans al seu abast: repressió, manipulació, propaganda, control policial, tortura, engany i por. Arran d'això, l'ésser humà comença a desconfiar de l'existència de mons millors, és més, la realitat que l'envolta el precipita cap a una visió absolutament pessimista: la previsió de futurs pitjors del que s'havia imaginat prèviament.

D'altra banda s'estaven produint una sèrie de canvis, com el desenvolupament massiu de la tecnologia, emprada en diferents àmbits, tant en la guerra com en la vida civil, i els nous invents (com vehicles, electrodomèstics, etc), que van transformar la vida dels ciutadans per sempre. La tecnologia, en entrar a les nostres vides, es va convertir en una eina de doble tall, és a dir, va comportar grans millores i avenços, però al mateix temps va esclavitzar a qui no en feia un ús racional. Parlarem d'això més endavant.

Els progressos científics s'han produït amb molta rapidesa i, per l'humà, han significat una millora de vida substancial pel que fa a la curació de les malalties. Malgrat això, en moltes ocasions s'han traspassat els límits marcats per l'ètica i es plantegen altres funcions que tenen objectius més preocupants. Cada dia hi ha més estudis sobre els

“fills a la carta”, és a dir que els pares poden escollir determinades característiques dels seus fills: sexe, capacitat intel·lectual i trets fisonòmics. Imaginem una societat amb un conglomerat d'individus extremadament intel·ligents i amb una aparença física gairebé perfecta en què potser s'ha descompensat l'equilibri entre sexes. Quina classe de societat seria? Aquesta és una de les facetes més alarmants dels avenços de la ciència.

Tenint en compte tot això, la població percep una deshumanització galopant i unes expectatives de futur cada cop més fosques. Aquest és el moment clau en el que apareixen les distopies. Ja no es concebrà un món millor que l'actual, sinó que es crearà una societat fictícia exageradament negativa a partir de la societat en que s'està vivint. Alguns dels aspectes negatius que estan presents en el moment d'escriure la distopia apareixeran en l'obra de manera exagerada i sobrevalorada.

Abans, en les utopies, es denunciaven els valors que faltaven a la societat per incorporar-los després, creant així un Estat perfecte. En el moment en què es creen les distopies, el món no és agradable, ni molt menys perfecte, per tant, tampoc hi ha possibilitat de que ho sigui. De fet, el que creen els grans autors és una visió del món d'aquell moment amb una contundent crítica del camí triat pel “progrés”, alertant del que podria ser el futur, un futur caòtic.

Però quins són, en realitat, els motius pels quals es considera que en el segle XX no es pot donar una utopia? Si l'ésser humà té tanta necessitat de crear mons millors, com és que al segle XX aquesta necessitat es veu reduïda? Perquè s'opta per descriure societats distòpiques en comptes de mons utòpics? A partir de diverses fonts, podem atribuir les causes de la crítica de les utopies en el segle XX als següents factors:

- **Visió ingènua i irreal.** El primer dels motius dels que parlarem és la ingenuïtat de les utopies. Els autors utòpics sempre han concebut un món perfecte, ideal, però amb un distanciament entre la realitat i la utopia, que fa que els mons creats siguin irreals. Estem parlant d'unes utopies que tenen com a funció una crítica de la societat, amb l'objectiu de que els àmbits criticats es reformin o s'introdueixin a l'Estat, provocant així una millora. Aquestes utopies presenten una visió no real i impossible de dur a terme, per tant la seva funció serà bàsicament nul·la, perquè només serveixen per valorar les carències d'aquelles societats i millorar-les en aquestes. Un dels defectes de les utopies és que sempre presenten mons acceptats per tothom i on no sembla haver-hi cap conflicte, quan això, dut a la realitat, és pràcticament impossible.

Els autors utòpics es limiten a presentar mons perfectament elaborats, on no apareix cap contratemps i on resulta que ningú pot tenir cap altre opinió que aquella que impera en la societat. Si alguna cosa tenim present al segle XXI és que la població té dret a opinar i en molts casos ho fa. A més, es pot negar lliurament a actuar en contra de la seva voluntat, per tant resulta impossible la realització d'una utopia com la de More, on la població treballa dos anys al camp i dos a la ciutat. Aquesta utopia on tothom fa el que l'Estat dicta, pel seu bé, s'anomena totalitarisme. La llibertat de l'individu no existeix. Per això, un món utòpic és la concepció d'un Estat ideal, però al mateix temps inútil i irreal.

- **Condicionades per l' història.** Al llarg del temps i durant les diverses èpoques històriques, han anat sorgint societats determinades pels factors del seu moment. Amb això volem dir que depenent de l'època històrica l'humà ha sigut més optimista o més catastrofista, segons el moment en què estava vivint. Fins al segle XX no trobem cap distopia, sinó que són tot utopies, probablement perquè aquelles èpoques i aquelles societats creien en la possibilitat de millores i plantejaven mons ideals. En canvi, des de l'inici del segle XX fins avui en dia, trobem un munt d'obres distòpiques en les que es presenta una visió del futur bastant negativa, deguda, probablement, als esdeveniments històrics d'aquest segle. Així doncs, per escriure una utopia o una distopia es parteix d'una realitat i es preveu un futur que es limita a potenciar el que ja existeix en el moment present.
- **Limitació del desenvolupament.** Una de les altres crítiques que rep la utopia és la concepció estàtica de la societat, com l'anomenen moltes fonts. El que pretenen les utopies és arribar a un món ideal, perfecte, on regni la justícia i la felicitat, però un cop aconseguit, ja no són necessaris els canvis. Al no continuar evolucionant, es produeix un greu estancament socioeconòmic de la societat. Seria desitjable una societat justa i feliç, però totalment estàtica, tal com la descriuen les utopies?
- **El totalitarisme emmascarat:** En una societat utòpica, el conjunt de persones que la conformen ha de conèixer molt bé la seva funció i complir amb la seva tasca per tal que aquella utopia funcioni. Ara bé, aquesta societat serà totalment

muda envers l'oïda de l'Estat. Aquest no respectarà cap proposta feta per la societat, doncs això suposaria qüestionar la seva política, que es pretén ideal. L'Estat dominarà autoritàriament la societat imposant normes per preservar el sistema social, amb el convenciment de que la intolerància és l'única manera de mantenir l'estructura política creada. Per poder perpetuar un Estat just i feliç, és imprescindible que aquest Estat ostenti el poder absolut i controli que tothom pensi i actuï de la mateixa manera. En cas contrari es corre el risc de posar en perill la societat utòpica.

3. PENSAMENT DISTÒPIC

De la mateixa manera que les utopies van sorgir a partir d'un pensament filosòfic que proposava mons ideals, amb les distopies va passar el mateix. Els pensadors – en aquest cas seran literats i no filòsofs – creaven un món a partir del propi pensament. Tant la utopia com la distopia són termes abstractes, ja que són societats fictícies que no existeixen en la realitat. Són simplement pensaments que han anat variant al llarg de les diferents èpoques històriques.

Com ja sabem, les distopies tenen un inici que data del segle XX, on no es coneix cap utopia, a excepció de *Walden Dos*, de B. F. Skinner, publicada el 1948. Fins i tot les utopies d'èpoques passades resulten indesitjables a partir de l'època contemporània. Probablement perquè es veuen com totalitarismes emmascarats sota el pretext de la justícia i la felicitat. D'altra banda, les persones no podien assolir expectatives individuals, ja que havien de treballar en allò que l'Estat encomanés. El segle XX va oferir drets, parlava de llibertat, d'individualisme, de possibilitats que les utopies no contemplaven i, per tant, van ser rebutjades.

Els motius del pas del gènere utòpic al distòpic ja els hem anomenat més amunt. Però apart d'aquests motius, els pensadors contemporanis han descrit tres conceptes que caracteritzen un Estat digne i correcte: igualtat, justícia i llibertat. Tanmateix, aquests conceptes són incompatibles a l'hora d'imposar-los en un Estat, ja que si es gaudeix d'un Estat igualitari i just, la llibertat es minvarà fins a quedar totalment destruïda.

Comprovem, doncs, que tant en una utopia com en una distopia cal recórrer a un Estat totalitari per assolir l'aplicació d'aquests principis. Podem afirmar que els conceptes de justícia i d'igualtat són incompatibles amb la llibertat. En els dos tipus d'Estat, l'utòpic com el distòpic, per tal d'assolir la igualtat i la justícia, s'ha d'emprar un totalitarisme submergit en un Estat feliç, o bé aterridor. És a dir, s'ha d'eliminar la llibertat individual. El fet és que en les utopies no es fa palès que per crear un Estat feliç i just s'hagi de reprimir la llibertat. Així doncs, podem dir que aquest és l'altre gran motiu que ha fomentat el gènere distòpic.

En el següent fragment de Luis Núñez podem constatar l'instant en el que la utopia arriba al seu moment culminant, moment en què els éssers humans s'adonen que una utopia no pot existir en aquest món.

El momento culminante de utopía acontece entonces en ese instante en que, inesperada y sagazmente, la razón cree que ha podido reducir, a su conveniencia, todas las distancias que separan el fin de los medios, pues eso ocurre sólo cuando los medios acaban convirtiéndose en sus propios fines. Ya no queda, en efecto, espacio “entre la transformación futura que se operará algún día... y el camino que conduce a la revolución y más allá de ella, camino que se caracteriza por el centralismo total, que no tolera ningún aspecto ni iniciativa que no sean los suyos” comenta Martin Buber¹⁰

En el text tenim una cita de Martin Buber, del seu llibre *Caminos de utopía*, on puntualitza que per arribar a una distopia – o a una utopia – el procés polític ha de ser una centralització del poder, de manera que aquest, com dèiem abans, exerceix un mandat on s'atorga tot el poder, convertint-se així en un Estat autoritari. El fet de l'existència d'un poder centralitzat fa que els individus es quedin sense llibertats i sense cap dret. Per arribar a mer Estat, cal que les úniques decisions vàlides siguin les del cap suprem, sense tenir en compte les dels individus, perquè hi hauria varietat d'opinions i això posaria en perill la societat.

Com ja explicàvem a la introducció, una distopia és aquella societat fictícia que es preveu en un futur pròxim en la que s'han exagerat alguns trets que es sobrevaloren en la societat actual. En aquestes distopies les societats es veuen sotmeses a un totalitarisme i despotisme desorbitant, on el cap suprem de govern exerceix el poder sense cap restricció. A més, en aquesta civilització es troba el moment més àlgid de la tecnologia, que mica en mica deshumanitza la societat. La llibertat queda totalment anul·lada per la introducció de nous recursos tecnològics que permeten el control total de la població.

La creació d'un món fictici futur, negatiu i esfereïdor es deu a l'obra de grans autors que han imaginat allò en què es pot convertir la societat si no es prenen mesures. El missatge d'una distopia és clarament l'advertiment de poder-nos trobar involucrats, en poc temps, en un Estat autoritari semblant al que presenten les distopies. Les distopies escrites el segle passat eren un avís del que podia passar en un futur pròxim, i lamentablement avui, al segle XXI, ja estem patint molts dels efectes que plantegen les distopies.

Todas las sociedades son malas [...] pero hay grados de maldad [...]

Nada tiene, pues, de extraño que haya un ambiente propicio para la distopía, un sentimiento contrautópico generalizado, una sensación de desánimo, de pesimismo, de unánime desencanto.

¹⁰ Luis Núñez Ladeveze, “El proceso de la utopía a la distopía”, Revista de estudios políticos, p. 119.

*El elemento que refleja mejor ese ambiente es, como en el origen del género, el material imaginativo. El reino de la distopía ha sustituido, en la imagen de los fabuladores, el sueño de la utopía, y ha disuelto su deseo inicial en la desesperanza.*¹¹

En aquest fragment d'en Luis Núñez hi destaca l'afirmació de Cioran, que assenyala que totes les societats són dolentes, com ja havíem puntualitzat abans, que en tota comunitat on viu un grup d'humans sempre hi haurà conflictes, perquè aquesta és una de les característiques de la raça humana. Per tant, podem concloure, fins i tot, que una utopia no és una societat idíl·lica, sinó una societat millor que les demés, perquè tal i com les presenten els utòpics, se'n fa una visió massa irreal del que seria el futur.

Així doncs, aquestes societats fictícies han resultat decebedores i s'ha creat un ambient i una atmosfera tan negatius que el somni d'una utopia en un futur s'ha convertit en una desesperança, és a dir, en una distopia o antiutopia, que és el mateix. A continuació exposarem dues característiques bàsiques que es troben a totes les novel·les distòpiques, encara que en algunes es desenvolupen més uns trets que d'altres:

Totalitarisme

En les distòpies trobem que per assolir un Estat just i feliç s'ha d'imposar un Estat totalitari i despòtic, en què prima l'interès de la comunitat en detriment del individu. La llibertat individual queda anul·lada sota el pes de la col·lectivitat. Una altra de les moltes característiques d'aquest tipus d'Estat és la repressió de tota opinió que discrepi del pensament únic preconitzat per l'autoritat. A més a més, l'objectiu de l'Estat és crear una massa mediocre. No interessen les persones intel·ligents que pensin per sí mateixes, perquè s'adonarien del que realment estan vivint. El que veritablement importa és mantenir una massa ignorant, dependent i submisa. Per aconseguir això s'arribarà a la manipulació i control de tots els àmbits de la societat, però sobretot el de la informació i l'educació (el coneixement). A partir de la informació, i mitjançant la publicitat o propaganda, manipularan la societat i la condicionaran de manera que desitgi el que l'Estat diu que s'ha de desitjar. A més de manipular el passat, és a dir, la història, censuraran els llibres i fins i tot arribaran a destruir-los, de manera que la població no llegeixi i així no pensi altre cosa que la que vol l'Estat. Per últim, cal fer esment de la quantitat de lemes que s'utilitzen en aquestes obres. El més

¹¹ *Ibid*, pp. 120-121.

freqüent és *Comunitat, identitat i estabilitat*, és a dir, s'intenta crear una població amb uns trets idèntics entre sí, per tal que no es diferenciïn els uns dels altres, característica pròpia de la massa. La finalitat és obtenir una societat estable on es parli de justícia i d'igualtat, encara que no sigui més que un immens miratge, un engany global.

■ *Tecnologització*

En aquest model la distopia es produeix com a conseqüència del desenvolupament massiu de la ciència i la tecnologia. Com l'altre tret que acabem d'esmentar, aquest es caracteritza pel control estatal de la població a través dels avenços científics, que proporcionen la possibilitat que els individus, entre altres coses, neixin amb unes característiques determinades. Això s'obté a partir de la eficàcia i sofisticació de la tecnologia o ciència, que permeten modificar i manipular genèticament els individus de les noves generacions, per tal de que exerceixin una funció concreta en l'Estat, i que aquest funcioni com a tal. A partir d'aquestes condicions tot esdevé molt artificial. D'altra banda, una de les característiques de la tecnològització és el benestar i la comoditat que permeten els avenços tecnològics, com ara els sistemes de comunicació, de transport o les tècniques de control o vigilància. La tecnologia adopta un paper rellevant tant en la manipulació de les noves generacions com en el control de les societats.

Aquestes són dues de les característiques més importants presents en totes les obres distòpiques. Però, quines són les obres amb més rellevància a la literatura de gènere distòpic? En podem anomenar tres, que són les que més repercussió han tingut en la literatura: *Un món feliç*, d'Aldous Huxley; *1984*, de George Orwell; i *Fahrenheit 451*, de Ray Bradbury. Ens hem basat en aquestes tres obres per desenvolupar el tema del present treball de recerca.

3.1. PRINCIPALS DISTOPIES LITERÀRIES

Com hem esmentat en diverses ocasions, les distopies apareixen com a conseqüència de l'anomenada crisi de les utopies, en la que la concepció d'un món ideal ja no es veu possible ni en un futur proper, ni llunyà. A part d'aquesta visió irrealitzable del món idíl·lic, hem de tenir en compte la importància dels esdeveniments del segle XX i el ràpid desenvolupament d'àmbits com la tecnologia o la ciència. Tot plegat fa que es comenci a imaginar un futur en el que algunes de les esferes de la vida actual es veuen sobrevalorades i portades a l'extrem.

Cal assenyalar que la ciència ficció s'ha entès en moltes ocasions com a distopia. Possiblement això té molt a veure amb la temàtica que tracten les dues, tant la distopia com la ciència-ficció. Cert és que tant una com l'altra volen reflectir-nos societats futures en què predominen la tecnologia o la ciència, ja desenvolupades, en detriment dels valors ètics. D'una banda, les pel·lícules de ciència-ficció, igual que els llibres, ens plasmen una visió del futur altament tecnològica, on la ciència s'ha desenvolupat en un grau superlatiu i on qualsevol cosa és possible. A més, la ciència-ficció és una mirada cap a un futur, que, a diferència del de les distopies, pot ser molt llunyà, i en el qual cada cop l'humà s'apropa més a la vora de l'abisme de la seva pròpia raça convertint-se gairebé en un robot. En aquest ésser predomina la tecnologia abans que els sentiments, passions o emocions, que, mica en mica van desapareixent, s'evaporen perquè fan que l'humà pugui patir o gaudir, pensar o sentir. I això ja no té cabuda en el futur.

La distopia és tot el que s'ha dit anteriorment, però amb l'afegit de que és molt més realista. Encara que aparentment no ho sembli, tracta de temes que estan en disposició de ser desenvolupats per l'humà, no com a la ciència-ficció, on apareixen com afers que no estan a l'abast dels humans. Per últim, assenyalar que les distopies emfatitzen esferes polítiques, econòmiques o socials alterades per l'avenç de les tecnologies.

Al llarg dels anys, però, la ciència ficció i el concepte de distopia s'han dispersat esdevenint dos termes diferents, encara que hi hagi una estreta relació entre ambdós. Així doncs, mentre que les utopies bàsicament van ser escrites per filòsofs o religiosos, al llarg del segle XX, les obres distòpiques seran produïdes pels literats. A continuació farem un breu recorregut per les principals obres que han deixat empremta en la literatura degut a la mordaç crítica dirigida a la societat.

Malgrat el que acabem de dir, cal que reculem en el temps per trobar la primera obra que podria ser qualificada de distòpica, tot i que no pertany a aquest grup. Tanmateix, per la seva crítica ferotge ha de ser esmentada en aquest apartat. Retrocedim al segle

XVIII, on trobem una novel·la satírica que qüestiona tots els àmbits de la societat que l'envolta, especialment la política. Es tracta d' *Els viatges de Gulliver*, publicada a la dècada dels anys vint d'aquell segle. El seu autor és Jonathan Swift, que va crear i va deixar entreveure un gènere que encara no existia, però que s'imposaria més endavant. Tots els viatges que fa en Gulliver a les diferents illes representen diferents tipus de societats, que l'autor satiritza d'una manera molt explícita. En *Els viatges de Gulliver* trobarem present la recerca constant de l'home per trobar una utopia, un món millor. En aquest cas el personatge intentarà buscar la millor opció entre totes les illes que visita. Tanmateix, en aquesta novel·la hi ha una paradoxa, ja que el fet d'aconseguir una utopia – segons la cerca que fa Gulliver – és únicament un somni. El personatge no trobarà cap societat ideal, ja que fins i tot l'autor, Jonathan Swift, sap que un món utòpic és irrealitzable, no existirà mai. Encara que l'autor era una persona molt arrelada a la seva època, no deixava d'oposar-se coratjosament a qualsevol forma de poder absolut, ja fos exercit per monarques com per ministres. D'altra banda, malgrat el seu conservadorisme, les seves opinions sobre l'educació de les dones i sobre l'explotació dels homes el situen a l'avantguarda del seu temps. El seu odi contra les guerres i els exèrcits, instruments de tirania i d'imperialisme, el van conduir a la recerca de mons millors i societats on hi regnés la llibertat.

Malgrat tot, Swift considerava correcte una societat on intervinguessin tres classes, aleshores composades pel rei a la cúspide, la noblesa i el poble, en la novel·la, *the people of Brobdingnag*. Per tant, la societat estaria repartida de forma piramidal, constituïda per aquests tres estaments, encara que, segons Swift, hauria d'establir-se una repartició equitativa dels poders i cada individu hauria de complir el seu deure com a ciutadà contribuint cap a un bé comú. Tot i que Swift trobés natural el fet de que hi hagués un rei, no trobava just, com ja hem dit, que aquest acaparés un poder autoritari ni que abusés del poder. No obstant, en la seva novel·la hi podem observar un règim autoritari i intolerant cap a la diversitat de pensament: la *Commonwealth of horses*.

La primera obra que coneixem i de què tenim constància com a distopia i no com a ciència-ficció és *Nosotros*, de l'autor rus Yevgeni Zamiatin. Aquesta va ésser publicada al 1921 i posteriorment va exercir una influència transcendental en el gènere distòpic, ja que altres autors, com és el cas d'Orwell, es van inspirar en aquesta distopia per elaborar la seva. El que pretenia Zamiatin era crear una societat molt repressiva – com passa amb el *1984* – i situar el partit a la cúspide de la societat, exercint el seu poder sobre tots els altres. Ens trobem, doncs, amb una novel·la on la llibertat individual, la dignitat o la

privacitat personal es veuen eliminades. Les persones, igual que en les altres distopies, són súbdits, no individus, ja que no tenen cap dret. A més, no tenen ni tan sols la dignitat de posseir un nom, ja que estan identificats per números. Com bé indica el títol, *Nosotros* insistirà en substituir el jo pel nosaltres creant així una comunitat i formant una massa, no éssers individualitzats. Segons assenyalen fonts autoritzades, sembla ser que el jo prové del dimoni i el nosaltres de Déu, la qual cosa és una indirecta perquè la societat recolzi aquesta unió amb la paraula “nosaltres”. Podria tractar-se doncs d’un missatge subliminal?

A continuació mencionarem altres novel·les molt significatives que han marcat el rumb d’aquest gènere. Entre elles cal esmentar *La naranja mecánica*, d’Anthony Burgess, publicada al 1962, que també comparteix llistat amb les novel·les distòpiques més importants. *La naranja mecánica* explora les idees del bé i del mal i qüestiona què significa ser humà. Burgess, l’autor, es pregunta, “És un home al que s’ha obligat a ser bo millor que un home que tria ser dolent?” El protagonista, Alex, escull el mal perquè està a la seva natura, el seu impuls cap al bé és artificial perquè ve de fora, instil·lat pel govern que manipula el poble mitjançant el control dels seus desitjos (tècnica Ludovico). Tornem, doncs, novament al sempitern tema de la llibertat i el dret a escollir. El govern utilitza els mitjans de comunicació, com la propaganda, per sedar al poble, i com bé assenyalava Burgess, tant la tècnica Ludovico com la propaganda exerceixen control mental sobre les seves víctimes indefenses, bé de forma directa, com en el cas de l’Alex, bé de manera subliminal, com en el cas del poble. La pregunta que ens podem formular és: es pot arribar a fer canviar el pensament de la gent mitjançant aquestes tècniques de maltractament psicològic i manipulació mental? D’altra banda, Burgess manté que s’hauria de permetre el lliure albir encara que sigui perjudicial, ja que la bondat només és autèntica si és escollida. Si, com en el cas de l’Alex, és forçada, resulta inhumana i mecànica.

No podem acabar aquesta pinzellada sobre les novel·les distòpiques sense fer esment de Margaret Atwood, autora de relats que plantegen futures societats inquietants i esgarrifoses. Nascuda a Ottawa el 1939, és coneguda arreu del món per la seva emblemàtica obra *The Handmaid's Tale (El cuento de la criada)*, una novel·la distòpica femenina situada en un futur proper: una teocràcia totalitària que ha enderrocat el govern dels Estats Units. En aquesta nova societat els valors contemporanis han sigut abolits i la dona passa a ser objecte d’ús per procrear, doncs hi ha un problema de

fertilitat. És un advertiment al acomodament i acceptació de les imposicions sense oposar- hi crítica, la societat ha deixat de lluitar pels seus drets un cop els ha aconseguit.

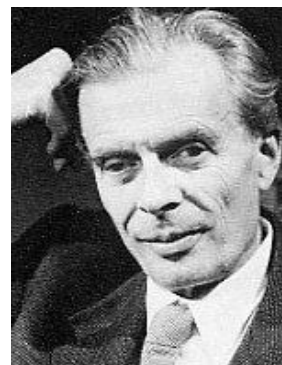
Seria llarg de parlar de tots els autors d'aquest gènere que mereixen atenció, com H. G. Wells, F. Kafka, W. Golding, J. London, per citar- ne alguns. Així doncs, n'hi haurà prou amb aquesta breu ressenya abans d'endinsar- nos en els autors objecte del nostre treball: A. Huxley, G. Orwell i R. Bradbury.

Com hem explicat més amunt, les distopies esmentades podrien ser l'inici d'un gènere que mica en mica ha anat desenvolupant-se fins a crear les grans obres distòpiques que explicarem a continuació. Fins ara hem vist que l'humà cercava contínuament mons millors, que no existeixen. Ara, les societats distòpiques estan submergides sota Estats autoritaris, controladors i repressius. En definitiva, aquests autors van ser capaços de visionar un món catastròfic amb una realitat funesta: un futur gairebé apocalíptic.

UN MÓN FELIÇ

Aldous Huxley

Aldous Huxley neix el 1894 a Surrey, Anglaterra, en el si d'una família d'excel·lents científics i educadors, de bona posició social. És educat en el famós Eton College. Malgrat la seva intenció d'estudiar medicina, degut a contratemps familiars, la vida de Huxley es recondueix en una altra direcció. Víctima d'una malaltia que el deixa gairebé cec, ha d'optar per escollir una altra carrera professional. Això, però, no li impedeix formar-se a la Universitat d'Oxford on finalment decidirà estudiar literatura anglesa.

Il·lustració 5. Aldous Huxley (1894-1963).

El 1916, any en què finalitza els seus estudis, publica el seu primer llibre de poemes. A partir d'aquest moment començarà la seva activitat literària col·laborant en diverses revistes i publicant, l'any 1921, la seva primera novel·la, anomenada *Los escándalos de Crome*, on critica a tot l'entorn intel·lectual que l'envolta. El 1928 obté un gran èxit amb *Contrapunto*. Malgrat tot, haurem d'esperar fins l'any 1932 per gaudir de la seva obra més rellevant, escrita durant un període convuls i difícil d'entre guerres: *Un món feliç*. En aquesta novel·la, Huxley reflecteix la societat en què viu, òbviament d'una manera exagerada, però qüestionant els valors d'aquella generació: la felicitat a qualsevol preu, el benestar material i la manca de relacions en l'àmbit familiar. Planteja un món en què, per aconseguir estabilitat social, s'hauran d'abolir els sentiments i s'haurà d'emprar el desenvolupament de la ciència i la tecnologia per manipular a la societat.

Durant un llarg període, Huxley es passa a temes més espirituals, publicant, l'any 1944, una novel·la religiosa, *El Tiempo debe detenerse* (1944). S'ocupa també d'altres matèries com la filosofia, en *La filosofía perenne*.

Huxley, però, en una etapa de la seva vida, cau a les drogues. Aquestes el porten a escriure llibres com *Las puertas de la percepción*, publicat el 1954. La seva vida, convertida en un infern a causa de l'addicció a les drogues, s'apaga el 1963. Amb la seva obra pòstuma, titulada *Literatura y ciencia*, Huxley es va acomiadar de la vida amb una novel·la que barrejava les seves dues grans passions, la literatura i la ciència.

Un món feliç: l'obra

Una de les obres més importants del gènere de la literatura distòpica és *Un món feliç* (*Brave New World*), la novel·la més coneguda d'Aldous Huxley. El títol està extret d'una obra de Shakespeare, *The Tempest* (*La tempesta*); a l'acte V, escena I, la protagonista de l'obra, Miranda, exclama:

O wonder!

How many goodly creatures are there here!

How beauteous mankind is! O brave new world,

*That has such people in it!*¹²

“*O brave new world*” (“*Oh valent nou món*”). De fet, és del tot contradictori, ja que en la seva novel·la prohibeix les grans obres literàries, tot i utilitzant un vers de Shakespeare com a títol. Una dada a tenir en compte és la traducció d'aquest títol, que literalment és “valent nou món”, però que s’ha traduït per *Un món feliç*, eliminant així la referència a Shakespeare. Es va publicar al 1932 i va ser una font d'inspiració per altres autors que compartien, com Aldous Huxley, el gènere distòpic. La seva novel·la és un relat de ficció, no un plantejament del futur de la ciència.

En *Un món feliç* ens trobem en un Estat fictici, als anys 600 (en el futur), en concret el 632 D.F (després de Ford, concepte que explicarem més endavant), que equivaldria aproximadament al 2500. Aquest Estat es diferencia de la resta en què és pràcticament perfecte. Aquesta perfecció s'ha obtingut a partir d'un condicionament i un control sobre la població per part de l'Estat mitjançant la ciència. Tots els individus neixen amb unes característiques determinades per assolir la seva funció com a súbdits de l'Estat. Els éssers humans neixen en un *Centre d'Incubació i Condicionament*, de manera industrial, ja que són condicionats en una cadena de muntatge. Aquest condicionament continua amb la utilització de la hipnopèdia, que consisteix en transmetre missatges al cervell mentre l'individu està dormint. Emprant aquests mètodes, a l'esmentada societat hi regnarà la pau i la felicitat, però a costa de l'abolició de la llibertat individual.

¹² ¡Oh maravilla!

¡Cuántos seres admirables hay aquí!

¡Qué bella humanidad! Ah, gran mundo nuevo que tiene tales gentes!

L'objectiu d'aquest Estat totalitari – emmascarat sota el pretext de l'estabilitat social – és que tot individu sigui feliç. Aquesta felicitat – obligada – s'obtindrà a partir d'una droga repartida per l'Estat anomenada *soma*. La gent deixa de patir i de preocupar-se per les coses, ja que al consumir aquesta substància s'oblida tot. En finalitzar la jornada diària de treball, els responsables de l'Estat oferiran *soma* als individus que realitzen tasques mecàniques i monòtones. Aquesta felicitat s'intenta fomentar també a partir del consum de material esportiu, l'ús del transport públic i de bens produïts per l'Estat. El tipus de felicitat que obtenen – tots – els individus (fins i tot els *Alfas*) és una felicitat absolutament buida, ja que el fet de consumir una droga provoca una felicitat obligada, sense ser desitjada intel·lectualment. Tothom consumeix aquest tipus de substància per evitar qualsevol patiment.

Per controlar la societat no existiran policies amb intenció de detenir o “reduir” a tot aquell individu que no segueixi les normes, sinó que es presentarà la policia antidisturbis amb el *soma-vaporitzador* i expulsarà grans quantitats de *soma* per l'aire, de manera que tothom sigui feliç i no hi hagi cap altercat.

El naixement de les persones es produeix artificialment mitjançant el que avui coneixem com *fecundació in vitro*: l'Estat tria la quantitat d'individus que han de néixer i quin ha de ser el seu nivell intel·lectual, segons el lloc de treball que hauran d'ocupar. Per tant, la societat està dividida en classes, anomenades amb les cinc primeres lletres de l'alfabet grec: *Alfa* (el nivell intel·lectual més elevat), *Beta*, *Gamma*, *Delta* i *Épsilon*. Això permet una societat perfectament organitzada i civilitzada i, per tant, molt ben dirigida, ja que tots els individus estan escollits per una funció en concret i ningú serà infeliç, perquè assumeix que ha nascut per aquella funció i en aquella comunitat. No es prospera individualment. Aquest condicionament comporta no patir conflictes bèl·lics, crims, assassinats, pobresa o misèria, això està totalment eradicat d'aquest món.

Pel que fa a la religió, com en la resta de distopies, està dominada per l'Estat. En *Un món feliç* tenim com a ésser suprem a *Ford*. Déu i la creu són substituïts per Ford, fundador de l'era tecnològica, i el símbol T. Ja que Ford és el Déu del món feliç, l'època serà anomenada l'època de Ford o Fordiana, és a dir, del creador de la fàbrica de vehicles Ford, Henry Ford (1863-1947), que va suposar tota una revolució industrial quan aparegueren els primer vehicles. A part de crear vehicles, va ser també partícip de la creació d'una indústria automotora on el sistema de treball era en cadena, com bé coneixem. Al llarg de la novel·la es jugarà amb el significat de les lletres a. F i d. F, que significaran abans o després de Ford, substituint a. C. i d. C. com a referència per datar

esdeveniments. Hi haurà símbols com l'Edifici *Charing-T Tower* (on la T ha substituït la paraula *Cross*) amb una funció similar a la d'una església, però amb actes molt diferents, com la pràctica de sexe (orgies) o el consum col·lectiu de drogues. Per tant, la T imperarà com a símbol religiós – semblant a la creu cristiana – fent referència al primer model de cotxe Ford, anomenat *Model T Ford car*.

La cultura en aquesta societat ja no hi té cabuda, tot allò que té a veure amb la història ja no importa, no té cap significat pel present. En el cas de la literatura, les grans obres estan prohibides. Tot allò que contingui o provoqui sentiments, com un llibre o una obra d'art, estarà completament eradicat, ja que posaria en perill l'equilibri del sistema.

El fet més sobtant és que a l'era de Ford hi ha un altre món, l'anomenat *Malpaís*, una reserva que ha quedat en estat primitiu, on la gent manifesta diversitat de sentiments. Els individus neixen de manera natural, és a dir, del ventre de la mare i és reconeixen els lligams familiars, cosa que a l'Estat feliç no passa. De fet, l'amor no existeix en el món feliç, ja que l'Estat no permet que es mantinguin relacions sentimentals. L'única cosa que pot donar la felicitat és el *soma*, no la família. En canvi a Malpaís passa totalment el contrari, els humans envelleixen, es produeix un deteriorament físic i mental, mentre que a l'altre món tothom es manté jove.

Un altre fet distintiu d'aquest món primitiu és que no existeix el *soma*, sinó l'alcohol, com a substitutiu de la felicitat o per oblidar. Pel que fa a la religió, al Malpaís es practiquen creences i ritus primitius allunyats de tota comprensió. S'equipara a la vida de les tribus primitives no civilitzades. En canvi, l'Estat feliç és una societat tecnocràtica, i en certa manera una mica antitètica, ja que està molt desenvolupada científica i tecnològicament, però en canvi és una comunitat que no aspira a res més.

Al segle XXI s'ha especulat al voltant de si el món en què vivim és un món feliç. Observem al nostre entorn una societat semblant a la que descriu Huxley en la seva novel·la? Més endavant podrem apreciar què és el que hem heretat d'aquest món feliç, però tot apunta a que alguns dels factors, com l'amor, la llibertat o les relacions socials, que poden semblar fonamentals per nosaltres, s'han anat modificant al llarg del temps i podrien arribar a equiparar-se a les que ens presenta l'autor.

Sinopsi i comentari de la novel·la

Estem a l'any 632 d. F., al *Centre d'Incubació i Condicionament de la Central de Londres*, a la façana del qual es troba el lema de l'Estat: *Comunitat, Identitat, Estabilitat*. Un grup d'estudiants visita l'edifici i el director els explica el procés de fertilització i condicionament dels éssers humans, que són creats per castes, com ja hem explicat abans. Els *Alfes* estan destinats a ser els dirigents i pensadors de l'Estat, mentre que els *Epsilons*, retardats per falta d'oxigen i tractament químics, estan destinats a desenvolupar els pitjors treballs. El procés normal és: un òvul, un embrió, un adult. En canvi, amb el mètode Bokanovsky, veritablement revolucionari, a partir d'un òvul *bokanovskificat* es poden obtenir fins i tot 96 brots, cadascun dels quals es convertirà en un individu.

Després del naixement, s'han de condicionar els nadons a través de descarregues elèctriques. D'aquesta manera s'inculca el rebuig dels llibres i l'amor pel consumisme. La literatura estimula els sentiments i les passions, per tal motiu està prohibida i censurada. Al llarg del llibre es fa constant referència a *Romeo i Julieta*, com a font d'infelicitat. Pel que fa als esports, l'interès és un altre. Es condiona als individus per tal que els agradin els esports i consumeixin l'equipament necessari per practicar-los. Cal que la roda del consum giri, i l'Estat s'ocupa de que sigui així. Per últim, una de les maneres més subtils de condicionament és la hipnopèdia. Mitjançant aquest procés, s'interioritzen les consignes de classe.

Bernard Marx és un dels primers personatges que ens presenta l'obra: un *Alfa* amb el que es van cometre errors durant el procés genètic. Per això el seu físic no és propi d'un *Alfa*, ni està ben condicionat, ja que es planteja dubtes i no és feliç ni consumeix *soma*: intueix alguna cosa. Bernard està enamorat des de fa temps de Lenina Crown, una jove *Beta-Més*. Ella, com totes les dones, manté relacions amb molts homes, entre ells el científic Henry Foster. De fet, no es tracta de sentiments, ja que els afectes han sigut eliminats, sinó d'atracció sexual. Mustafa Mond – el controlador de l'Estat – apareix dient que el sexe és bo en aquesta societat utòpica, ja que d'alguna manera dóna la felicitat, el que no la dóna és aparellar-se o tenir fills, però relacionar-se sexualment amb la gent no és dolent, és més, l'Estat ho fomenta.

En Bernard i la Lenina marxaran cap a un territori primitiu paral·lel al món fordian: la reserva salvatge, anomenada Malpaís. Allà coneixeran a un personatge anomenat John, que, degut a un accident, és fill de pares del món feliç. S'ha criat amb la seva mare i les

tribus de la selva. L'única educació que rep prové de la seva mare, que l'ensenya a llegir. Aprendre amb les obres de Shakespeare, que s'aniran citant al llarg de la novel·la. Cedint a les peticions del Salvatge, Bernard i Lenina accepten portar-lo, a ell i a la seva mare, Linda, al món feliç. Però quan arriben s'adonen de què allò no és exactament el que esperaven. En John és incapaç d'adaptar-se i es rebel·la. No pot comprendre la manca d'afectes i l'absència de literatura, especialment de les obres de Shakespeare.

En el nou món, John serà tractat com una bèstia i exhibit com un fenomen a tothom. Ell intentarà inculcar-los que el *soma* és una droga que únicament produeix una falsa felicitat i intentarà convèncer als obrers *Épsilon* llençant per una finestra el *soma* que els han repartit, cosa que provocarà l'aparició de la policia anti-disturbis, que expandeix *soma* per l'aire per apaivagar la gent.

Finalment, la mare d'en John mor, i els dissidents que plantegen problemes i desobeeixen la llei són enviats fora d'aquella societat. Així doncs, en Bernard se'n va cap a *Islàndia*, en Helmholtz cap a Sud-àfrica i John, un cop explotat com a divertiment en benefici de la població del nou món, es desterra voluntàriament a un far llunyà per viure en soledat, conrear la terra i dur una vida pròpia d'un salvatge. Finalment, però, és descobert pels paparazzi i, davant la seva pressió i la de la gent, que contemplen com s'autoflagel·la, acabarà suïcidant-se.

Personatges Principals

Bernard Marx: individu atípic de l'Estat feliç, un *Alfa-Més* que treballa com a psicòleg. Bernard Marx és una referència òbvia a Karl Marx, considerat un traïdor per les seves opinions herètiques i independents. Durant la seva gestació es va produir un error que va provocar alteracions dotant-lo d'unes característiques que la resta no té. Ell, a diferència dels demés, no està condicionat i per això no acata les normes de Ford. Un dels seus punts més dèbils és la inseguretats, però intentarà adaptar-se al seu món sense aconseguir-ho.

Lenina Crowne: dona perfectament condicionada per l'Estat, que treballa en genètica. Ella, a diferència de Bernard, acata tots els dictats de Ford. És un típic producte de la seva societat: buida, sexualment atractiva i dependent del *soma*.

John, El Salvatge: habitant de la reserva. Nascut fruit de la relació entre el director de l'Estat feliç i la seva mare Linda. És un híbrid de la cultura primitiva, de la que es troba

exclòs, i del món utòpic, amb un volum de Shakespeare que li fa de guia a la vida. Igual que tots els salvatges, s'ha criat envoltat de la cultura tribal primitiva i li resulta impossible adaptar-se als ideals del món feliç, on tracta d'afirmar la seva personalitat. S'enamora de la Lenina i imagina la seva relació amb ella como la de Romeo i Julieta. Finalment, engoixat pels paparazzi i incapaç de trobar el seu lloc en aquell Estat de "benestar", decideix suïcidar-se.

Mustafa Mond: Controlador de la Europa Occidental i un dels deu Controladors del Món. Ell dicta les lleis i decideix prohibir les obres de Shakespeare perquè atenten contra el benestar i felicitat de l'individu. Ell és qui pren la decisió d'enviar a Bernard i Helmholtz fora de l'Estat, ja que suposen un perill per la societat.

Helmholtz Watson: forma part de l'equip de premsa de l'Estat feliç, encara que la seva posició és la d'enginyer emocional. És un *Alfa-Més*, amic de'n Bernard perquè els dos se senten aliens en aquella societat. S'emociona amb els poemes de Shakespeare, fet que li val el desterrament a les Falkland Islands (illes Malvines).

Ford: Déu del món feliç. Fa al·lusió a Henry Ford, impulsor de la revolució automobilística que va tenir lloc a l'època en què Huxley escriu la novel·la. Aquesta nova religió tindrà els seus símbols i rites especials: la substitució de la missa per orgies, de l'hostia pel *soma* o de la creu per la lletra T, que representa el primer model de cotxe sortit de la fàbrica Ford.

1984

George Orwell

Eric Blair neix el 1903 a l'Índia Britànica, a Motihari (Bangala). Amb tan sols cinc anys es trasllada a Anglaterra, on inicia els seus estudis primaris. És admès a Eton, però degut a problemes familiars ha d'abandonar els estudis. Al voltant de 1922, amb dinou anys, comença a treballar en la Policia Imperial Britànica de Birmània.

Il·lustració 6. George Orwell (1903- 1950).

Cinc anys més tard decideix instal·lar-se a la capital francesa, on coneixerà la crua realitat de la pobresa. Allà publica la seva *magnum opus* anomenada *Sin blanca en París y Londres*, el 1933. Aquesta primera obra reflecteix el posicionament de la seva ideologia política amb tendència cap a l'esquerra. En aquesta etapa com a escriptor començarà a adoptar el pseudònim de George Orwell com bé explica aquest fragment.

En resumen, él se sentía y quería sentirse inglés.

*“Orwell” era el nombre de un río inglés en cuyas riberas vivió durante cierto tiempo, y ¿qué nombre podía haber más inglés, en el mejor sentido patriótico, que el de “George”?*¹³

El 1935 escriu dues obres titulades *La marca* i *La hija del reverendo*. Ja en època de la guerra civil espanyola redacta *Venciste Rosemary* i, al mateix temps, es produeix un dels esdeveniments més importants de la seva vida: el seu casament amb Eileen O'Shaughnessy. Aquell mateix any, i com a membre del Partit Laborista Independent, marxa cap a Barcelona per lluitar amb el Partit Obrer Unificat Marxista (POUM) a favor dels republicans a la guerra civil espanyola. De resultes d'una ferida decideix marxar de la capital catalana, publicant, aquell mateix any 1937, *El camino de Wigan Pier*, on segueix exposant les seves idees socialistes. El seu llibre *Homenaje a Cataluña*, escrit l'any 1938, el va donar a conèixer a l'entorn europeu.

A part del seu paper polític, també va ser un gran periodista. Va treballar a la BBC retransmetent programes per l'Índia. La seva vivència a la BBC va ésser prou influent en les seves obres. L'Habitació 101 de *1984* fa al·lusió a una sala de reunions de la cadena radiofònica en la qual Orwell ho va passar francament malament. El 1945 publica una de les seves millors novel·les, *Rebelión en la Granja*, en la que parodia el model de

¹³ Fyvel, T.R., *George Orwell. Vida y literatura*, p. 22.

socialisme soviètic. Quatre anys després de la mort de la seva dona en una operació quirúrgica, George es torna a casar i publica aquell mateix any 1949 la seva gran novel·la, *1984*. A partir d'aquest moment, la salut d'Eric Blair comença a empitjorar a causa d'una tuberculosi, que acabarà amb la seva vida el 23 de gener de 1950, a l'edat de quaranta-sis anys, a Londres.

1984: l'obra

George Orwell va ser el creador d'una de les grans novel·les distòpiques, *1984* (*Nineteen Eighty-Four*), publicada el 8 de Juny de 1949. Va ser la seva darrera obra publicada després de “*Rebelión en la granja*”, escrita al 1945, que també va tenir molta repercussió. Els crítics les consideren les dues obres més importants de l'autor.

Per començar direm que *1984* agafa com a referent i com a font d'inspiració la novel·la distòpica *Nosotros*, de Ziamatin, de la qual ja hem parlat més amunt. De fet, en el llibre de *1984* no existeix el jo, sinó el nosaltres. Si reprenem la història, al *1984* trobem al·lusions al passat, a esdeveniments que van provocar l'actual context en què es desenvolupa la novel·la: els totalitarismes del segle XX. La política d'Orwell es basa en la política de Stalin, el dictador soviètic, és a dir, en la imposició d'un partit únic exercint un poder autoritari, sense possibilitat de partits opositors. Tot i que es basa en la Unió Soviètica, també incideix molt en l'altre totalitarisme que va es anar assentant al llarg de la dècada dels anys vint a Alemanya: el nazisme.

En la societat que descriu Orwell existeixen dos tipus de grups humans: els reprimits i els dirigents. Els proles constitueixen un cas a part, viuen sense estar condicionats, controlats o atemorits. En la societat orwelliana – com s'ha designat la comunitat de *1984* – *grosso modo* trobem un Estat totalitari que interfereix de tal manera en la vida dels súbdits que aquests no tenen vida privada, ni drets, ni lleis. Estan totalment controlats per l'Estat i no tenen cap possibilitat de llibertat. Per controlar els individus s'empren recursos tecnològics, com la *telepantalla*: enormes pantalles de televisió situades a tot arreu, fins i tot dins les cases. Les imatges arriben a la *policia del pensament*¹⁴, que controla tot allò que pensa i fa l'individu, i si l'enxampen, podrà ser

¹⁴ *Thought police.*

vaporitzat¹⁵, que significa la destrucció total d'aquella persona, que queda aniquilada tant en el passat com en el present: mai no ha existit. L'individu o el camarada, com es designa a les persones en 1984, viu atemorit per la massiva tecnologia que l'envolta i que el té controlat en tot moment. Cal puntualitzar que els avenços tecnològics no han millorat la qualitat vida de la població, sinó que només estan al servei del Estat per exercir un control absolut. La por és un dels pocs sentiments que es manifesten a la societat de 1984, ja que l'Estat manté a la comunitat sotmesa al terror per eliminar d'arrel qualsevol intent de rebel·lió. Si no acaten les normes de l'*Ingsoc*, poden veure's sotmesos a greus tortures, com les que es pateixen a la temible *Habitació 101*, on els individus s'enfronten a allò que més temen. Fins i tot en Winston, que haurà de passar per aquest sacrifici, acabarà sent condicionat i creient tot allò que s'inventa el Partit: dos més dos són cinc.

D'altre banda, la llengua està sent sotmesa a una deliberada destrucció: la llengua actual, l'anglès, està sent substituïda en les esferes més comunes, com els mitjans de comunicació, la política i el àmbit privat, i s'està introduint la *neollengua*¹⁶. Aquesta llengua és la llengua oficial d'Oceania, lloc on transcorre l'acció. La intenció és reduir el nombre de paraules, per tal d'assolir les necessitats ideològiques de l'*Ingsoc*. Contra menys paraules tingui la nova llengua, més limitat serà el pensament dels individus, ja que no disposaran de determinats conceptes per reflexionar. Això significa un avenç per la societat de George Orwell, perquè s'assoleix el desig de tenir una massa ignorant i incapaç de decidir, submissa davant els dictats del Estat totalitari i fàcilment manipulable.

Winston, el protagonista de la novel·la, treballa pel govern, en concret en el *Miniver*, espai que explicarem més endavant, i, a diferència de la massa ignorant, ell encara és capaç de pensar i es nega a entregar-se al Partit (*Big Brother*) i a acceptar el que aquest està duent a terme: una dictadura on es priva de qualsevol llibertat individual. Winston, que presenta molts aspectes autobiogràfics de George Orwell, viurà un amor en secret, sense que ningú s'assabenti, però finalment acabarà sent condicionat i pensant com la massa mediocre de la societat de 1984. Al llarg de l'obra, Winston sospitarà de la possible existència d'una germandat que pretén desbancar el sistema polític actual. El llibre de Goldstein, *Teoria i Pràctica del Col·lectivisme Oligàrquic*¹⁷, serà el document que guia les bases de la política d'aquest Estat. Winston arribarà a obtenir aquest

¹⁵ *Vaporized.*

¹⁶ *Newspeak.*

¹⁷ *The Theory and Practice of Oligarchical Collectivism .*

opuscle i a llegir-lo, en concret els capítols 1 i 3, que porten per títol *La ignorància és llibertat* i *La guerra és pau*.¹⁸

En realitat el missatge de la novel·la s'ha interpretat malament o s'han donat masses interpretacions quan només n' existeix una. Quan George Orwell escriu aquesta novel·la la seva intenció no és pas la de fer una premonició del que passarà a Occident, sinó que alerta del que podria passar en un futur si no canviava el rumb de prioritzar la tecnologia al servei d'un poder despòtic. De fet, Orwell desitjava publicar la seva novel·la amb el títol, *El último hombre en Europa*. Aquest títol tenia molt de sentit, ja que Winston és l'única persona que podem anomenar "home" en una societat com la que descriu el llibre. És a dir, és un home que no pensa com la massa, que té sentiments i que, entre d'altres coses, li agraden les dones i té desig sexual en una societat on es prohibeix el sexe, que únicament és justificable quan és per tenir descendència, "el deure del matrimoni". Resumint, és el representant del home, no del individu component de la massa ignorant que no pensa i que està condicionada. Aquest títol, però, no va poder ser possible, ja que l'editorial el va pressionar perquè posés 1982, 1983 o 1984, per motius comercials. Malgrat aquesta informació mai no s'ha deixat d'investigar el motiu d'Orwell per titular la seva obra 1984:

Orwell eligió el título "1984" en un poema de su primera esposa [...] La última teoría, recién aparecida en Gran Bretaña, sugiere que el escritor se inspiró en un poema de su primera mujer que cita esa fecha. Eileen O'Shaughnessy, la primera esposa de Orwell, escribió End of the century 1984 (Final del siglo 1984) en 1934, diez años antes de su muerte y quince antes de que el célebre novelista publicara su libro [...] La teoría más generalizada hasta la fecha consistía en que Orwell simplemente invirtió los dos últimos dígitos de 1948, el año en que acabó la obra. También se ha dicho que sacó el título de una historia corta del autor ruso Chayanov, o que se basó en las referencias a ese año que aparecen en el capítulo vigésimo primero de la novela de Jack London "The Iron Heel".¹⁹

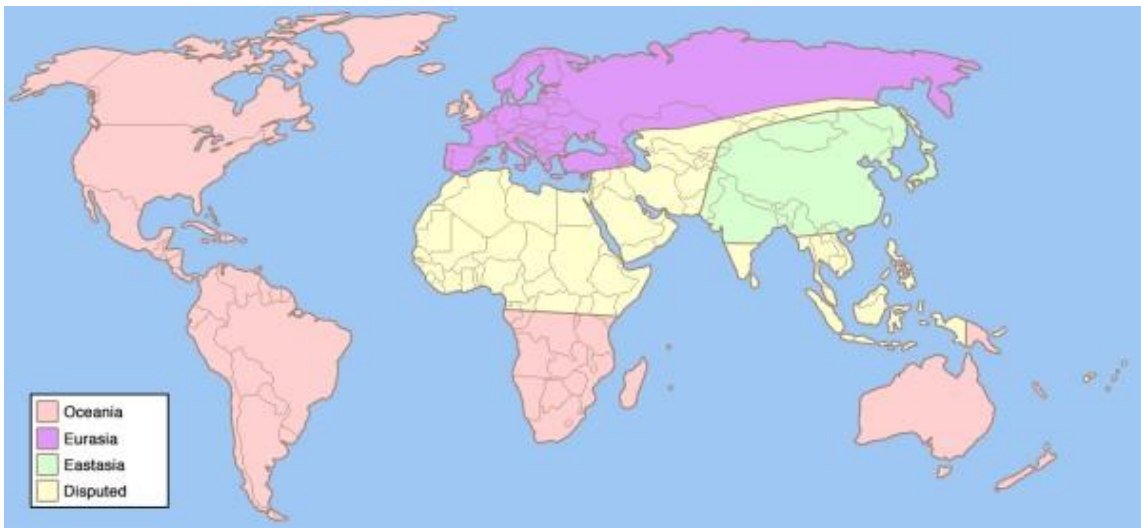
¹⁸ *Freedom is slavery i The war is peace.*

¹⁹ Rafael Ramos, "Orwell eligió el título 1984 en un poema de su primera esposa", *La Vanguardia*, 6 de gener del 2000, p. 33.

Sinopsi i comentari de la novel·la

A continuació presentem una sinopsi de l'obra, per tal de fer més entenedores les posteriors comparacions amb l'actualitat i el consegüent anàlisi. Tanmateix, a mesura que anem explicant l'argument, analitzarem els aspectes més significatius i els interpretarem. Per aquest motiu ens estendrem una mica.

La novel·la *1984*, per començar, ens presenta un món dividit en tres superpotències, que són incapaces de derrotar-se entre elles i hauran de mantenir-se en guerra les unes contra les altres indefinidament. Aquestes tres superpotències reben el nom d'Oceania (formada per Amèrica, Gran Bretanya, el sud de Àfrica i Austràlia), Eurasia (composta per l'Unió Soviètica i Europa, a excepció del Regne Unit) i Àsia Oriental (amb Corea, Japó i Xina). El llibre està escrit, una part en tercera persona i un altre en primera persona, és a dir, a través dels ulls del protagonista.

Il·lustració 7. Mapa de la repartició del món en la novel·la *1984* de George Orwell.

L'acció es desenvolupa a Oceania, en concret a Londres. Allà regeix l'*Ingsoc* (*socialisme anglès*), la ideologia del partit governant que dirigeix l'Estat totalitari. El líder del partit únic d'aquest Estat autoritari ha estat batejat amb el nom de *Big Brother*²⁰, tot i que es desconeix qui és amb certesa el que imposa la llei i qui és el cap suprem, ja que tot està concentrat sota l'esmentat nom de *Big Brother*.

La societat en aquest Estat repressiu es divideix bàsicament en tres estaments. Per una banda trobem la cúspide del partit polític, el Partit Interior, que correspon a un 2% de la població aproximadament, on trobem al *Big Brother* com a líder. A la base de la

²⁰ Gran Germà.

piràmide trobem els proles, formada pel 85 %, és a dir, la majoria de la societat. La resta de gent forma part del Partit Exterior, la classe mitja composta per la gent que treballa per l'*Ingsoc* i pel Partit d'Oceania: són els que viuen en una societat repressiva, amb vídeo vigilància, policia del pensament, una nova llengua, etc. El qui imposa les lleis i els mandats a la resta de la societat és el Partit Interior, identificat amb el *Big Brother*. Londres és ple de cartells amb el lema "*Big Brother is watching you*"²¹. Igual que es troben els cartells publicitaris, també es troben els micròfons i les *telepantalles*, situades arreu de la ciutat. Aquestes últimes s'encarreguen de visualitzar tot el que passa, tant al carrer com a les cases dels individus, i les imatges corresponents són retransmeses a la *policia del pensament*.

Winston, el protagonista de l'obra, sempre intentarà fugir de les càmeres de manera que no l'enfoquin, perquè ell no és un membre manipulat per la societat, com són els altres. L'obra presenta a Winston com una persona envellida malgrat els seus trenta nou anys. Té en el seu poder un quadern que ha comprat en el mercat negre, és a dir, en el barri dels proles i al encetar-lo escriu la data – dubta si és aquell mateix any o un altre – del 4 d'abril de 1984. En el racó de casa seva, fora de la mirada de la *telepantalla*, juntament amb la ginebra i el tabac de la *Victoria*, es disposa a escriure. Mentre es prepara per redactar i pensa el que vol escriure en el diari, recorda la *setmana de l'odi*. Hem de dir que tot el que està vinculat amb el Partit té la paraula odi, perquè l'objectiu és que els individus treguin tota aquella ràbia que porten dins i la dirigeixin cap a afers externs que no tinguin res a veure amb el Partit. De fet, els dos minuts d'odi que s'efectuen al Ministeri de la Veritat consisteixen en la projecció d'imatges que provoquen la ira dels individus, on apareixen personatges polítics odiats com Goldstein o propaganda contra el Partit, alliberant així tota la ràbia que podria tornar-se contra la cúpula dirigent.

Cal dir que Goldstein és un dirigent de la resistència que ha creat una agrupació anomenada *Brotherhood (Germandat)*, que actua en contra del Partit. Justament en aquest moments de meditació Winston comença a escriure "*Down with Big Brother*"²²

²¹ "El Gran Germà et vigila".

²² A baix el Gran Germà.

Il·lustració 8. Imatges de la celebració del dos minuts d'odi on apareix Goldstein i els lemes del partit.

repetidament. Aquest és un acte temerari perquè si és descobert sap que serà *vaporitzat* i convertit en una *nopersona*. Aquesta por és multiplica quan la Sra. Parson truca a la porta. És una veïna, dona d'un company de feina, que li demana ajut per arreglar una avaria. Allà es troba amb els fills d'aquesta vestits amb pantalons curts, samarreta grisa i mocador vermell, l'uniforme dels espies de l'Estat, que l'insulten i el tracten de *criminal*²³. En aquesta societat els nens ja no estimen als pares, sinó que l'Estat els ha preparat per tal de controlar a tothom.

Cada matí abans d'anar a treballar, Winston fa els exercicis matutins dirigits per la *telepantalla*. Dins el govern de l'*Ingsoc* trobem quatre ministeris amb noms irònics:

Il·lustració 9. Família Parson i Winston Smith.

el Ministeri de la Veritat (Miniver), el Ministeri de l'Abundància, el Ministeri de la Pau (Minipax) i el Ministeri de l'Amor (Minimor). El Ministeri de la Veritat, on treballa Winston, s'ocupa de reescriure el passat en documents històrics o en diaris, de tal manera que les dades que surtin en aquests es corresponguin amb la veritat del Partit, i no hi hagi contradiccions. Bàsicament consisteix en manipular l'opinió de la població, no es vol que la massa pensi per si sola, sinó que no pensi, i si ho fa, que sigui amb la informació – falsa – que ofereix el Partit. A la façana de l'edifici d'aquest Ministeri es troben els lemes del Partit, “*La guerra és pau*”, “*La llibertat és esclavitud*” i “*La ignorància és la força*”.

El primer lema significa que hauran de mantenir la guerra indefinidament, fet que provoca que la ira de la societat s'enfoqui cap a fora en comptes de dirigir-se contra el

²³ *Criminal* és el nom que se li dóna a tot aquell que comet crims amb la ment. Això significa que tot aquell que pensi fora dels principis del Partit o dubti dels seus principis serà un criminal.

propi partit. La ira i l'odi són sentiments molt freqüents en aquesta comunitat, ja que amb la *setmana de l'odi* es pretén que la societat es desfogui insultant i acusant de traïdor a Goldstein. El veritable objectiu d'aquesta guerra no consisteix ni en matar, ni en la lluita per territoris (encara que sigui aquest el pretext), ni molt menys en la recerca de matèries primeres en altres llocs, sinó en exhaurir els articles produïts amb el treball sense que això suposi millorar el nivell de vida de la població. Amb altres paraules, mantenir intacta l'estructura de la societat.

El que proposa el segon lema és l'esclavitud per obtenir la llibertat. Però aquesta esclavitud està centrada en estar sotmès a les consignes del Partit. En primer lloc, pensar i actuar d'acord amb el que dicta el Partit, solament d'aquesta manera s'evitarà ser eliminat. En segon lloc, no mantenir cap relació sexual, observar abstinència sexual, ja que està totalment prohibit el plaer com a finalitat. L'Estat de 1984 no vol res relacionat amb els sentiments. D'altra banda, l'esclavitud de les masses possibilita la llibertat de l'elit, dels oligarques al poder. Mentre les masses estiguin sotmeses, els dirigents gaudiran de riquesa i llibertat a expenses del poble. Per últim, el lema "*L'ignorància és la força*" significa que el Partit controla la societat mantenint una massa ignorant per poder manipular-la, la força la té el Partit. És sabut que la massa és l'única que té l'oportunitat de canviar la societat, però aquesta no podrà perquè es manté ignorant. El Ministeri de la Veritat utilitza el seu control sobre el sistema educatiu i els mitjans de comunicació per mantenir a les masses en un estat d'ignorància, incapaces de percebre que estan sent manipulades. Si es controlen totes les fonts d'informació enfrontant a la població, és impossible la rebel·lió. Aquest és el secret. Ja en parlarem més endavant.

El Ministeri de l'Abundància s'encarrega de gestionar el recursos alimentaris i les matèries primeres, que sempre intenta reduir el màxim possible per tal de que la població visqui en la misèria i que, quan s'anuncï un augment en un producte, les masses ho agraeixin.

El Ministeri de la Pau s'encarrega dels assumptes de guerra, com ja hem dit anteriorment, mentre que el Ministeri de l'Amor és visitat per tot aquell que hagi de corregir els seus pensaments a base de càstigs físics i tortures. La tergiversació del llenguatge és evident.

Un personatge que cal esmentar és en Syme, encarregat de realitzar l'onzena edició, i sembla ser que la definitiva, del diccionari de la *Neollengua*. Segons diu Syme, la creació d'una nova llengua té com a objectiu limitar el pensament. Com menys paraules

existeixin, menys es podrà pensar. Si un diccionari té un nombre reduït de paraules, menys paraules tindrà la societat per meditar i pensar i més ignorants seran.

En una ocasió, mentre Winston esborrava la història, va haver de vaporitzar a tres polítics – Jones, Aaronson i Rutheford – que havien format part de l'Estat i que ell mateix havia vist. La seva tasca consistia en eliminar-los com si mai no haguessin existit: convertir-los en *nopersones*. Aquest fet va ser decisiu perquè Winston s'adonés de quina era en realitat la seva tasca.

Un dels veritables perills és passejar pel barri dels proles, on no hi ha cap *telespantalla* ni policia del pensament. Winston entra en un establiment d'antiguitats ple d'objectes de valor històric, que ja no serveixen per res. L'amo d'aquell establiment li ofereix una habitació amb llit, que ell més tard acceptarà.

Julia, una jove membre del partit, confessa el seu amor per Winston i a partir d'aquest moment comencen a trobar-se d'amagat a l'habitació del senyor Charrington, l'amo de la tenda d'antiguitats. Cada cop que es troben, saben que els queda menys temps de vida, perquè si els descobreixen seran *vaporitzats*.

Un dia Winston entra en contacte amb O'Brian, cap polític de l'Estat, que el convida a parlar de la nova edició del diccionari de *Neollengua*. Reunits, comencen a parlar sobre la *Germandat* secreta i O'Brian li ofereix el famós llibre de Goldstein, *The Book*, on es descriuen les bases de la resistència i es desemmascara la veritable política del govern. Un cop a les seves mans, Winston el llegeix amb fruïció junt amb la Julia al llit del seu refugi. Però la felicitat té la seva fi, doncs són descoberts per la policia del pensament. Tot era un parany.

Winston és traslladat al Ministeri de l'Amor i tancat en una cel·la envoltada de *telepantalles*. Allà, després de perdre tota noció del temps, serà torturat fins a creure tot el que l'Estat li obligui a creure. O'Brian és el torturador, que al mateix temps fa el paper de consolador, de paternal protector de la víctima. El castiga com si fos un infant que ha d'aprendre a obeir pel seu bé. A continuació és conduït a *l'Habitació 101*, on haurà d'enfrontar-se amb el seu pitjor temor: les rates. La derrota final és quan ell desitja que tot el que li estan fent li apliquin a la Julia, la seva estimada. L'últim home de la seva espècie ha mort.

Personatges Principals

Winston Smith: protagonista principal inspirat en la figura de Winston Churchill, gran líder britànic durant la segona guerra mundial. D'aspecte físic prim i demacrat degut a les penúries, serà l'última persona íntegra que quedi en la societat orwelliana. Per això serà *crimental* i sotmès a l'habitació del pànic, a la *l'Habitació 101*.

Julia: únic personatge femení de la novel·la. No es planteja massa la situació política, simplement actua a la seva manera. Viu el moment i aprofita les ocasions per gaudir al màxim. El seu treball a la *lliga anti-sex* no és més que una tapadora, ella també odia el Partit. S'enamorarà de Winston i els dos seran enxampats per la *policia del pensament*. Fa de contrapunt al personatge d'en Winston.

O'Brian: representant del Partit, torturador i, alhora, pare consolador de Winston Smith. Caracteritzat per la seva mirada, el seu humor i el misteri del seu personatge. Al llarg de l'obra apareixerà la frase que aquest personatge dirigeix a Winston Smith: “*We shall meet in the place where there is no darkness*”²⁴ és a dir, al Ministeri de l'Amor. És un personatge obscur i ambivalent.

Goldstein: l'enemic del poble per excel·lència. Goldstein porta a terme accions revolucionaries. Va estar condemnat a mort i misteriosament va fugir, ningú sap on es troba. D'altra banda, la seva imatge sempre és utilitzada en els *dos minuts d'odi* perquè els individus es desfoguin insultant-lo i agredint-lo per la *telepantalla*.

Big Brother: no és un personatge real, ningú el coneix ni l'ha vist, però com a pare i déu omnipresent és el protector del poble. Inspirat en la figura de Stalin, Hitler i Franco, representa a tots els dictadors.

²⁴ “Ens trobarem al lloc on no hi ha foscor”.

FAHRENHEIT 451

Ray Bradbury

Ray Douglas Bradbury neix el 22 d'agost de 1920 als Estats Units, a Illinois. La seva família posseïa una editorial, fet que propicia la immersió de Ray Bradbury en el món de la lectura. En realitat, la “culpa” d'aquesta afició a la lectura és deguda a la influència de Neva Bradbury, que durant la infantesa d'en Ray solia llegir-li. L'autor, des de ben petit, sentia afició a tota lectura relacionada amb la ciència-ficció i també amb tota aquella novel·la que preveu un futur, és a dir, amb les novel·les futuristes. Per tant, ja des dels seus inicis va cultivar el gènere que en un futur desenvoluparia: la novel·la distòpica.

Il·lustració 10. Ray Bradbury (1920).

Ray Bradbury era aficionat a Buck Rogers, un personatge fictici del còmic *Amazing Stories (Històries Increïbles)* que apareix cap a la dècada dels anys vint. El fet de conèixer aquest personatge fa que Bradbury llegeixi altres còmics de la mateixa editorial, com "Flash Gordon". Pel seu dotzè aniversari rep una màquina d'escriure, que serà l'instrument amb el que materialitzarà la seva afició: l'escriptura de les seves pròpies històries, històries plenes de malsons i fantasies desagradables que es van anar gestant des de que era petit.

Durant la Gran Depressió del 1929, la família Bradbury decideix marxar cap a Los Angeles, lloc on Ray es forma, graduant-se el 1938 a Los Angeles High School. Mica en mica compagina els seus últims anys acadèmics amb l'escriptura de petites històries publicades en diferents revistes fins que finalment s'uneix a la *Futura Fantasia*, una editorial on Bradbury publica algunes de les seves històries fantàstiques.

A partir de 1943 comença ja a viure de la seva professió d'escriptor, encara que els principis no són del tot bons i ha de compaginar la venda de diaris a les cantonades amb la publicació d'obres sense ser pagat. Al llarg de tota la seva vida es dedicarà a escriure guions de televisió, poemes i assaigs. Amb paraules del propi Bradbury:

*I think that science fiction and fantasy offer the liveliest, freshest approaches to many of our problems today, and I always hope to write in this vivid and vigorous form, saying what I think about philosophy and sociology in our immediate future.*²⁵

Cap a la dècada dels anys cinquanta és nomenat instructor de l'*University College of Los Angeles*. En aquest moment ja és un escriptor professional i publica obres com: *Crónicas marcianas*, 1950, un recull de relats; *El hombre ilustrado*, escrita al 1951; *Las doradas manzanas del sol*, 1953; i *Fahrenheit 451*, una de les obres distòpiques més valorades, escrita al 1953.

Fahrenheit 451: l'obra

A continuació presentarem l'última obra distòpica objecte del nostre treball. *Fahrenheit 451* és una de les novel·les més importants del gènere distòpic, però també de la ciència-ficció. Si més no, la següent cita ens aclareix aquest dubte:

*The novel is not really a work of science fiction, if that means simply an imaginative fantasy about the future. It is a novel of social comment, imaginative perhaps, but also relevant, insistent and passionate.*²⁶

Va ésser publicada al 1953, després d'altres grans obres com *Crónicas Marcianas* o *El hombre ilustrado*, que van veure la llum entre 1950 i 1951. Però quin és el significat del títol de la novel·la? *Fahrenheit 451* fa al·lusió a la temperatura a la que crema el paper. Un títol, per tant, que ens posa en alerta i ens deixa entreveure la temàtica de la novel·la.

Bradbury, a l'hora de crear la seva obra, es va basar fonamentalment en la cultura i en l'impacte que causa en els individus. Òbviament plantejava un futur "no tan fictici" i que ja s'havia produït en altres ocasions: la crema de llibres. En el cas de l'Alemanya nazi era habitual la censura i crema de llibres no adequats per la societat, o el que seria el mateix, els que permetien a la societat un altre pensament diferent del que l'Estat imposava. Encara que Bradbury es basava en fets històrics, el seu plantejament de la supressió i crema de llibres en un futur, com a mitjà de control, no és aliena al nostre món.

²⁵ Joseph Blakey, *Bradbury Fahrenheit 451*, Coles p. 6.

²⁶ Joseph Blakey, *Bradbury Fahrenheit 451*, Coles p. 89.

Veritablement, el que pretenia l'autor era mostrar el futur més proper, tan pròxim que s'ajustava a la realitat immediata que s'estava vivint en el present, tot i que presentava aspectes que encara, tecnològica i científicament, no s'havien produït. Per tant, és tracta d'una barreja del present i d'un futur molt pròxim a la nostra civilització. Un dels aspectes narratius que introdueix Ray Bradbury és el personatge d'en Beatty, que explicarem a la sinopsi. Aquest personatge té un paper molt important a la novel·la, perquè, d'una manera subtil, ensenyarà com s'engendra el futur, és a dir, ens mostrarà les llavors d'aquest futur en el propi present.

Il·lustració 11. Crema pública de llibres d' "autors indesitjables" a l'Alemanya nazi. Maig de 1933.

*The Captain is explaining how his society evolved to its present state, but in the process he shows us the seeds of that future clearly in our present.*²⁷

La novel·la ens presenta un present-futur en el qual la societat està totalment immersa en l'oci que proporcionen els mitjans. Els individus estan atents als programes televisius i radiofònics – com passa actualment – gran part del dia, ja que disposen de televisions murals instal·lades a les parets de les cases, que no deixen d'emetre programes televisius entretinguts i interactius, però de nul·la transcendència.

Aquesta introducció dels mitjans de comunicació de masses a la vida quotidiana dels "camarades" està molt present a les distopies i fins i tot ha arribat a l'actualitat. En *Un món feliç*, Huxley ja deixava entreveure com els paparazzis mica en mica s'anaven introduint fins i tot en ambients rurals, com en el cas del assetjament d'en John, el salvatge. A *Fahrenheit 451* veiem que els mitjans de comunicació ja formen part de la vida diària dels individus, que veuen la televisió durant tot el dia. De fet és una tècnica astuta de l'Estat per manipular la població a través de la informació i la censura dels llibres que poden contenir informació contrària a la que proporciona l'Estat.

Per tant, aquesta novel·la pretén sobretot fer palesa la manipulació dels individus mitjançant la prohibició dels llibres i l'addicció a l'oci i l'entreteniment dirigits per l'Estat. Ray Bradbury, a l'hora d'escriure la novel·la distòpica, tenia diferents propòsits.

²⁷ *Ibid*, p. 87.

D'una banda, alertar d'una manera crítica de la crisi de la cultura en la societat del seu temps. Ell, a l'igual que altres contemporanis, ja ho pressentia com un perill en la societat del futur, perquè si el coneixement és el que fa a l'humà veritablement humà, i s'elimina, l'home deixarà de ser humà.

*Culture is the measure of man's humanity.*²⁸

D'altra banda, un altre dels propòsits de l'autor és que el propi humà tingui la capacitat d'evitar que això succeeixi. Bradbury, de fet, té plena confiança en l'humà, en aquell prototip d'humà que podem veure en la seva novel·la: en Guy Montag, una persona que ha estat ensinistrada per liquidar i destruir la cultura continguda en els llibres. Ell mateix ho desitja fins que s'adona d'allò que amaga l'Estat. Amb el protagonista creat per Bradbury se'ns transmet aquesta confiança en l'home, que serà capaç d'evitar que aquest malson esdevingui realitat. Recordem que una de les funcions de les utopies és l'esperança de trobar mons millors. Aquestes serien bàsicament les principals intencions de l'autor, però també introdueix d'altres com: emfatitzar els mitjans de comunicació, reflectir els efectes d'una societat essencialment ignorant, és a dir, buida culturalment, i posar en evidència l'instint materialista de l'ésser humà, és a dir, l'ànsia de tenir-ho tot a l'instant.

Si observem els darrers segles, veurem que el culte al coneixement i la cultura, present en èpoques passades, poc s'assembla a la intel·lectualitat del segle XX i XXI. Per tant, estem parlant d'un declivi important de l'essència de l'ésser humà, la que ens diferencia dels altres éssers vius: d'intel·lecte.

Sinopsi i comentari de la novel·la

Fahrenheit 451 ens presenta un món semblant al de les altres dos distopies explicades prèviament. Podem destacar, però, que en l'obra de Bradbury hi ha una preocupació constant per la possibilitat de la desaparició de la cultura inclosa en els llibres.

En aquesta distopia hi ha una tergiversació o un sentit antitètic del que actualment coneixem com bomber. En aquesta civilització, els bombers han de treballar per tal de cremar llibres en comptes d'apagar incendis. Aquest és l'ofici del protagonista de la novel·la, Guy Montag: cremar la cultura escrita en els llibres. Aquest, juntament amb els seus companys, no entén aquest concepte, ja que ha estat educat per no entendre'l,

²⁸ *Ibid*, p. 90.

únicament per cremar. Un bomber, per tant, cremarà les cases on hi ha llibres juntament amb els seus propis amos, ja que han comés un delictes: posseir llibres. Al principi de la novel·la, Montag coneix una noia que, a diferència de la resta de la societat, vol pensar i actuar lliurement. Així doncs, l'anomenada Clarisse McClellan és una noia intel·ligent i intel·lectual, que s'apropa molt a perfil del protagonista del 1984, ja que ells, a diferència de la massa, pensen i actuen de manera diferent i per això tenen ambdós el mateix fi.

Ens trobem, a més, en una societat on predomina la ignorància, la manipulació i la tergiversació de conceptes. La noció de família tampoc està massa clara en aquesta societat, ja que els sentiments s'han vist prou abolits. Montag està casat amb la Mildred, que és la seva tercera esposa. Un matí, quan torna de cremar llibres, se la troba sota els efectes de les píndoles, que consumeix habitualment per tal d'obtenir la felicitat. En aquesta ocasió són tantes les que ha consumit que han de venir especialistes a treure-li el "verí" que té dins el seu cos. L'era tecnològica també toca fons en aquesta comunitat. Una de les innovacions de les cases és la televisió mural. Possiblement un dels motius del consum de píndoles per part de l'esposa de Montag és la limitació econòmica que té per comprar la quarta televisió mural. Ja té penjades tres televisions, una a cada paret, i vol la quarta.

En una de les expedicions de Montag per cremar els llibres d'una dona es veu obligat a cremar-la a ella perquè es nega a sortir de casa i deixar els llibres. En aquest moment Montag es pregunta què poden tenir d'especial els llibres, la lectura, perquè la gent sigui capaç de sacrificar-se per ells. Durant un temps, Montag no va a treballar a causa d'una presumpta febre – que no és certa – i es queda en casa llegint exemplars que havia agafat en una de les seves accions i que tenia amagats. Al principi no entén res del que llegeix, no li troba sentit a la lectura, ni molt menys Mildred que no compren res de tot aquell projecte que porta entre mans el seu marit.

Aquella febre, que li permet llegir llibres, farà que el seu cap de bombers, Beatty, li faci una visita i li expressi tots els beneficis que comporta ser bomber. Tot això és una estratègia de l'Estat, perquè si deixa de ser bomber possiblement recaurà en els llibres i això el farà pensar, cosa que no es pot permetre. Els bombers, segons diu Beatty, són el "Guardians de la Felicitat", ja que mentre no deixin llegir a la gent, la felicitat estarà garantida:

*-He de marcharme. El sermón ha terminado. Espero haber aclarado conceptos. Lo que importa que recuerdes, Montag, es que tú, yo y los demás somos los Guardianes de la Felicidad. Nos enfrentamos con la pequeña marea de quienes desean que todos se sientan desdichados con teorías y pensamientos contradictorios. Tenemos nuestros dedos en el dique. Hay que aguantar firme. No permitir que el torrente de melancolía y la funesta Filosofía ahoguen nuestro mundo. Dependemos de ti. No creo que te des cuenta de lo importante que eres para nuestro mundo feliz, tal como está ahora organizado.*²⁹

Montag no és capaç d'entendre el que llegeix fins que entra en contacte amb un home savi, expert en literatura. Faber el guiarà pel món de la literatura i li descobrirà que el llibre que en Montag va agafar de la casa de la dona que va cremar és la Bíblia, probablement l'últim exemplar que existeix. A partir d'aquest moment tots dos ideen un pla per tal de combatre aquesta abolició de la lectura i aquesta censura permanent. Però tot es complicarà quan Montag arribi a casa seva i vegi que la seva dona té convidats. Ell, entusiasmat amb la lectura, començarà a recitar un poema enmig del pànic dels convidats que no volen escoltar-lo. Finalment es descobreix que en Montag té llibres a casa i Beatty l'obliga a cremar la seva pròpia vivenda. Quan arriben els bombers, Montag crema la seva casa, però amb el seu cap dins.

A partir d'aquest moment comença la fugida de Montag i el gran desplegament policial. Montag fuig cap al bosc on troba altres persones com ell, amants de la cultura, que s'han refugiat allà. Són els homes-llibre, que memoritzen un llibre cadascun i transmeten el contingut oralment, preservant així la cultura. Els llibres podran desaparèixer, però ells perpetuaran el coneixement. Alguns dels llibres apresos són: *La República*, de Plató; *Els viatges de Gulliver*, de Swift; *L'Ecclesiastes*; *La Revelació* i d'altres obres fonamentals per la humanitat.

Personatges principals

Guy Montag: personatge principal de la novel·la que té la professió de cremar llibres, professió assimilada per Bradbury a la de bomber. Un dels aspectes que més caracteritzen a Montag és l'evolució que fa al llarg de l'obra. Òbviament un progrés que no es ben rebut pel seu capità, Beatty, ni per cap individu d'acord amb les bases de l'Estat. Al principi començarà immers en el món de la crema de llibres, expressant que

²⁹Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, p.71.

“Era un plaer cremar”, però mica en mica comprendrà el valor del coneixement. De bomber dedicat a la destrucció dels llibres es convertirà en un refugiat dedicat a preservar-los.

Mildred Montag: esposa del bomber Montag. És un personatge caracteritzat per la seva integració a la societat, actua més com un robot que com una persona. Està obsessionada per aconseguir la seva quarta televisió mural i estar entretinguda. No mostra cap tipus de sentiment, ni recolza l’acció del seu marit quan decideix salvar els llibres en comptes de cremar-los.

Clarisse: veïna d’en Montag que, a diferència de Mildred, mostra una actitud molt més càlida i humana. És un personatge silenciats pel govern perquè és capaç de viure independentment i de entendre el veritable sentit de la vida. La seva influència sobre Montag és profunda, i fa que el bomber es plantegi començar a llegir.

Beatty: el capità d’en Montag i màxim dirigent de tots els bombers. Destaca la seva presència en el moment en que Montag decideix descobrir el misteri dels llibres. El seu treball consisteix en cremar els llibres en comptes de llegir-los. Tot i que coneix bé la literatura, ha triat cremar els llibres perquè se sent traït per aquests. No actua sense pensar, sinó que ha escollit conscientment fer el mal. Beatty demostra el seu afany perquè ni Montag ni cap dels seus bombers canviï d’actitud. Finalment Beatty mor cremat rodejat de llibres a casa d’en Montag quan aquest és descobert.

Faber: antic professor de literatura que guia a Montag en la seva nova afició als llibres. Faber iniciarà Montag en una de les obres cabdals per la humanitat: la Bíblia. Li fa de mentor i li ensenya el valor dels llibres. Des del punt de vista metafòric, Faber (el seu nom és el mateix que el de una marca de llapis) simbolitza l’instrument de l’aprenentatge.

B.COMPARACIÓ DE LES DISTOPIES AMB EL MÓN ACTUAL

Un cop feta la primera part teòrica, definit el concepte de distopia i presentades les tres novel·les que ens serviran de referència, iniciarem la comparació dels diferents àmbits plantejats a la ficció amb la societat occidental d'avui en dia, per tal de confirmar o rebutjar la nostra hipòtesi.

Per a major claredat, hem dividit aquesta segona part del treball en diferents blocs, que ens permetran analitzar separatament els diversos aspectes que volem tractar.

El treball de *Distopies: de la ficció a la realitat* proposa donar una visió d'aquells aspectes vigents a la nostra societat i comparar-los amb allò que van predir els autors distòpics en les seves societats fictícies. Per tant, tractarem de visualitzar quins aspectes d'aquelles novel·les distòpiques han esdevingut realitat i que semblava que mai ho esdevindrien.

A part de fer aquesta comparació a partir de lectures, de documents i de l'observació, en gairebé cada apartat s'inclourà una entrevista a un professional que tractarà del tema al que s'estigui fent referència per després treure conclusions.

Tot plegat formarà la part pràctica, que ens permetrà corroborar o refutar la nostra hipòtesi:

El món actual ha acabat fent realitat molts aspectes presents en les distopies emmascarant-los sota el pretext del benestar i la felicitat.

4. POLÍTICA

En primer lloc abordarem l'àmbit de la política, que considerem un dels més representatius i complexos, dins de les novel·les distòpiques.

La política, terme procedent de la Grècia Clàssica, és ja present en les comunitats humanes dels primers assentaments, quan sorgeix la necessitat d'una organització jeràrquica. Seguidament farem un recorregut per l'etimologia d'aquest ètim, explicant l'arrel i el seu significat.

Com ja sabem, el terme *política* prové etimològicament del grec “πολιτικός” (politikós), que significa literalment “dels ciutadans” i “πόλις” (polis), que designa ciutat, encara que s'ha acceptat també la traducció d'Estat, terme, però, més modern. Així doncs, el significat complet de la paraula política serà “la ciutat dels ciutadans” o

bé “l'Estat dels ciutadans”. Des de ben antic els humans s'han agrupat en petites o grans comunitats per satisfer les seves necessitats, és a dir, per obtenir els bens necessaris per poder subsistir: aliments i aixopluc. A part d'això, la vida en comunitat garanteix el compliment del cicle de vida perllongant l'espècie. Per tant, la vida en societat ha contribuït al desenvolupament dels humans en tots els àmbits. Tot sistema ha de tenir una organització, un ordre que permeti l'estabilitat i la continuïtat de la comunitat. Al llarg de la història hi ha hagut diferents sistemes d'estructuració social basats fonamentalment en un ordre jeràrquic, que dicta un seguit de normes i costums. Però, què entenem per norma, quin és el fenomen que ens permet viure d'una manera civilitzada? Segons defineixen fonts autoritzades:

Una norma és una pauta que regula la nostra conducta i la nostra forma de relacionar-nos amb els altres. [...] En sentit positiu, recomanen o promouen certes accions [...] En sentit negatiu, prohibeixen o limiten certes conductes.³⁰

Aquestes normes socials són les que propicien una societat estable i equilibrada amb una convivència justa.

A continuació, per tal d'aclarir conceptes que utilitzarem més endavant, diferenciarem dos tipus d'Estat: l'Estat autoritari i l'Estat de dret. L' *Estat autoritari* és aquell en el que tot el poder recau sobre el cap suprem, que exerceix l'autoritat sense cap límit sobre els individus. Podríem dir que és un Estat despòtic, ja que el sobirà mana sense atènyer-se a cap llei. D'aquesta manera els individus passen a ser súbdits de l'Estat perquè no tenen cap dret i estan indefensos enfront de l'absolut poder de l'Estat. D'altra banda, existeix un sistema de partit únic, ja que s'eliminen tots els partits opositors. Sovint l'exèrcit és utilitzat per reprimir a tota societat. Per posar un exemple podríem citar els esdeveniments de 1989 a la plaça de Tian'anmen (Pekín), on una protesta estudiantil va provocar l'aparició de l'exèrcit, que va massacrar a més de dos mil manifestants.

Il·lustració 12. Famosa imatge de l'altercat a la plaça de Tian'anmen el 1989.

Aquest Estat autoritari intervé en la vida de les persones i manté a la societat controlada creant cossos paramilitars, censurant i manipulant la informació i l'educació

³⁰ VVAA, *Filosofia i ciutadania*, Edebé p. 315.

per mantenir ignorant la societat. El cas del nazisme és un clar exemple d'Estat totalitari, ja que presenta totes aquestes característiques.

D'altra banda, i en oposició a aquest tipus d'Estat, parlarem de l'Estat de dret. L'Estat de dret té un cap suprem, el qual ha de respectar les lleis vigents en aquell Estat i no podrà governar al seu gust si no és protegint els drets de la població. Aquesta és l'altre diferència: els individus de l'Estat són ciutadans i no súbdits. Cal recordar també que la divisió de poders és un tret fonamental en aquest tipus d'Estat per tal d'evitar injustícies i excessos de poder. Els tres poders – legislatiu, executiu i judicial – són independents els uns dels altres: el poder legislatiu pertany al Parlament; el poder executiu al govern i el poder judicial als tribunals.

L'Estat social de dret reuneix les mateixes característiques que l'anterior, però enfocat al reconeixement democràtic de drets com l'educació, la sanitat o l'habitatge. És un Estat que tendeix a proporcionar un benestar social i material.

La política a les novel·les distòpiques i a l'actualitat

4.1. ELS RÈGIMS POLÍTICS (TOTALITARISME I DEMOCRÀCIA)

➤ Els Règims polítics

Arribats en aquest punt, en què ja hem ofert pautes per conèixer els tipus d'Estats que es donen en els territoris d'Occident, parlarem de les diferents propostes que van plantejar els diferents autors distòpics. A continuació, exposarem la política present en les novel·les *1984* i *Un món feliç*, ja que són les obres on es reflecteix millor el tipus d'organització politicosocial de les distopies i l'equipararem amb la política actual del segle XXI. Ens plantejem la següent qüestió: veritablement tenen trets en comú la política fictícia de les distopies i la política actual?

Començarem dient que la política de les tres novel·les de gènere distòpic és molt similar, ja que es troben submergides en un règim polític idèntic, és a dir, Estats totalitaris. De fet, a la primera part del treball ja hem incidit en els punts més forts de les novel·les pertanyents al gènere distòpic: el totalitarisme i la tecnològització. Mentre Orwell pintava un món desagradable i fosc, Huxley maquillava allò que semblava ser esgarrifós, donant-li un aire asèptic. Així doncs, veiem que els autors van emprar diferents visions a l'hora de crear les seves societats, utilitzant, per exemple, els diferents sentiments, com la felicitat o el temor, per mantenir sotmesa a la població.

Al llarg del segle XX van proliferar a Europa els règims autoritaris, font d'inspiració dels autors que ens ocupen. No obstant, actualment aquesta forma de govern ha desaparegut del món occidental, on dominen els Estats constitucionals. Malgrat que l'objectiu del nostre treball és trobar similituds entre els règims de les novel·les distòpiques i els del món occidental, farem en ocasions referència a altres èpoques o indrets. A primera vista, els règims polítics presentats a les distopies no tenen res a veure amb els actuals, però caldrà mirar de més a prop per veure el que s'amaga sota les etiquetes polítiques. El règim democràtic és el que impera a les societats contemporànies occidentals, però què significa democràcia?

*Delicat artefacte dissenyat per evitar l'abús de poder. La democràcia és funda en el principi d'igualtat política. [...]*³¹

³¹ Definició del terme democràcia. VV.AA., *ATOPIA Art i ciutat al segle XXI*.

Si Estat autoritari ve òbviament d'autoritat, és a dir un Estat en el qual recau tot el pes del poder en un líder, la democràcia ve etimològicament del grec, *demos*, que designa "poble" i *krateo*, que vol dir "manar". Per tant, si ajuntem els dos mots, voldrà dir mandat del poble o, el que seria més correcte, govern del poble. Òbviament, entre les dues paraules, ja observem una clara diferència entre els dos tipus de règims. Tal i com ens ha mostrat la història, sembla que fins al present la democràcia és el millor sistema polític, al menys el més just. Ningú posaria en dubte aquesta afirmació, però la nostra societat del benestar, en una carrera desbocada cap a la felicitat a qualsevol preu, és capaç de trepitjar, i de fet ha trepitjat, molts drets.

Va ser al final de la dècada del 1940 quan George Orwell va escriure la seva obra que molts lectors van interpretar com una premonició del que podria passar en un futur no molt llunyà. Però, quin va ser el motiu que va desencadenar la previsió d'un futur tan negatiu i espantós, com el que ens proposa en la seva obra? Sense cap dubte, el clima d'un segle ple de confrontacions bèl·liques, en les quals va participar el propi Orwell, especialment en la guerra civil espanyola. Aquests fets i les seves conseqüències polítiques van configurar la societat i el pensament de l'autor. Així doncs, Orwell va plantejar una política de règim totalitari, que exercia un poder exhaustiu sobre tots els individus d'aquella societat i en totes les esferes de la vida social. Aquest poder que s'exerceix sense cap límit és un poder despòtic: el cap suprem del territori controla, no solament la societat i l'economia, sinó també les vides privades de la població. Com ja sabem arran dels diferents esdeveniments històrics que han propiciat règims totalitaris, un règim d'aquestes característiques sempre va regit per un líder carismàtic, o si més no, manipulador de masses, com en el seu dia ho van ser Adolf Hitler i Iósif Stalin.

En definitiva, George Orwell escull aquesta forma de govern per alertar del que ja havia passat a la dècada de 1930 i del que estava succeint a la Unió Soviètica. Fins on podrien arribar si no se'ls posava fre? Així doncs, com veiem en la novel·la, Orwell presenta la cara més cruenta del totalitarisme amb tot el què això significa. Aquesta autoritat il·limitada i despòtica arriba a tal punt que la vida privada de les persones és violada i anul·lada. Per tant, la primera gran característica d'aquest poder autoritari és l'abús i la manca de llibertat i de drets. L'Estat democràtic garanteix els drets mentre que l'autoritari els reprimeix.

³² Definició del terme democràcia extreta de la RAE.

*La ventaja de los sistemas democráticos es la capacidad real para debatir y corregir los abusos. Ya sea a través de las urnas o acudiendo a los tribunales. En el campo opuesto no se da esta alternativa.*³³

L'Estat totalitari creat per Orwell és un règim de partit únic, tal i com són els totalitarismes, sense cap partit alternatiu a l'oposició, és a dir un sistema amb una ideologia repressora i sospitosa, l'*Ingso*c, terme que representa el socialisme anglès.

En la novel·la de Huxley també es crea un sistema de partit únic, però en aquest cas l'autor elabora una utopia en una novel·la distòpica. En aquesta societat tot gira al voltant del grau de felicitat que la societat és capaç d'assolir costi el que costi. Podríem preguntar-nos fins a quin punt és veritablement feliç la nostra societat. Quines tècniques aplica el govern per augmentar el grau de felicitat de la societat? Malgrat aquesta felicitat mantinguda pel govern mitjançant una droga, el *soma*, és evident que la societat plantejada per Huxley continua sent igual d'esgarrifosa, únicament varia la ignorància del poble.

En la realitat entre un totalitarisme i una democràcia existeixen diferències observables a primera vista, però si llegim entre línees aquestes diferències tan evidents poden acabar convertint-se en similituds. El fet de què en un territori governi un sobirà absolut que actui amb total impunitat sembla ser acte d'un totalitarisme esfereïdor, però si contemplem la societat contemporània, el president, i el seu govern, moltes vegades prenen decisions en contra del poble, però, està clar, pel seu bé. Només cal que observem les actuacions d'alguns presidents europeus, entre ells l'espanyol, per adonar-nos.

Pel que fa a les ideologies, en un Estat democràtic hi ha diferents partits que presenten programes alternatius al partit que governa l'Estat, i la població, mitjançant el sufragi universal, vota per escollir el partit que més li convé. En el cas d'un totalitarisme el sobirà governa, com en el cas de Franco, "*Por la gracia de Dios*", és a dir, per dret diví, no està sotmès a cap protocol, sinó que accedeix al poder per la força o per dret hereditari. Tot i que moltes vegades arriba per mitjans democràtics que, després, ell mateix abolirà (Adolf Hitler). Això no succeeix en una democràcia, però l'elector, quan es disposa a votar, ha de triar al representant que ha estat escollit dins de cada partit, sovint de manera no democràtica. En poques paraules, l'elector no gaudeix de la possibilitat real d'escollir el líder d'un partit, doncs les llistes electorals són tancades, és

³³Lluís Foix, "El neolenguaje del conflicto", La Vanguardia, 18 de Maig de 2004, p.29.

a dir, els candidats han estat triats pel partit (les raons podrien ser moltes) i el votant els vota en bloc. Un cop accedeixen al poder poden, fins i tot, canviar les lleis electorals en benefici propi (Veneçuela, per posar un exemple). No parlem de l'alternança en el poder de dos partits majoritaris, como succeeix a gran part del països occidentals: les lleis electorals impedeixen participar de forma activa als partits minoritaris. En democràcia no hi ha un partit únic, n'hi ha dos. Similitud o diferència? Més aclaridores són les següents paraules que corroboren el que acabem d'explicar:

La diferencia entre una democracia y una dictadura consiste en que en la democracia puedes votar antes de obedecer las órdenes.³⁴

En aquest sistema de sufragi democràtic universal, tots i cadascun dels ciutadans tenen el dret de votar de manera lliure, i el ciutadà – no súbdit, perquè és un individu lliure amb uns drets i una dignitat irrefutables – escull i vota al partit que vol que el representi sense que ningú el pressioni ni el limiti. Això no obstant, la propaganda política per part dels partits no deixa de ser una eina de manipulació que afecta a les persones menys il·lustrades, que són fàcilment influenciables pels discursos dels candidats. Un cop celebrades les eleccions, el partit guanyador haurà de governar fent prevaler la majoria. No oblidem un dels efectes negatius que es poden produir: *la tirania de la majoria*. És a dir, en un sistema democràtic una majoria de persones pot perjudicar o oprimir a una minoria en concret (grups ètnics, religions, tendències sexuals, etc.) imposant la seva veu.

Com ja hem vist, el 1984 és una terrible dictadura, un Estat autoritari, mentre que *Un món feliç* no es mostra com un règim autoritari, perquè la població no ho percep així, però els objectius de l'Estat són els mateixos: controlar la població i perpetuar-se en el poder. El que canvia són les formes, ja que tot es fa per la “felicitat” dels individus. No és cert que avui en dia els dirigents governen per el nostre benestar i que totes les seves decisions les prenen en funció a la “felicitat” del poble? No es comencen guerres en nom de la llibertat i de la nostra qualitat de vida? Sabem per experiència recent que, en moltes ocasions, els polítics han pres decisions contràries a la voluntat de la majoria de la població, com en el cas del govern de J. M. Aznar al participar i en recolzar la guerra d'Irak.

³⁴ Charles Bukowski.

Tanmateix mai aconseguirem que tothom estigui satisfet amb la política duta a terme en un territori en concret, però hem de reconèixer i valorar la frase de Winston Churchill: “*La democràcia es el menos malo de los sistemas políticos*”. Això no obstant, la democràcia també presenta aspectes negatius que de vegades s'apropen al totalitarisme. Cal assenyalar que a la política els extrems es poden arribar a tocar i per confirmar aquesta puntualització citarem una de les mítiques frases de Bernard-Henri Lévy, “*Existe una tentación muy totalitaria en la izquierda con raíces en el nacionalismo.*” Aquesta frase posa de manifest el que ja intuïem des del principi: els trets similars que hi ha entre règims de tendències oposades.

La democràcia té com a principis bàsics la llibertat i la igualtat, valors que no contempla el poder autoritari. Això no obstant, l'incompliment d'aquests conceptes tan bonics i tan gastats és habitual en les democràcies, encara que de manera molt subtil. A la nostra societat impera el que s'anomena opinió general, és a dir allò que està ben vist ser i pensar, sempre conduït pel govern en el poder. Evidentment podem discrepar de l'opinió oficial, però ens posem en evidència si no seguim les pautes marcades pel pensament imperant, que sempre té “raó”. Podem pensar diferent, però això ens situa fora del grup, ens exclou. Tenim llibertat d'expressió, però sempre dins dels límits permesos per la ideologia governant. Moltes vegades el ciutadà no gosa dir allò que pensa, perquè no és políticament correcte. En nom de la “correcció política” s'atropella la llibertat d'expressió. Aleshores, som lliures quan prenem decisions?

En la novel·la *1984* veiem que la llibertat en sentit ampli ha quedat abolida, és més, mai s'ha conegut. L'Estat dicta unes pautes, unes lleis i la població s'ha d'accontentar amb les argumentacions de l'Estat. Avui dia, una democràcia permet celebrar consultes populars i podem opinar i decidir. Si més no, quan no ens deixen altre camí tenim el dret a manifestar-nos. Però, caiem en la demagògia d'opinar el mateix que dictamina la majoria – que acostuma a estar en el govern – a través dels mitjans de comunicació, que desenvolupen la tasca d' “orientar” al ciutadà ignorant. Ens trobem amb el mateix problema: o el govern no ens deixa opinar o la societat ens exclou del seu àmbit per opinar diferent. Per tant, la llibertat en la societat contemporània queda molt restringida tal i com preveia Orwell. Davant aquesta qüestió en sorgeix un altre: som lliures quan consumim? Som lliures quan triem entre les ofertes que se'ns donen? Ho som de la mateixa manera que ho són a *Un món feliç*, és a dir, aparentment.

D'altra banda, pel bé de l'individu, en l'Estat democràtic, s'instal·len càmeres de vigilància i sistemes de detecció. Òbviament, no estem parlant de la llibertat d'actuar

sense cap límit, sinó de la llibertat que ens permet ser diferents, de la llibertat de raonar i reflexionar sense haver de seguir el pensament establert. Aquest ampli concepte de "llibertat" el tractarem i debatrem en profunditat a l'apartat de societat.

Pel que fa a la igualtat, a la que també farem referència a l'apartat de societat, podem constatar la hipocresia que suposa l'aplicació d'aquest concepte a l'individu en un Estat democràtic. Des del punt de vista de drets humans, tots som iguals, però aquesta igualtat no sempre s'aplica. Les classes socials estan molt diferenciades i el repartiment de la riquesa mal distribuït. La igualtat d'oportunitats és teòrica, perquè segueixen produint-se injustícies en tots els àmbits. Tothom té accés a les necessitats bàsiques, però hi ha qui pot triar. En el camp de la justícia hi ha qui pot pagar un bon advocat i guanyar el cas, mentre que un altre s'haurà d'accontentar amb un d'ofici: el resultat serà diferent. La igualtat és una fal·làcia, una teoria democràtica. Pel que fa a la discriminació de la dona, a l'actualitat s'aplica la llei de la paritat, però això és solament una ficció, cal que la igualtat sigui real en tots els àmbits de la vida. En les novel·les tractades, el paper de la dona és sempre secundari, no té cap rellevància social ni cap poder, per tant, veiem que no hi ha grans diferències amb la societat d'avui en dia, en la que proliferen els maltractaments i la violència de gènere. Mentre que al 1984 la llibertat "és l'esclavitud" al *Món feliç* la igualtat o la identitat és un element fonamental que sustenta l'ordre social i garanteix l'estabilitat. Aquesta classe d'igualtat aniquila tota llibertat de pensament. No patim potser aquesta mena "d'igualtat" a la nostra societat? Ens han canviat la veritable igualtat com a éssers humans per la igualtat del ramat i la massificació d'idees. No convé que ningú destaqui.

Avui en dia, a les societats democràtiques existeix una preocupació per mantenir feliç i ignorant a la societat, igual que passa en *Un món feliç*. Per aquest motiu és fomenta tot tipus d'oci alienant, des de l'esport fins a les mítiques discoteques on l'individu aconsegueix el seu estat de màxima felicitat mitjançant l'alcohol i tot tipus de substàncies que permetin oblidar i entrar en un estat d'evasió de la realitat. És una manera còmoda de mantenir entretinguda la població per tal de que no pensi massa, perquè només es preocupi de tenir la distracció a l'abast. Ja en parlarem més endavant.

D'altra banda, la societat, tema que ampliarem al següent apartat, és troba convertida en massa, com ja descrivia Orwell en les pàgines de la seva novel·la. Aquesta juga un paper passiu, ja que l'objectiu del partit és mantenir-la alienada. L'Estat manté la societat en la ignorància proporcionant-li la informació que considera convenient. En el cas de 1984 hi ha una part de la societat manipulada i condicionada mitjançant la propaganda,

mentre que l'altre, designada com els proles, és mantinguda en la ignorància, però realment aquesta última és una majoria important que permetria enderrocar el partit i instaurar un altre règim polític més adequat per la població. L'objectiu d'aquest Estat és molt clar: mantenir la població sota control. El que no interessa és que la població conegui, pensi i actuï, el que veritablement interessa és que la societat estigui controlada, anestesiada i manipulada, que faci allò que interessa a l'Estat.

En el cas d'*Un món feliç* tornem a veure la famosa piràmide social, encara que aquest cop amb cinc classes diferents. Totes elles estan manipulades, però els Alfes coneixen molt bé la manipulació genètica que es porta a terme per aconseguir un grau considerable de felicitat en la societat. En aquest cas, la massa que conforma la majoria està destinada a treballar a les indústries, a les cadenes de muntatge i tota mena de treballs embrutadors. Aquesta, però, es manté ignorant i sobretot feliç amb tot allò que fa, ja que ha estat genètica i psicològicament condicionada per ser feliç realitzant la tasca per la qual ha estat creada: el treball mecànic i alienant.

La massa és un element que està present en tota societat i malauradament, degut a la ignorància a què està sotmesa, mai no pot sortir de l'estat en què la manté el poder. Aquests temes socials els tractarem més endavant, ara són simplement exemples de com les masses són utilitzades pels governs, ja siguin totalitaris o democràtics. El seu màxim interès és que la massa no pensi, perquè si ho fa la mà d'obra començarà a plantejar problemes. Com ja deia Orwell, "*la ignorància és la força*", que consisteix en tenir a una gran majoria de la societat manipulada i enganyada per tal de poder mantenir els privilegis de l'elit i perpetuar l'estructura social i política.

La violència, un altre aspecte a tenir en compte, sembla ser monopoli de l'Estat autoritari per castigar al dissident. En el cas del *1984*, no hi ha una violència policial explícita, però cal recordar que tot aquell que no segueix els dictats del Partit, és torturat i destruït. L'aparició policial en *Un món feliç* s'efectua únicament en el cas dels somavaporitzadors per tranquil·litzar a tota la massa, per evitar aldarulls. Ray Bradbury utilitza els bombers per exercir la violència en nom de l'Estat. En l'actualitat sí que en moltes ocasions podem observar actuacions policials violentes enfront de manifestants o en comportaments incorrectes. La violència de l'Estat envers al ciutadà no només es manifesta a través d'agressions físiques, sinó amb la prepotència, prohibicions irracionals, intromissió en la vida privada, ocultació i tergiversació de la informació, etc.

L'Estat de *1984* empra la manipulació de diferents mitjans, com són la propaganda i publicitat, l'educació, la informació i fins i tot la llengua, per mantenir sotmesa a la

població. L'Estat se serveix del funcionariat per dominar les masses i als mateixos funcionaris canviant la història recent i les dades econòmiques segons els interessos del moment. L'objectiu de l'Estat és que la població no pensi i cregui tot el que se li diu, ja que així no qüestionarà les seves actuacions. En moltes ocasions Orwell afirma que els proles són els únics capaços de canviar la situació, ja que tenen la força de la massa, però mentre aquesta es mantingui ignorant, no hi ha res a fer. George Orwell, transformat en el personatge de Winston Smith, ja advertia de la importància dels proles per enderrocar aquell totalitarisme emmascarat “*¡Si había alguna esperanza, radicaba en los proles!*”³⁵. I és que en totes les civilitzacions la majoria és la que porta la veu cantant i l'única que pot intentar canviar alguna cosa. Al llibre de *1984* Winston era l'últim home a Europa, és a dir, l'últim representant d'una minoria enfrontat a tota la massa conformista que estava totalment absorbida i no pretenia cap canvi. Winston, a diferència de la resta, encara era capaç de pensar, no estava condicionat i desitjava un món diferent. La societat en què li va tocar viure no permetia cap acte de lliure pensament, per això mai va poder fer res ja que el control del Estat era aclaparador, no hi havia sortida possible. Aquesta situació, tot i que diferent, la trobem també en les comunitats occidentals on la minoria no compte ni es té present la seva postura, ja que el que la majoria dicti serà el que es realitzi.

*[...] las minorías no tienen sitio cuando la mayoría tiene donde apoyarse [...]*³⁶.

El problema està servit un altre cop, ja que si un Estat manipula els seus ciutadans, aquests votaran el que el partit del govern hagi ofert subtilment mitjançant la propaganda i els *meetings*, i la resposta alternativa dels ciutadans millor informats, no es veurà reflectida. És per això que als Estats no els interessa la presència d'una massa crítica, ja que aquesta és la que pensa i la que podria prendre el relleu en el poder. Per tant, podem dir que mentre que l'Estat manipuli la societat mitjançant les seves tècniques propagandístiques, la llibertat del ciutadà quedarà restringida perquè estarà condicionat en les seves opinions i les seves decisions. D'acord amb aquest raonament, podem dir que el primer dels conceptes sagrats de la democràcia, la llibertat, es veu violat, ja que aquesta no és real, sinó que és aparent. La informació esbiaixada no permet una elecció plenament lliure, perquè la propaganda constant ha anat minvant les

³⁵ George Orwell, *1984*, p.277.

³⁶ Nicolau Maquiavel.

opcions de la població conduint-la per el camí desitjat pels poder fàctics. El propòsit és mantenir enganyada a la majoria de la població per tal de mantenir el poder.

L'altre perill en què pot caure la democràcia – i continuant amb la comparació del 1984 – és la demagògia impulsada i proporcionada pels grans manipuladors de l'Estat: els polítics. Aquests, mitjançant els seus discursos plens de frases fetes i de promeses, es limiten a aconseguir la població amb les propostes del seu programa electoral, donant falses expectatives, que després no compliran, als possibles votants. D'aquesta manera es cau en una demagògia política constant, que no és més que una degeneració de la democràcia.

El partit orwellià de l'*Ingsoc* aterra al poder sense cap consulta i per tant no es fa al·lusió a cap mena d'eleccions. Amb tot, el líder actua en tot moment com "amic del poble". Aquest paternalisme envers al poble es fa palès d'una manera molt crítica al emprar el nom de *Big Brother*, el germà gran que cuida i vigila. La demagògia i la manipulació dels polítics i el seu recurs a la informació esbiaixada són suficients perquè la població camini cap a on l'Estat la vulgui conduir.

Per últim, exposarem un dels problemes més flagrants de l'obra de 1984: la uniformitat de les masses. Ens estem referint a aquell ímpetu constant del govern per uniformitzar a tota la població. Arribem a un punt en que ja no interessa el nom de la persona, la seva ideologia o el lloc de procedència, sinó que aquesta es converteix en un número, un individu capaç de produir i generar riquesa, o bé un ésser votant. Allò de que "el que fa especial a cada persona és allò que el fa diferent" ha perdut tot significat, perquè el que es pretén és un igualitarisme absurd que nega la individualitat. Està clar que d'aquesta manera l'Estat aconsegueix un dels seus propòsits: disposar d'una massa uniforme i ignorant sense capacitat de reacció. Això és justament el que succeeix a la societat orwelliana, on la finalitat és crear una societat homogènia i ignorant per tal de perllongar l'Estat totalitari *in saecula saeculorum*. Més endavant parlarem dels mitjans de seducció de les masses emprats pels Estats per mantenir embotornada la població.

➤ La ideologia

El que coneixem com a ideologia és “*un conjunto de ideas fundamentales que caracteriza el pensamiento de una persona, colectividad o época, de un movimiento cultural, religioso o político, etc.*”³⁷ En aquest cas parlarem del pensament polític que apareix a la novel·la distòpica d'Orwell i, seguidament, de la ideologia que regna avui a Occident, agafant com a referència Espanya.

Tota societat, comunitat o grup social està impregnat d'una ideologia que és en què es basa el govern d'un país. Això no obstant, la perfecció teòrica d'una ideologia no s'aplica mai a la realitat, doncs s'apropa més a la utopia que a la vida real. Per tant, hem de ser conscients d'aquestes limitacions:

*Las ideologías llevan inevitablemente a la decepción, porque tienden a lo perfecto, que luego el contacto con la vida real hace imposible.*³⁸

D'altra banda, no hi ha que confondre la filosofia que sustenta una ideologia amb la propaganda destinada a obtenir rèdits electorals.

La societat fictícia de George Orwell està immersa en una ideologia anomenada *Ingsoc* (socialisme anglès), és a dir, una ideologia anticapitalista. Aquesta ideologia creada per Karl Marx és defineix com un “*Sistema de organización social y económico basado en la propiedad y administración colectiva o estatal de los medios de producción y en la regulación por el Estado de las actividades económicas y sociales, y la distribución de los bienes*”³⁹ tal i com ho especifica el diccionari de la Real Academia de la Lengua Española.

L'origen del socialisme anglès, que Orwell satiritza a la seva novel·la, té les seves arrels a la Revolució Industrial. Una de les conseqüències d'aquesta revolució va ser propiciar l'accés de la burgesia a posicions de poder. El sorgiment de la nova classe obrera, motor de la producció en aquella era industrial, va generar una nova consciència de classe: el proletariat. Les condicions d'exploació laboral, el treball infantil i els abusos van provocar l'aparició d'una ideologia revolucionària que pretenia millorar les condicions de la classe obrera. Va ser així com és va iniciar el moviment obrer del segle

³⁷ Definició del terme ideologia extret de la Real Academia de la Lengua Española.

³⁸ Enrique Tierno Galván.

³⁹ Definició del terme socialisme extret de la Real Academia de la Lengua Española.

XIX, que va donar peu als diferents socialismes com l'utòpic – del qual ja hem parlat – o el marxista.

Tota ideologia està basada en unes doctrines i principis que constitueixen la seva font d'inspiració. Sovint aquests principis apareixen recollits en manifestos o llibres que es converteixen en el seu credo. En el cas de la societat creada per Orwell existeix un document anomenat *El llibre*, escrit per Goldstein, que rep el títol de *Teoria y pràctica del col·lectivisme oligàrquic*, i del qual n'hi ha molt pocs exemplars. Com hem dit més amunt, Emmanuel Goldstein vol enderrocar el partit del govern, que exerceix un poder despòtic. Aquest llibre presenta les bases de l'Estat totalitari al 1984, i com explica O'Brien, es tracta de “*un libro que os aclarará la verdadera naturaleza de la sociedad en que vivimos y la estrategia que hemos de emplear para destruirla.*” Dins la mateixa novel·la apareixen dos capítols del llibre, el número 1 i 3, que tenen per títol respectivament, *La ignorància és la força* i *La guerra és la pau*, i en què es tracten temes d'afers interiors com l'economia i l'organització social, que més endavant analitzarem.

Paradoxalment, Orwell, defensor del socialisme, l'empra en la seva novel·la de manera satírica donant a entendre que un Estat totalitari també pot estar submergit en un socialisme i disfressat de partit obrer. *L'Ingsoc*, el Partit Únic de la societat orwelliana, té com a única finalitat perpetuar-se en el poder. La manera o els mitjans utilitzats per aconseguir-ho no presenten cap problema ètic ni moral: el benestar social, el progrés, la veritat i el respecte a la vida, són conceptes aliens als seus propòsits.

En l'actualitat i al llarg de tota la història, els partits que han presidit els Estats han fet gala, al menys sobre el paper, de principis morals encaminats a la protecció i defensa de la població, fins i tot els règims totalitaris. El socialisme sempre s'ha caracteritzat com el partit dels treballadors, el que lluita per la classe obrera en defensa dels seus drets. Citarem com exemple un dels articles que componen els estatuts del Partido Socialista Obrero Español:

Il·lustració 13. Logotip del partit de l'*Ingsoc*.

Artículo 2. El Partido Socialista Obrero Español es una organización política de la clase trabajadora y de los hombres y mujeres que luchan contra todo tipo de explotación, aspirando a transformar la sociedad para convertirla en una sociedad libre, igualitaria, solidaria y en paz

*que lucha por el progreso de los pueblos. Sus objetivos y programas son los fijados en su declaración de principios y en las resoluciones de sus Congresos.*⁴⁰

Malgrat el compromís d'Orwell amb el sistema socialista, en la seva novel·la ens alerta, de manera metafòrica, que el socialisme pot arribar a negar els drets i les llibertats dels treballadors.

*El socialismo, según él, tenía como primer deber dejar en paz al ciudadano, permitirle vivir según su fantasía y no en la esclavitud de un trabajo duro y nocivo.*⁴¹

Així doncs, trobem que tant en la realitat com en la ficció hi ha un sistema de govern similar, encara que l'aplicació és diferent: els mateixos principis, però amb formes diferents. Amb el socialisme queda implícita la referència als obrers, per tant, resulta "obvi" que es governarà per millorar les condicions d'aquests. Tanmateix, la realitat és que l'objectiu de qui està al poder és mantenir-se en aquesta posició el major temps possible. Així doncs, de manera subtil i fent certes concessions a la societat, els partits que regeixen en el món real persegueixen el mateix propòsit que l'*Ingsoc*, que reprimeix salvatgement en nom del poble. Per tant, podríem preguntar-nos si la ideologia i les sigles dels partits són realment una qüestió de principis fonamentals o una màscara per arribar al poder. I amb aquesta pregunta que ens hem atrevit a llençar farem al·lusió a la situació actual d'Espanya. No sembla una mica sospitós que un partit socialista, és a dir, un partit obrer, no actuï en defensa dels treballadors i es situï al costat del capital? La corrupció política, el malbaratament econòmic, la retallada de salaris i de pensions, i la prepotència de certs dirigents ens fan pensar que allò que es deia en els discursos polítics era únicament una forma d'acaparar electors. Res més.

La societat orwelliana té, nominalment, un govern socialista que ha de mirar per la població, això no obstant, observem que es preocupa només per la producció i no pas per la condició dels ciutadans que treballen sense parar.

*Orwell se inspiró en una utopía escrita, en 1920, por un escritor soviético poco conocido, Zamiatine. Si nos situamos en "My" ("Nosotros") [sic], inmediatamente aparece un contraste. Zamiatine había mostrado un panorama moralmente horrible de la sociedad futura, pero materialmente logrado, en un triunfo futurista de todos los modernismos técnicos. [...] Orwell pinta el paisaje del "socialismo real" como lo conocemos hoy.*⁴²

⁴⁰ Article 2 dels Estatuts. 37 Congreso del PSOE.

⁴¹ Alain Besson, "1984: Orwell y Nosotros", *La Vanguardia*, 2 de novembre de 1983, p. 36.

⁴² *Ibid.*

Si analitzem el cas d'*Un món feliç*, el treball no suposa esclavitud ni provoca malestar, tothom treballa feliç, ja que ha estat condicionat perquè sigui així. La societat contemporània, malgrat certs avenços socials, no ha aconseguit millorar les condicions laborals en molts àmbits. És per això que proliferen els trastorns emocionals, l'estrès i l'ansietat. Per tant, malgrat la suposada protecció dels treballadors sota la ideologia socialista, les formes de submissió han variat, s'han sofisticat fins a quedar disfressades, però segueixen presents. La qüestió de la ideologia hauria de ser una base de confiança i garantia pel ciutadà i no una qüestió de propaganda.

➤ L'Organització politico-social

A continuació explicarem l'estructura politico-social que presenta l'*Ingso*. Aquest partit compta amb una organització política molt peculiar, que descriu perfectament la composició de la societat orwelliana i la seves jerarquies. Per visualitzar millor l'esmentada organització, oferirem un esquema piramidal que il·lustra el que acabem de dir.

Il·lustració 14. Piràmide social que reflecteix les classes socials del món orwellià.

Aquesta piràmide representa simbòlicament tres parts del cos humà i ens permet situar les diferents classes socials que trobem en aquesta societat: la minoria oligàrquica pensant (el cervell), els executors de les consignes del Partit (les mans), i la gran massa no pensant (el cos). La novel·la, com ja apuntàvem a la primera part, ens presenta un món dividit en tres superestats indestructibles entre ells. Quan parlem d'Oceania, parlem d'un dels tres superestats en què està repartit el món. Sabem que es va dur a terme un pacte anomenat *Nou Pla Triennal* per dividir el món. Per tant, a l'hora d'explicar la política i els altres àmbits hem agafat com escenari Oceania, on es desenvolupa l'acció de la novel·la, i la seva capital, Londres.

Un cop definit el tipus d'Estat i la ideologia del partit, analitzarem els trets comuns que comparteix amb la nostra societat. En primer lloc, tots els règims totalitaris, i evidentment el de la nostra novel·la, tenen al capdavant un líder carismàtic o aterridor que exerceix de cap suprem. La seva imatge omnipresent ocupa un lloc prominent, i la població es veu obligada a contemplar-la constantment. Podem recordar els

Il·lustració 15. Representació del líder de l'*Ingsoc*, el Big Brother.

retrats de Hitler, Mussolini, Franco i Stalin, per citar únicament els dictadors més coneguts d'Europa. En el cas de la democràcia, no podem parlar d'un líder d'aquestes característiques, però sí d'una imatge, ben estudiada pels assessors corresponents, que representa al partit i, per extensió, també al país. En el millor dels casos, l'elector escollirà aquest representant del país, que, al seu torn, ha estat escollit pel propi partit. Per tant, com deia Bierce: "*El elector goza del sagrado privilegio de votar por un candidato que eligieron otros*".⁴³

Molt sovint, aquest líder o cap suprem té una gran capacitat de mobilització de les masses, d'oratória i de persuasió, que el porten a violar els drets humans d'una manera camuflada. La població no ho percep com una dictadura, ja que el líder ha estat votat, com va succeir amb en Hitler. Per tant, el que volem dir és que una dictadura no sempre es viu com a tal per part del poble, que confia plenament en el seu líder. Aquest líder sempre és designat com l' "amic del poble", però al mateix temps, per reafirmar-se, necessita canalitzar el descontent del poble creant una altra imatge, la de l' "enemic del poble", que en el cas de *1984* és Goldstein. Aquest enemic, ja sigui intern o extern,

⁴³ Ambrose Bierce, *Diccionario del diablo*, 1911.

persona o país, assumirà totes les culpes i proporcionarà la justificació de la manca de llibertats.

A la societat orwelliana es diu que Goldstein és el dirigent contrarevolucionari d'una *germandat* que pretén enderrocar el govern. Goldstein és el responsable de les restriccions alimentàries i escassetat de recursos degut als seus sabotatges i traïció. D'aquesta manera, tot aquell que pensi diferent serà associat al gran enemic i, per tant, objecte d'odi. Orwell va descriure a la perfecció les característiques d'aquest individu, que tan necessari resulta per mantenir apaivagada la societat:

*Goldstein era el renegado que desde hacía mucho tiempo (nadie podía recordar cuánto) había sido una de las figuras principales del Partido, casi con la misma importancia que el Gran Hermano, y luego se había dedicado a actividades contrarrevolucionarias, había sido condenado a muerte y se había escapado misteriosamente, desapareciendo para siempre. Los programas de los Dos Minutos de Odio variaban cada día, pero en ninguno de ellos dejaba de ser Goldstein el protagonista. Era el traidor por excelencia, el que antes y más que nadie había manchado la pureza del Partido. Todos los subsiguientes crímenes contra el Partido, todos los actos de sabotaje, herejías, desviaciones y traiciones de toda clase procedían directamente de sus enseñanzas. En cierto modo, seguía vivo y conspirando. Quizás se encontrara en algún lugar enemigo, a sueldo de sus amos extranjeros, e incluso era posible que, como se rumoreaba alguna vez, estuviera escondido en algún sitio de la propia Oceanía. [...] Goldstein pronunciaba su habitual discurso en el que atacaba venenosamente las doctrinas del Partido; un ataque tan exagerado y perverso que hasta un niño podía darse cuenta de que sus acusaciones no se tenían de pie, y sin embargo, lo bastante plausible para que pudiera uno alarmarse y no fueran a dejarse influir por insidias algunas personas ignorantes. Insultaba al Gran Hermano, acusaba al Partido de ejercer una dictadura y pedía que se firmara inmediatamente la paz con Eurasia. Abogaba por la libertad de palabra, la libertad de Prensa, la libertad de reunión y la libertad de pensamiento [...]*⁴⁴

El que acabem d'il·lustrar podem transportar-ho al present. En el nostre cas comptem amb un cap suprem democràtic convertit en líder, en líder del seu partit i de tota la gent que el recolza. En el moment de les eleccions, la seva imatge exerceix una influència subliminal sobre la població, que rep un bombardeig propagandístic per part dels candidats. A més, hi ha que afegir els discursos polítics destinats a aconseguir votants a qualsevol preu, fins i tot atacant a l'adversari. És el funcionament del sistema democràtic, però hi veiem també manipulació i demagògia.

⁴⁴ George Orwell, 1984, p.76.

En política hi ha una certa tendència a apaivagar la població en els moments difícils culpant dels propis errors al partit oposat. En el cas d'Espanya, amb motiu de la crisi, assistim diàriament a acusacions mútues entre partits, per tal de culpar a l'altre de la greu situació actual. D'altra banda, en moltes ocasions creiem que la persona que pren totes les decisions és el líder, però no és així. La intervenció de grups de poder fàctic influeixen en l'actuació del govern, que fa seves les pressions externes justificant-les i cuidant la imatge del dirigent. Cal que la població l'estimi, el cregui i no el qüestioni: d'això s'encarregarà la propaganda. En l'obra de George Orwell tenim un líder anomenat *Big Brother*, terme molt eloqüent i aclaridor, ja que el cap de l'Estat és qualificat literalment de "Gran Germà". Per qualsevol persona, un germà gran és aquell que té la funció de protegir, vigilar, cuidar, renyar i donar exemple al germà petit, que l'admira, el pren com a model i el recolza. Aquesta relació fraternal equívoca és la que George Orwell vol reflectir i transportar al terreny polític de la seva obra. En la novel·la veiem que hi ha una continua admiració envers al *Big Brother*, aquella figura política que justament no respecta els drets dels individus. Dóna la imatge de protecció cap a la població indefensa, és el germà que la vigila i, per tant, no resulta sospitós. Els seus actes són pel bé dels súbdits, encara que resultin durs. L'engany està servit.

La persona del *Big Brother* es manté oculta, per tant el líder del partit no està encarnat i possiblement ni existeixi. És la imatge dissuasòria, que serveix per mantenir sotmès al poble. En els cartells propagandístics i en les emissions de les *telepantalles* se'l pot visualitzar com una persona amb faccions serres, bigoti negre i actitud inquietant i amenaçadora. En realitat no és més que la representació d'una idea.

*Con este fondo se puede deducir la estructura general de la sociedad de Oceanía. En el vértice de la pirámide está el Gran Hermano. Éste es infalible y todopoderoso. Todo triunfo, todo descubrimiento científico, toda sabiduría, toda felicidad, toda virtud, se considera que procede directamente de su inspiración y de su poder. Nadie ha visto nunca al Gran Hermano. Es una cara en los carteles, una voz en la telepantalla. Podemos estar seguros de que nunca morirá y no hay manera de saber cuándo nació. El Gran Hermano es la concreción con que el Partido se presenta al mundo. Su función es actuar como punto de mira para todo amor, miedo o respeto, emociones que se sienten con mucha mayor facilidad hacia un individuo que hacia una organización.*⁴⁵

A més, presenta les característiques pròpies d'un dirigent autoritari: és omniscient i omnipresent, ja que les *telepantalles* li permeten assabentar-se de tot i controlar a

⁴⁵ *Ibid.*, p. 265.

tothom. Recordem que les pantalles no s'aturen en cap moment del dia. Pensant possiblement en aquestes característiques negatives del rol del líder, en una entrevista concedida el 2004 a la revista *Time*, l'actual president espanyol J. R. Zapatero pronunciava les següents paraules:

*No pretendo ser un gran líder, prefiero ser un buen demócrata.*⁴⁶

Amb aquestes declaracions del president espanyol, es fa palès que hi ha moments en que la funció del representant de l'Estat queda tan malmesa que les seves accions s'apropen a les del líder, rol que ell mateix rebutja. Però, curiosament, veiem l'antítesi d'aquesta manifestació en un altre comentari seu en un *meeting* celebrat al 2008: "*En democracia, nadie es más que nadie salvo quien elige el pueblo*". Observem aquí la contradicció de qui representa el poder. Per tant, no és d'estranyar que la majoria de líders es presentin amb les característiques del *Big Brother*, un germà que et cuida i et vigila, però que per altra banda t'està eliminant drets o actuant pel teu "bé". Malgrat tot, serà estimat per la població, que confia en ell de forma incondicional.

Ocupant el segon lloc, trobem el Partit Interior, l'*Ingsoc*, constituït pel 2% de la població, uns sis milions de persones. El màxim dirigent dintre del Partit Interior és l'O'Brien. Aquest, segons ens especifica Orwell en la seva novel·la, és un dels que pren les decisions de l'Estat. Aquests individus estan identificats i diferenciats de la resta, lluint un uniforme de color negre. El Partit Interior el podríem equiparar a "l'aristocràcia" de la societat, ja que ocupen els càrrecs més alts i no viuen sota la pressió de poder ser acusats de *crimentals* ni sota l'atenta mirada de la *telepantalla*. Per si aquest benestar no fos prou, els membres del Partit Interior disposen del privilegi d'accedir a les cases *de la Victoria*, tal i com s'anomena a tot allò que pertany al partit.

Dins l'aparell del partit trobem la *policia del pensament*, un dels poderosos mitjans de control dels súbdits per evitar que pensin lliurement, però d'això ja en parlarem més endavant. Aquest Partit Interior podríem equiparar-lo, a la realitat, amb els alts càrrecs membres del partit en el govern, els més propers al president, i que gaudeixen de privilegis.

Ocupant un tercer lloc trobem el Partit Exterior, grup que no disposa de cap poder de decisió i que únicament es limita a treballar per l'Estat en els diferents ministeris del partit. Aquests individus, reconeguts per l'uniforme de color blau, són els que

⁴⁶ Pierre-Philippe Marcou, "I Don't Want To Be A Great Leader", *Time*, 19 de Setembre, 2010.

exerceixen les diferents tasques per tal de poder fer creïbles i validar les accions que du a terme el partit, *Ingsoc*. En el Partit Exterior trobem quatre ministeris amb una funció irònica respecte al nom que tenen adjudicat cadascun. Per una banda trobem el Ministeri de la Veritat (Miniver), que es dedica a una de les tasques més extravagants, reescriure la història de manera que concordi amb les decisions preses pel Partit i la seva ideologia. De manera que manipula la informació per no caure en la contradicció entre les paraules i els fets. Així doncs, es tergiversa tota la història i també el present: la gent només rep una informació esbiaixada i manipulada per l'Estat. De fet hi ha una frase molt il·lustrativa en la novel·la: “*El que controla el pasado controla el futuro; y el que controla el presente controla el pasado.*”⁴⁷

El Ministeri de la Veritat també es dedica a la publicació de notícies (manipulades), espectacles, educació i belles arts. En el món real, la història mai no ha sigut objectiva, depèn de qui l'escriu i del interès polític de qui mana. Només cal rellegir la història recent d'Europa per adonar-nos. Per tant, Orwell no planteja aquí cap ficció, sinó més aviat un fet.

D'altra banda trobem el Ministeri de l'Amor, que tal i com expressa Orwell “*s'encarrega de mantenir la llei i l'ordre*”. El nom és ja indicatiu de la manipulació del llenguatge en aquesta societat. En aquest ministeri entrarà Winston Smith per ser condicionat pel partit, ja que no pensa seguint els paràmetres del Estat. Se l'haurà de convèncer per tal de convertir-lo en un ninot que repeteixi les consignes del Partit. El tercer Ministeri és el de l'Abundància, que s'encarrega dels assumptes econòmics i el Ministeri de la Pau, que es dedica als assumptes de guerra. Aquests quatre ministeris són els encarregats de que l'Estat funcioni mantenint a la gent en la més absoluta ignorància, perquè, recordem: “*La ignorància és la força*”.

Pel que fa al nostre món, els que treballen dins la cúpula del partit del govern gaudeixen de prebendes i tenen accés a informació privilegiada, mentre que la resta simplement exerceix les funcions que li pertocquen per tal de mantenir l'estructura. Els ministeris orwellians tenen tots noms irònics, desenvolupant una funció tergiversada. En el cas del món actual no podem dir el mateix, tot i que en alguns casos trobem paradoxes pel que fa als noms. En el capítol dedicat a la manipulació del pensament observarem la importància de la llengua. El cas més flagrant és el del Ministeri de Defensa, relatiu a la guerra i als assumptes militars. Avui en dia ens omplim la boca

⁴⁷ George Orwell, 1984, p.305.

parlant de “missions militars de pau”, “forces especials de pacificació”, etc. És a dir, es vol la pau però la manera d’aconseguir-la és per mitjà de la guerra.

Tot plegat veiem que la societat contemporània, la del 1984 i la d'*Un món feliç* són molt similars entre elles: una societat dividida per classes amb un sistema piramidal.

➤ **La defensa de l’Estat**

En aquest punt farem referència a un dels papers més importants de l’Estat: la defensa. En primer lloc intentarem transmetre la visió de la defensa en les obres distòpiques – en aquest cas farem al·lusió a les tres – i també la tergiversació que s’ha fet d’aquesta “defensa” al llarg dels anys fins arribar al segle XXI. Així doncs, a continuació ens embarcarem en la breu comparació que ens portarà a decidir si realment la defensa d’un Estat fictici s’assimila a la dels Estats reals.

Començarem subratllant, com a preludi, que actualment, i afortunadament, no existeixen conflictes bèl·lics en el territori d’Occident. Malgrat això, la feina dels professionals militars no s’ha vist minvada en cap moment, ja que hi ha altres territoris que pateixen constants confrontacions bèl·liques per motius diversos: riquesa de recursos naturals, conflictes religiosos, ètnics i terrorisme. Òbviament, els polítics del Primer Món rebutgen aquesta situació i decideixen intervenir, o no, d’acord amb els seus interessos. Però mentre es discuteix la conveniència d’actuar, la víctima principal és la població civil, que en realitat compta molt poc. Quan finalment es decideix prendre mesures, s’envien les forces de “pau”, en missió de “guerra”. Aquestes forces de pacificació tenen, entre d’altres objectius, el de mantenir el país en qüestió en una espècie de limbe en què la situació bèl·lica es perpetua indefinidament. Això evita que el conflicte esquitxi als països que hi tenen interessos.

Les dues funcions més destacades de les forces armades són, d’una banda, defensar la població del seu territori de la violència provocada per altres Estats i, de l’altra, intentar mantenir l’ordre i l’estabilitat en el propi territori. És a dir, la funció repressiva de vigilar que tothom compleixi les lleis imposades per l’Estat. Normalment, la funció de defensa d’un Estat consisteix en salvaguardar la pròpia integritat i la dels seus ciutadans, així com la llibertat i la independència. Com bé descriu la Constitució Espanyola:

1. *Las Fuerzas Armadas, constituidas por el Ejército de Tierra, la Armada y el Ejército del Aire, tienen como misión garantizar la soberanía e independencia de España, defender su integridad territorial y el ordenamiento constitucional.*⁴⁸

La defensa, per tant, és inqüestionable pel bé de la població. D'això se'n desprèn la necessitat d'un exèrcit, tal i com llegim en el *Régimen del Personal de las Fuerzas Armadas*:

*La sociedad española está convencida de la necesidad de dotarse de una defensa eficaz que garantice el ámbito de seguridad imprescindible para seguir construyendo el sistema de libertades, de bienestar económico y de igualdad social que nuestra Constitución proclama, al mismo tiempo que es consciente del deber de contribuir al mantenimiento de la paz mundial y del esfuerzo económico que supone para la Nación la consecución de estos objetivos.*⁴⁹

Amb aquesta declaració l'ús d'aquest exèrcit queda perfectament justificat.

En la novel·la de *1984*, l'exèrcit no té molt de protagonisme, però se'n fa constant esment, ja que el país està en guerra. Segons expressa Orwell, es tracta d'una guerra defensiva, però lluny del propi territori. Defensa de què? Del sistema polític, dels principis que acabem d'esmentar, d'uns interessos econòmics? Poc probable, perquè, com ja sabem, *1984* és el retrat d'una dictadura que intenta justificar una economia de guerra, la manca de productes i de llibertats. És aquesta mateixa funció la que desenvolupa l'exèrcit en l'actualitat? Defensa el territori i dona suport als països necessitats? Més aviat no. En conseqüència, tant una societat com l'altra actuen d'acord amb els seus interessos (econòmics). Una, sent una dictadura, i l'altra, sent una democràcia.

La funció de control a l'interior del país està en mans d'un altre cos: la policia. Aquesta s'encarrega de mantenir l'ordre i d'evitar aldarulls. Garanteix l'estabilitat del govern i la seguretat el ciutadà.

1984 és un Estat tancat, sense cap possibilitat de sortida a l'exterior, únicament al barri de la plebs hi ha una certa permissivitat. Aquest Estat dictatorial està ple de càmeres de vigilància, que controlen en tot moment als individus. Aquest control no només està present en els llocs públics, sinó que arriba fins a l'interior de les vivendes de les

⁴⁸ Article 8 de la Constitució espanyola.

⁴⁹ Régimen del Personal de las Fuerzas Armadas, I. Disposiciones Generales, Jefatura del Estado Ley 17/1999, de 18 de mayo, I Exposición de motivos.

persones, fins i tot als lavabos del treball. Pel bé del ciutadà? Les anomenades *telepantalles* registren qualsevol moviment efectuat per l'individu i el retransmeten pels micròfons i les càmeres. Aquestes imatges arriben a la policia del pensament, la policia oficial de l'Estat orwellià. Una manera molt còmode i eficaç de controlar la població i saber en tot moment què està fent. Recordem el programa televisiu anomenat “Gran Hermano”, inspirat en Orwell, del que parlarem més endavant. El control s'exerceix també mitjançant les denúncies per part d'altres ciutadans modèlics i de fills a pares, mesura ja posada en pràctica per altres policies com la Gestapo o les SS, per posar un exemple.

El procés de control de la societat a l'estat fictici no s'atura aquí. Mitjançant la reproducció d'imatges de la *telepantalla*, la policia del pensament pot veure i escoltar qualsevol acció dels individus i d'aquesta manera conèixer si algú és o no un *criminal*, és a dir, si està cometent un crim de pensament. Tot crim va relacionat amb l'oposició i el qüestionament de les bases del Partit. El que diu el Partit és el correcte i s'ha d'obeir i no pas pensar el contrari. En el moment en què l'individu pensa per sí mateix o qüestiona el que diu el Partit, automàticament és arrestat i dut al Ministeri de l'Amor, on és conduït a una sala anomenada *Habitació 101* i torturat. Aquesta habitació utilitza la psicologia per fer que l'individu confessi els crims comesos amb la seva ment. No és un mètode molt subtil, però es tracta d'una dictadura. A la societat actual, no succeeix això, però s'encoratgen certes conductes considerades de bon ciutadà: denunciar a qui no compleixi les lleis (tabaquisme, impostos, actituds sexistes, etc.), apartar i ignorar a qui pensa diferent de la postura oficial i general, fer callar qui no està d'acord amb la visió oficial de la història, encoratjar als fills perquè denunciïn als pares, els alumnes als professors, etc.

D'altra banda, actualment ens trobem en una posició similar, encara que no idèntica, pel que fa a les càmeres: per tal d'evitar robatoris en determinats carrers, edificis públics, centres educatius, etc., s'han instal·lat càmeres de vigilància que permeten identificar els delinqüents. Això implica violar tota intimitat, privacitat i, fins i tot, la dignitat de l'individu, ja que està sent observat en tot moment. Aquesta mesura no evita el delictes, sinó que l'enregistra per ser visualitzat posteriorment. Les converses telefòniques a entitats públiques i privades queden enregistrades “per la nostra seguretat”, como diu la gravació que s'escolta al fer la trucada. Resulta evident, doncs, que en aquest aspecte la nostra societat camina cap a una societat orwelliana. Ningú es

sorprèn, tothom s'ha acostumat a ser gravat i ja forma part de la nostra vida. Poc a poc anem acceptant situacions que limiten la llibertat, però ho trobem fins i tot “normal”.

Si dirigim la nostra mirada cap a territoris asiàtics o de Sud-amèrica, o cap a països sots desenvolupats, la possibilitat de torturar i *vaporitzar* l'individu no és una ficció. De fet, en un passat no llunyà s'han produït “desaparicions” de persones oposades al règim (Argentina, Xile, Vietnam, Cambodja, Birmània i molts altres).

Com a variant comptem amb les propostes de Huxley i Bradbury, que són molt similars a les que existeixen avui a la societat contemporània: agressió per part de Bradbury, i *soma*-vaporitzadors pels policies antidisturbis en l'obra de Huxley. Ambdós els trobem avui en dia: agressió i gasos lacrimògens. No obstant, ja parlarem més endavant de les altres formes, pròximes al *soma*, d'apaivagar la població.

Finalment, podem establir un paral·lelisme entre el Ministeri de la Pau de 1984 i el Ministeri de Defensa: ambdós utilitzen les estadístiques i les enquestes esbiaixades com notícies legítimes per demostrar a la població que les “coses van millor”. I tothom hi està d'acord. Per últim podem concloure que la funció repressora de la policia i l'exèrcit és present a totes les societats, de manera més o menys subtil, però efectiva. Els mètodes emprats per la ficció existeixen també a la realitat.

➤ L'economia i la guerra

Hem inclòs l'economia en l'apartat de política perquè pensem que no deixa de ser una esfera més del control polític. En la societat creada per Orwell, o la societat que tenim avui dia, molt sovint el ciutadà corrent no s'assabenta veritablement de l'entramat econòmic que regeix el món global. Abans de parlar de l'economia orwelliana cal situar geogràficament la repartició del món al 1984: Rússia absorbeix a Europa i els Estats Units a l'imperi Britànic creant-se així dos superestats, Oceania i Euràsia; més tard apareix un tercer superestat que s'anomenarà Àsia Oriental. (Vegeu il·lustració 7.) Aquests tres superestats estan en guerra permanent des de fa vint-i-cinc anys. L'únic motiu de la guerra és un pla econòmic, sustentat pel partit i pactat pels tres superestats. La guerra té un objectiu clar i precís:

El acto esencial de la guerra es la destrucción, no forzosamente de vidas humanas, sino de los productos del trabajo. La guerra es una manera de pulverizar o de hundir en el fondo del mar

*los materiales que en la paz constante podrían emplearse para que las masas gozaran de excesiva comodidad y, con ello, se hicieran a la larga demasiado inteligentes*⁵⁰

Per tant, es tracta d'un conflicte sense fi que sustenta una economia de guerra, model adoptat per l'economia soviètica. A més a més, el món orwellià mostra una economia autàrquica, és a dir, tancada i autosuficient. La població civil rep constantment per la *telepantalla* notícies falses i manipulades sobre la guerra: canvi d'aliats i d'enemics, dades numèriques que confonen a la gent.

George Orwell estava convençut de què la sobreproducció era un tret necessari del capitalisme industrial. Això crea un excedent de productes que no poden ser absorbits ni adquirits i que els capitalistes no poden consumir. Per tant, hi ha d'haver algun mitjà per fer que aquest excedent desaparegui o bé una crisi periòdica del sistema econòmic. La solució és la guerra com a justificació de la baixa producció per tal de mantenir la població empobrida: *“Consiste en usar los productos de las máquinas sin elevar por eso el nivel general de la vida”*.⁵¹ I seguim llegint: *“Las poblaciones esclavizadas permiten, con su trabajo, que se acelere el ritmo de la guerra”*. Per tant, constatem que en primera instància el que es precisa per una guerra continua és un bon rendiment laboral.

El cas d'Occident és similar: la guerra té també una finalitat econòmica. D'una banda calen recursos per fer girar la roda de la tecnologia moderna, i mantenir el nivell de benestar al que s'ha arribat. D'altra banda, la maquinària bèl·lica ha de continuar funcionant, doncs suposa un important volum d'ingressos per als països que fabriquen armament. Tot això, però, queda justificat amb intervencions en defensa de la pau. Per tant, si al 1984 “sempre” hi ha guerra amb una potència o un altra, per tal de mantenir en funcionament la maquinària militar, avui en dia també “sempre” hi ha guerra en algun indret del món, per tal de mantenir funcionament la maquinària militar.

Les condicions laborals d'exploració, que en el primer món ja han estat abolides, fan que els productes s'encareixin. Per tant, molts Estats, entre ells Espanya, estan desplaçant les seves indústries arreu del món, per aconseguir mà d'obra barata allà on no hi ha protecció laboral. A la Xina, per exemple, les persones treballen moltes hores sense cap mena de condicions ni drets per un salari ínfim. Així doncs, Occident

⁵⁰ *Ibid*, p. 251.

⁵¹ *Ibid*, p. 249.

contribueix a perpetuar condicions laborals impensables en els seus territoris. Les mateixes que mostra la societat de 1984.

L'explicació d'Orwell és senzilla i evident, però també aplicable a la nostra societat:

Todos esos territorios disputados contienen valiosos minerales y algunos de ellos producen ciertas cosas, como la goma, que en los climas fríos es preciso sintetizar por métodos relativamente caros. Pero, sobre todo, proporcionan una inagotable reserva de mano de obra muy barata. La potencia que controle el África Ecuatorial, los países del Oriente Medio, la India Meridional o el Archipiélago Indonésio, dispone también de centenares de millones de trabajadores mal pagados y muy resistentes. Los habitantes de esas regiones, reducidos más o menos abiertamente a la condición de esclavos, pasan continuamente de un conquistador a otro y son empleados como carbón o aceite en la carrera de armamento, armas que sirven para capturar más territorios y ganar así más mano de obra, con lo cual se pueden tener más armas que servirán para conquistar más territorios, y así indefinidamente.⁵²

Un cop hi ha una gran quantitat de productes excedents, hi ha que evitar la seva distribució i cal que siguin destruïts, per tal de que la roda de la producció no s'aturi i el nivell de vida de les classes treballadores no augmenti. En cas contrari disminuirien les hores de treball, els individus es prepararien i tindrien temps de pensar per sí mateixos, posant en perill el sistema jeràrquic.

Si las máquinas eran empleadas deliberadamente con esa finalidad, entonces el hambre, la suciedad, el analfabetismo, las enfermedades y el cansancio serían necesariamente eliminados al cabo de unas cuantas generaciones. Y, en realidad, sin ser empleada con esa finalidad, sino sólo por un proceso automático -produciendo riqueza que no había más remedio que distribuir-, elevó efectivamente la máquina el nivel de vida de las gentes que vivían a mediados de siglo. Estas gentes vivían muchísimo mejor que las de fines del siglo XIX. Pero también resultó claro que un aumento de bienestar tan extraordinario amenazaba con la destrucción - era ya, en sí mismo, la destrucción- de una sociedad jerárquica. En un mundo en que todos trabajaran pocas horas, tuvieran bastante que comer, vivieran en casas cómodas e higiénicas, con cuarto de baño, calefacción y refrigeración, y poseyera cada uno un auto o quizás un aeroplano, habría desaparecido la forma más obvia e hiriente de desigualdad. Si la riqueza llegaba a generalizarse, no serviría para distinguir a nadie. Sin duda, era posible imaginarse una sociedad en que la riqueza, en el sentido de posesiones y lujos personales, fuera equitativamente distribuida mientras que el poder siguiera en manos de una minoría, de una pequeña casta privilegiada. Pero, en la práctica, semejante sociedad no podría conservarse estable, porque si todos disfrutasen por igual del lujo y del ocio, la gran masa de seres humanos, a quienes la pobreza suele imbecilizar, aprenderían muchas cosas y empezarían a pensar por sí mismos; y si

⁵² *Ibid*, pp. 248-249.

*empezaran a reflexionar, se darían cuenta más pronto o más tarde que la minoría privilegiada no tenía derecho alguno a imponerse a los demás y acabarían barriéndoles. A la larga, una sociedad jerárquica sólo sería posible basándose en la pobreza y en la ignorancia.*⁵³

En conclusió, el propòsit és obtenir una gran producció, de manera que els individus treballin una gran quantitat d'hores fabricant una gran quantitat de productes, encara que aquests productes s'hagin de destruir. Si la gran massa accedeix a la riquesa, deixarà de treballar i, com ja hem dit, podrà pensar que no és just deixar el poder en mans de un 2% de la població. I això precisament no interessa al partit, de manera que si hi ha una guerra continua, els productes desapareixeran i podran continuar produint sense que això acabi mai en riquesa. El Ministeri de l'Abundància preveu un consum bàsic per sota de les necessitats mínimes. Així doncs, en aquesta societat no disposen d'articles com els pijames, materials tecnològics o aliments de qualitat. Ja ho deia *El llibre* en el capítol III: “*A la larga una sociedad jerárquica sólo sería posible basándose en la pobreza y en la ignorancia*”.

L'aristocràcia del Partit també viu en els límits del benestar material. De fet, l'Estat no vol que ningú visqui sobradament:

*Constituye una táctica deliberada mantener incluso a los grupos favorecidos al borde de la escasez, porque un estado general de escasez aumenta la importancia de los pequeños privilegios y hace que la distinción entre un grupo y otro resulte más evidente. En comparación con el nivel de vida de principios del siglo XX, incluso los miembros del Partido Interior llevan una vida austera y laboriosa. Sin embargo, los pocos lujos que disfrutaban -un buen piso, mejores telas, buena calidad del alimento, bebidas y tabaco, dos o tres criados, un auto o un autogiro privado- los colocan en un mundo diferente del de los miembros del Partido Exterior, y estos últimos poseen una ventaja similar en comparación con las masas sumergidas, a las que llamamos «los proles».*⁵⁴

4.2. PROPAGANDA POLÍTICA

En la novel·la de *1984* apareixen diferents cartells propagandístics que inunden la ciutat de Londres, recordem, capital d'Oceania. Podríem dir que la propaganda és una eina de manipulació política subtil i eficaç emprada per l'Estat per aconseguir els seus propòsits, tal i com veiem a la societat orwelliana. Cal dir amb total llibertat que allò que Orwell tractava com a ficció en la seva obra, malauradament existeix també a les diferents comunitats d'Occident des de fa molt de temps.

⁵³ *Ibid*, pp. 250-251.

⁵⁴ *Ibid*, p. 252.

Abans de continuar caldrà definir el que s'entén per propaganda:

*Información que tiende a influir sobre la consciencia del público que la recibe, para convencerlo de las cualidades de unas ideas o productos. Hay que distinguir entre la propaganda política y la propaganda publicitaria. [...] La propaganda se apoya, sobre todo, en la simplicidad del mensaje, la repetición, el esquematismo, la intimidación, la utilización de ideas claves, etc.*⁵⁵

La propaganda política no és una invenció moderna per manipular el pensament del poble, doncs la trobem ja en texts de l'antiguitat, concretament en el món egipci. El faraó utilitzava les imatges per transmetre al poble, que no sabia llegir, la idea de poder i força. Relatava en texts inscrits a les pilones dels temples i en esteles batalles triomfals i fets tergiversats. L'objectiu era clar, convèncer al poble de l'eficàcia del seu govern i aconseguir el suport dels deus front a la seva gestió. Tenim exemples al llarg de la història fins als nostres dies, per tant, no ens ha de sorprendre. Tot i així, comentarem i compararem les maneres en que s'utilitza la propaganda en una dictadura i en una democràcia.

Per començar, recalcarem que la propaganda política – molt més complexa que la publicitària – no pretén vendre cap producte, sinó convèncer l'individu perquè formi part d'una ideologia o creença. La propaganda política transmet informació massificant, és a dir, va dirigida a tota una societat, no pas un individu. Òbviament, aquest tipus de

Il·lustració 16. Cartell propagandístic de l'època franquista.

propaganda la podem trobar en diferents mitjans, com en el cas dels *meetings* polítics, que tenen com a objectiu convèncer a la població mitjançant discursos, encara que aquesta propaganda és la més evident. En altres ocasions els mitjans que s'empren es troben en les diferents esferes de la vida quotidiana: televisió, ràdio, cartells, etc. De l'esport com aparador de la política i eina de manipulació en parlarem més endavant.

Per analitzar els diferents elements del que anomenem propaganda política escrita desglossarem un cartell de l'època de la dictadura franquista que resulta molt evident.

⁵⁵ Enciclopedia Universal Danae, p. 1716.

La imatge que observem a la il·lustració 16, és un cartell propagandístic del Ministeri del Treball que insta als seus treballadors a ser millors, a treballar més. L'intenció oculta és la d'acceptar qualsevol condició de treball: més hores, més esforç, menys descans i baix salari. Només així el país estarà orgullós de tu, cal donar-ho tot. Es reforça l'orgull de la pàtria a partir del treball. El lema que apareix és molt evident, apel·la als sentiments patris causant culpabilitat a qui no compleix amb la crida. La funció dels lemes és sempre clara i concisa amb l'intenció de manipular el pensament i fer que l'individu acabi portant a terme el que se li demana. Fixem-nos ara en el sentit de la imatge. En primer lloc apareix un individu, que quasi sempre serà home, ja que en una dictadura la dona es considerada el sexe dèbil i, per tant, inferior. Seguint amb la descripció fisonòmica, comprovem que els ulls blaus de l'individu, tret característic de la representació de la raça ària, mostren la ideologia de l'època. És evident que no constitueixen una característica de la població espanyola, precisament. El lloret que corona el cap, present en la història mitològica de Dafne i Apolo, fa referència a la victòria, una altra al·lusió a la pàtria. El rostre de l'individu apareix enmarcat per la bandera espanyola. Tot missatges gairebé subliminals. Així doncs, veiem que un cartell propagandístic té una gran quantitat d'informació, part d'ella evident i d'altra subtil, però efectiva, que serveix per manipular i condicionar els individus.

Tornem a l'obra de George Orwell, en la que apareixen tres lemes importants que tractarem a continuació, per després analitzar el de la novel·la *Un món feliç*, que es troba al inici. Començarem parlant dels lemes orwellians, que són molt eloqüents:

LA GUERRA ES PAZ
LA LIBERTAD ES LA ESCLAVITUD
LA IGNORANCIA ES LA FUERZA⁵⁶

Tots tres lemes es troben situats a l'edifici del Ministeri de la Veritat. Observem que aquestes frases repetitives en diferents mitjans tenen un sentit manipulador: els individus, sense rebre cap tipus d'informació alternativa, només la que proporciona l'Estat, han de creure-hi per força. Si l'Estat diu que la llibertat és l'esclavitud, aleshores ho serà. Ja s'ha preocupat l'Estat de mantenir el poble ignorant i disposat a creure tot allò que se li diu, per tant, la ignorància és la força de qui? No pas del poble, però sí del

⁵⁶ WAR IS PEACE
FREEDOM IS SLAVERY
IGNORANCE IS STRENGTH

govern. Orwell ens diu que Big Brother era una organització, no una persona; ens diu que un cop que va accedir al poder, va governar totalment al contrari del que va prometre a la seva propaganda. El que Big Brother *feia* era exactament el contrari del que *deia*.

Els tres superestats que apareixen a la novel·la van instaurar la desigualtat y la no-llibertat entre els seus súbdits. Això es precisament el que està passant actualment des del segle passat: les Nacions Unides s'estan erigint en una versió del Big Brother. Aquest organisme és el precursor d'un Nou Ordre Mundial que està usurpant el poder de les nacions individuals en nom de "la pau, la llibertat i la seguretat", es a dir, en la línia dels tres lemes de la novel·la de Orwell. Per tant, pau significa guerra, llibertat significa esclavitud i la ignorància del poble és la força del Estat, perquè en realitat és el coneixement el que proporciona poder.

A tall d'exemple, dirigirem la nostra atenció cap a Veneçuela, on, malgrat ser una república, governa un Big Brother anomenat Hugo Chávez, que en nom de la revolució ha tancat emissores de ràdio per expressar opinions contràries a la oficial. Un dels seus lemes preferits és: "Con Chávez, el pueblo es el gobierno". No cal insistir en la gran falsedat d'aquesta afirmació.

Un altre dels lemes de les novel·les distòpiques és el que declara els tres principis en què es basa la societat: *Comunidad, Identidad, Estabilidad*. Aquesta frase descriu a la perfecció el que pretén l'Estat del *Món feliç*, on tots els individus són iguals i on preval l'estabilitat. Es prima la comunitat per damunt de l'individu, garantint així la perdurabilitat de la societat.

D'altra banda, els lemes on es fa esment de conceptes tals com llibertat, justícia i pau han anat quedant buits de contingut i ara s'apel·la a coses més tangibles i més fàcils, en ocasions per incitar l'esperit patriòtic i les esperances de futur. En el cas de les darreres i mítiques eleccions presidencials dels Estats Units, el partit demòcrata, representat per Barack Obama, va llançar un lema molt potent en quant a significat i a intenció: el famós "Yes, we can". (Vegeu il·lustració 17.) Sembla evident que aquest missatge implicava un govern compartit amb el poble, ja que el "we" abastava a tota la comunitat. Lògicament, la població era conscient del

Il·lustració 17. Cartell electoral, del partit d'Obama amb el seu mitificat lema *Yes, we can*.

veritable significat, però malgrat tot se sentia implicada, aquesta és la força de la propaganda. L'eslògan va funcionar: nosaltres, govern, podem amb el esforç del poble; nosaltres, polítics, podem governar tots sols. Un missatge subliminal perquè la gent confiés en les promeses, en la possibilitat de participar i de tenir veu. Un missatge concís, atractiu i sobretot esperançador, fruit de la reflexió dels professionals de la propaganda.

Retrocedim un instant a l'era de Franco i comentem un dels lemes que definien Espanya en aquells moments: “*Una, Grande y Libre*”. Amb tres paraules es designa una societat, de la mateixa manera que ho va fer Huxley en la seva obra: “*Comunidad, Identidad, Estabilidad*”. Aquest últim fa referència a una realitat social existent en la novel·la, mentre que l'anterior engrandeix una realitat inexistent en el món real. Enalteix la nació: *Una*, que és indivisible i centralitzada; *Grande*, és a dir, imperial; i *Libre*, no sotmesa a cap potencia estrangera ni nacional. És evident la manipulació per tal que la població s'ho cregui. Pel que fa a la llibertat, el franquisme va aniquilar la llibertat individual en nom de la “llibertat” de la nació, mitjançant una ferotge repressió i censura.

Per últim, observem el que pot estar ocult sota lemes a primera vista inofensius. A la porta d'entrada de molts camps de concentració nazis (Auschwitz, Dachau, etc.) hi penjava el rètol de “*Arbeit macht frei*”, que significava: “el treball allibera” o “el treball et fa lliure”. El qual no deixava de mostrar el gran cinisme de la tergiversació de les paraules en els lemes.

Recordem ara alguns dels darrers lemes emprats pels partits polítics: “*Con cabeza y corazón*”; “*Ahora soluciones. Ahora PP*”; “*Confianza*” o “*Prohibido prohibir*”. Observem com han canviat els missatges en els darrers anys, ara apunten cap al futur, oferint objectius immediats, menys contundents, però potser més perillosos per allò que amaguen. Lluny ha quedat aquella “*Espanya, Grande y Libre*”, però som ara més lliures? Veiem que els lemes de la societat orwelliana, més directes i taxatius, s'assimilen més als de les dictadures occidentals passades, tot i que veiem que la dinàmica i la seva funció no s'han vist alterades. Avui en dia els partits polítics segueixen apostant per lemes amb un caire més proper, menys inquietant, però infinitament més efectius.

Tornant als cartells propagandístics, en el cas de la societat fictícia del 1984, just al començament, Orwell ens descriu de manera molt eloqüent la imatge d'un cartell propagandístic:

El vestíbulo olía a legumbres cocidas y a esteras viejas. Al fondo, un cartel de colores, demasiado grande para hallarse en un interior, estaba pegado a la pared. Representaba sólo un enorme rostro de más de un metro de anchura: la cara de un hombre de unos cuarenta y cinco años con un gran bigote negro y facciones hermosas y endurecidas. [...]En cada descansillo, frente a la puerta del ascensor, el cartelón del enorme rostro miraba desde el muro. Era uno de esos dibujos realizados de tal manera que los ojos le siguen a uno adondequiera que esté. EL GRAN HERMANO TE VIGILA, decían las palabras al pie.⁵⁷

Aquest tipus de cartell, amb un rostre que et mira fixament, el trobem en els cartells electorals i propagandístics d'avui en dia. La imatge de les faccions del representant del partit polític que fa la propaganda apareix en primer pla acompanyat del lema i de la icona del partit. Les il·lustracions 18 i 19 mostren exemples clars de la similitud entre els cartells de la novel·la i els de l'actualitat.

Il·lustració 18. Recreació d'un cartell del Big Brother.

Il·lustració 19. Cartell electoral del PSOE.

Aquestes dues il·lustracions són dues versions d'una mateixa intenció. Els trets s'han suavitzat i apareix el somriure: el primer fa por, el segon dona confiança. Però ambdós persegueixen un mateix objectiu: un mantenir-se en el poder i l'altre arribar-hi. El primer a través del control constant, el segon mitjançant la complicitat.

La il·lustració 20 pertany a la propaganda de les darreres eleccions espanyoles de l'any 2008. El partit polític Ciutadans va sorprendre a la població amb un senzill i creatiu cartell on apareixia el propi president del partit nu. El lema, que anava molt d'acord amb la situació, deia: "*Sólo nos importan las personas*". Donava a entendre que era un partit sense prejudicis i que únicament lluitaria pel benestar social, que no tenia

⁵⁷ George Orwell, 1984, p. 65-66.

Il·lustració 20. Campanya electoral del partit Ciutadans. Fou impactant per la nova manera de presentar una candidatura política.

cap interès al marge de les persones. El partit es mostra tal com és, no enganya, va despullat, per tant, podem creure en la bona fe dels seus dirigents: aquest és el missatge. Tots som iguals als seus ulls.

Si abans dèiem que en moltes ocasions els polítics utilitzen altres partits per enderrocar-los i oferir una visió negativa de l'adversari, aquí tenim un exemple. Enguany, el partit polític Convergència i Unió ha sorprès amb una propaganda d'atac al govern català actual, el PSC.

Com podem veure a la il·lustració 21, es tracta d'una contracampanya que al·ludeix

Il·lustració 21. Campanya de propaganda política del CIU emprant com a estratègia el nom del president actual.

d'una manera molt directe al grau de felicitat que proporcionen a la població els diferents partits. Amb Montilla, l'actual president, o amb Artur Mas, candidat al govern. Tot plegat és un exemple més d'aquesta manipulació subtil mitjançant la propaganda. El fet de que votem a CIU significa que el nostre grau de felicitat com a ciutadans

Il·lustració 22. Campanya de propaganda política del PSC, emprant la sàtira i un lema inquietant *Si tu no hi vas ells tornen*.

s'incrementarà, ja que ara amb Montilla som infeliços. Veritablement, cal fer un esforç per deslligar-se d'aquesta inundació de cartells que, de tant veure'ls, acaben fixats a la ment del ciutadà. Sense adonar-nos aquesta propaganda acaba influint en les decisions a l'hora de votar. Informació o manipulació?

L'últim exemple és un cartell propagandístic del PSC. Destaca per la simplicitat del cartell i pel seu lema, que diu molt. L'objectiu, igual que l'anterior, és desacreditar al opositor. Ens trobem en la mateixa situació que abans, però ara d'una manera més subtil, menys atractiva, però molt més agressiva. L'ús del color vermell capta l'atenció i al mateix temps suggereix violència: vigila amb els que vindran! El missatge no és subliminal, sinó tot el contrari, és directe i contundent, no hi ha lloc per subtileces. Anuncien un perill imminent: la tornada al poder d'un partit "poc amic". Aquesta propaganda està molt més en la línia orwelliana.

Per finalitzar aquest punt assenyalarem que en les novel·les distòpiques la propaganda inunda les ciutats d'Oceania, hi han cartells dintre dels edificis, pels carrers, per tot arreu. En aquest cas la propaganda té una funció intimidatòria, ja que en el 1984 no hi ha eleccions, només advertències. En la societat occidental actual, la propaganda és fa molt evident quan s'apropen les eleccions, encara que sempre hi ha elements propagandístics d'allò que fa o està fent el govern en els diferents àmbits. Així doncs, veiem que hi ha un abans i un després en la propaganda política, però sota una aparença molt més suau, es troba el mateix objectiu: manipular la població i accedir al poder.

4.3. LA MANIPULACIÓ POLÍTICA

En aquest punt tractarem de posar en evidència les tàctiques utilitzades al servei de la política. La manipulació és el control subtil que s'exerceix mitjançant tècniques de persuasió o de pressió sobre un grup de persones per tal d'impedir que actuï lliurement. Abans de continuar, però, citarem una frase de John Kenneth Galbraith que resulta força reveladora:

Para manipular eficazmente a la gente, es necesario hacer creer a todos que nadie les manipula.

La manipulació es caracteritza, doncs, per ser oculta, és a dir, els manipuladors tracten de que els manipulats no siguin conscients de las pressions que reben. Per tant, és il·legítima. Les aplicacions tècniques han engrandit las possibilitats de manipulació com veiem al *Món feliç* i a *Fahrenheit 451*. Pel que fa a l'actualitat, observem els cartells de

propaganda electoral corresponents a les il·lustracions 23 i 24, que proporcionen un magnífic exemple de la manipulació política exercida sobre la població amb motiu de les darreres eleccions a la presidència d'Espanya. Apelen al sentiment de grup, de comunitat, de confiança, de solidaritat, de creença: no és el que diuen, sinó el que transmeten al públic que percep involuntàriament aquestes imatges dia rere dia amb el seu missatge. Quan hi ha eleccions, els carrers de les ciutats estan plens de rostres que ens observen fixament.

Il·lustració 23. Propaganda electoral del PSOE, liderat per J.R. Zapatero.

Il·lustració 24. Propaganda electoral del PP, liderat per Mariano Rajoy.

Ja ho expressava Orwell a la perfecció quan deia que els cartells de *Big Brother is watching you* banyaven tots els carrers d'Oceania. Possiblement, quan visualitzem aquest tipus de cartells no ens adonem de la repercussió i efecte que té en el nostre subconscient, per això en ocasions l'anomenen publicitat subtil. Aquestes dues il·lustracions no són més que un exemple de publicitat directa, que afecten al subconscient de l'individu. Veiem el rostre del representant del partit i observem i llegim el seu lema esperançador, sense adonar-nos del significat ocult de les paraules. Mentre que el partit de Rajoy posa l'accent en "arribar a final de mes", és a dir, connecta amb els problemes econòmics de la majoria de la població, J. R. Zapatero compta amb tota la població per prendre les decisions, és a dir, es situa en un pla d'igualtat amb la població: ja que vivim junts, podem decidir junts. Què es el que podem decidir? Votar-lo? De fet, ja hem dit més amunt que en una democràcia ningú és més que ningú, menys a qui escull el poble, que és ell, per tant de sobte ens veiem submergits en un Estat "igualitari" política i socialment parlant, un subtil equívoc per part del líder polític. Aquest tipus de cartells són els que mostren la demagògia dels polítics per tal d'obtenir allò que desitgen: poder. És evident, com tots sabem, que les decisions les seguirà prenent el representat del partit, per tant, què es pretén amb aquesta frase manipuladora? El missatge de "*Vivimos juntos, decidimos juntos*" és una fal·làcia,

ja que en realitat el govern decideix en solitari i legisla com creu adient. És evident que la població no pren cap decisió juntament amb el govern, que no escolta a aquells amb qui “viu”. Si això és així, llavors la informació d'aquest cartell és purament demagògica. El cartell correcte seria *Vivimos juntos, decide el PSOE*. Tanmateix, sabem que aquestes propagandes tenen com a objectiu establir un vincle harmònic entre el partit i els votants.

Cal una observació sobre la imatge del cartells propagandístics: el rostre. No hi cap altra representació, només la cara del dirigent que ha de vetllar per tots nosaltres, la cara de qui governarà la societat. Fixem-nos en la mirada de la il·lustració 23: perduda, innocent i plena de bondat, mirant amb esperança i il·lusió cap a un futur millor, on tots serem feliços. És una mirada encoratjadora, que proporciona tranquil·litat i, per tant, confiança. Podem deixar el nostre destí en mans d'una persona així. S'ha de dir que el ciutadà no és conscient de totes aquestes percepcions ni les analitza, però el seu cervell les absorbeix.

Pel que fa la il·lustració 24, la mirada va dirigida cap al que la contempla: mirada serena, decidida, responsable, gens somniadora, que pretén sinceritat. El somriure que l'acompanya suavitza la serietat de la mirada i fa que l'espectador se senti segur, confiat. També en aquest cas podrem deixar el nostre destí a les seves mans. Tot això ja ens és força conegut: *Big Brother is watching you*. La manipulació dels sentiments de la població és palesa en ambdós cartells.

Per si no fos suficient la comparació d'aquests cartells donarem un altre exemple més clar. En el cartell de la il·lustració 25, que pertany a la darrera campanya electoral, es fa

Il·lustració 25. Campanya del PSOE, que pren com a lema "Por el pleno empleo".

al·lusió al treball, un dels pilars de tota societat benestant. Aleshores ningú podia preveure l'arribada d'una de les pitjors crisis mundials que afectarien al món, però el que sí que podem dir és que el lema propugnat, "Por el pleno empleo", no s'ha pogut complir. No entrarem a discutir la crisi, però sí que ens servirà per observar la distància que hi ha sovint entre les promeses i els fets posteriors. Poques vegades hem sentit que un govern es disculpés per canviar de política o per incomplir les promeses electorals. Per tant, podem deduir que no són més que lemes, consignes manipuladores que busquen convèncer, res més. Ho podem definir amb una sola paraula: demagògia. El

desig de voler accedir al poder fa prometre coses que finalment no es poden assolir. El propi J.R. Zapatero ho explica a la perfecció amb les següents paraules: “*Las utopías realizables merecen la pena*” i pel que podem observar, les no realitzables també, perquè el que sembla ser la cerca d’una utopia es converteix en el títol d’aquest treball *Distopia: de la ficció a la realitat*. Sembla que s’ha encetat un camí que porta a un futur no gaire encoratjador si tenim en compte la facilitat amb que els polítics manipulen a la població. Pel govern, doncs, és positiu creure en un grapat de promeses utòpiques, que probablement mai es compliran, però que hauran assolit el seu objectiu: acaparar recolzament i per tant vots.

Una altre qüestió que mereix atenció és l’ocultació de la realitat per part dels governs. En el cas d’Espanya, es va trigar en reconèixer que el país estava patint una greu crisi, i en comptes de reconèixer la veritat, s’utilitzaven eufemismes com desacceleració o recessió, entre altres. El llenguatge al servei de la manipulació. Zapatero no ha complert les seves promeses, però referint-se al futur ha dit que “*hemos marcado un rumbo nítido a nuestro patrón de crecimiento para apoyarlo cada vez más en el conocimiento y en la innovación*”. Aquesta arrogància per part del govern és mostra de la incapacitat dels

Il·lustració 26. Campanya política del PSC, utilitzant rostres d’adversaris polítics.

dirigents per reconèixer els propis errors, i continuar insistint en els seus lemes encara que hagin perdut validesa. És una mostra més del menyspreu de la classe política envers al ciutadà. Abans mentir que acceptar haver errat. És més, per mantenir-se net de culpa, quan el fet és tan

flagrant, el millor és traslladar les culpes cap a d’altres governs (ja ho feia el govern d’Oceania en el llibre de 1984). És cert que una crisi no es provoca en un dia, ni en un mes, ni en un any, és una situació que ve de lluny. Malgrat tot, el que resulta políticament més útil és desviar tots els problemes cap a figures polítiques rivals com va fer el PSC en la seva campanya. La propaganda d’aquest partit presentava els rostres dels polítics culpables de la crisi amb una pregunta impactant. (Vegeu il·lustració 26.) Amb això, el partit ja no té culpa ni responsabilitat, són els altres els que ens han embolicat. Així de senzill.

Cal una breu al·lusió a les mirades dels personatges del cartell: cap d'ells és representat com algú en qui podríem confiar. Tots tenen una mirada freda, malèvola, estan deshumanitzats, són éssers que resulten inquietants i amenaçadors: són l'enemic.

En moltes ocasions recorren als grans mediadors i – també – manipuladors de la informació: els mitjans de comunicació. Aquests s'encarreguen de tergiversar i enredar la notícia perquè sigui atractiva, o morbosa, i impacti en la societat. Recordem la manipulació de la història que duia a terme Winston Smith en el Ministeri de la Veritat: s'encarregava de manipular la informació, les xifres econòmiques, la guerra i tot allò que el govern considerava necessari per ajustar-ho a la seva realitat.

Fins ara hem parlat dels cartells com a eina de manipulació, però hem d'afegir els meetings polítics dirigits als propis partidaris. Els líders omplen espais multitudinaris per pronunciar discursos durant les campanyes electorals o al llarg del mandat. El dirigent del partit exposa les seves propostes i critica les del seu rival, és a dir, el partit oposat. Normalment es veu arropat per l'entusiasme dels seus partidaris, que no qüestionen res del que diu i l'aplaudeixen frenèticament.

George Orwell va inventar els dos minuts d'odi. Un esdeveniment polític en el qual apareix el líder del partit exercint com amic del poble i l'enemic del poble exercint com a tal. Després d'escoltar les paraules enceses del dirigent, el públic esclata en crits exasperats contra l'enemic del poble i es crea un autèntic clímax d'ira i odi. La ràbia es canalitza cap a fora, la culpa de tots els mals és desviada del autèntic causant. Aquests discursos s'efectuen al Ministeri de la Veritat i es representen de manera audiovisual, mitjançant la *telepantalla*. En definitiva, és un discurs que dura dos minuts i on la població descarrega la seva ira i el seu odi contra Goldstein, enemic creat per mantenir un rival oposat al partit. En acabar els dos minuts d'odi apareix en pantalla el líder i amic, el germà, *Big Brother*. És en aquest moment quan la gent comença a cantar el seu nom i podem observar el vincle afectiu entre el representant del partit i la població.

Un momento después se oyó un espantoso chirrido, como de una monstruosa máquina sin engrasar, ruido que procedía de la gran telepantalla situada al fondo de la habitación. Era un ruido que le hacía rechinar a uno los dientes y que ponía los pelos de punta. Había empezado el Odio. Como de costumbre, apareció en la pantalla el rostro de Emmanuel Goldstein, el Enemigo del Pueblo. Del público salieron aquí y allá fuertes silbidos. La mujeruca del pelo arenoso dio un chillido mezcla de miedo y asco. Goldstein era el renegado que desde hacía mucho tiempo (nadie podía recordar cuánto) había sido una de las figuras principales del Partido, casi con la

misma importancia que el Gran Hermano, y luego se había dedicado a actividades contrarrevolucionarias, había sido condenado a muerte y se había escapado misteriosamente, desapareciendo para siempre. Los programas de los Dos Minutos de Odio variaban cada día, pero en ninguno de ellos dejaba de ser Goldstein el protagonista. Era el traidor por excelencia, el que antes y más que nadie había manchado la pureza del Partido. [...]

Goldstein pronunciaba su habitual discurso en el que atacaba venenosamente las doctrinas del Partido; un ataque tan exagerado y perverso que hasta un niño podía darse cuenta de que sus acusaciones no se tenían de pie, y sin embargo, lo bastante plausible para que pudiera uno alarmarse y no fueran a dejarse influir por insidias algunas personas ignorantes. Insultaba al Gran Hermano, acusaba al Partido de ejercer una dictadura y pedía que se firmara inmediatamente la paz con Eurasia. Abogaba por la libertad de palabra, la libertad de Prensa, la libertad de reunión y la libertad de pensamiento, gritando histéricamente que la revolución había sido traicionada. Y todo esto a una rapidez asombrosa que era una especie de parodia del estilo habitual de los oradores del Partido e incluso utilizando palabras de neolengua, quizás con más palabras neolingüísticas de las que solían emplear los miembros del Partido en la vida corriente. Y mientras gritaba, por detrás de él desfilaban interminables columnas del ejército de Eurasia, para que nadie interpretase como simple palabrería la oculta maldad de las frases de Goldstein. Aparecían en la pantalla filas y más filas de forzudos soldados, con impasibles rostros asiáticos; se acercaban a primer término y desaparecían.

Antes de que el Odio hubiera durado treinta segundos, la mitad de los espectadores lanzaban incontenibles exclamaciones de rabia. La satisfecha y ovejuna faz del enemigo y el terrorífico poder del ejército que desfilaba a sus espaldas era demasiado para que nadie pudiera resistirlo indiferente. Además, sólo con ver a Goldstein o pensar en él surgían el miedo y la ira automáticamente.

[...]Pero lo extraño era que, a pesar de ser Goldstein el blanco de todos los odios y de que todos lo despreciaran, a pesar de que apenas pasaba día -y cada día ocurría esto mil veces- sin que sus teorías fueran refutadas, aplastadas, ridiculizadas, en la telepantalla, en las tribunas públicas, en los periódicos y en los libros... a pesar de todo ello, su influencia no parecía disminuir. Siempre había nuevos incautos dispuestos a dejarse engañar por él. No pasaba ni un solo día sin que espías y saboteadores que trabajaban siguiendo sus instrucciones fueran atrapados por la Policía del Pensamiento.

[...] En su segundo minuto, el odio llegó al frenesí. Los espectadores saltaban y gritaban enfurecidos tratando de apagar con sus gritos la perforante voz que salía de la pantalla. La mujer del cabello color arena se había puesto al rojo vivo y abría y cerraba la boca como un pez al que acaban de dejar en tierra. [...] La joven sentada exactamente detrás de Winston, aquella morena, había empezado a gritar: «¡Cerdo! ¡Cerdo! ¡Cerdo!», y, de pronto, cogiendo un pesado diccionario de neolengua, lo arrojó a la pantalla. El diccionario le dio a Goldstein en la nariz y rebotó. Pero la voz continuó inexorable. [...]A los treinta segundos no hacía falta fingir. Un éxtasis de miedo y venganza, un deseo de matar, de torturar, de aplastar rostros con un martillo, parecían recorrer a todos los presentes como una corriente eléctrica convirtiéndole a uno, incluso contra su voluntad, en un loco gesticulador y vociferante. Y sin embargo, la rabia que se

sentía era una emoción abstracta e indirecta que podía aplicarse a uno u otro objeto como la llama de una lámpara de soldadura autógena. Así, en un momento determinado, el odio de Winston no se dirigía contra Goldstein, sino contra el propio Gran Hermano, contra el Partido y contra la Policía del Pensamiento; y entonces su corazón estaba de parte del solitario e insultado hereje de la pantalla, único guardián de la verdad y la cordura en un mundo de mentiras. Pero al instante siguiente, se hallaba identificado por completo con la gente que le rodeaba y le parecía verdad todo lo que decían de Goldstein. Entonces, su odio contra el Gran Hermano se transformaba en adoración, y el Gran Hermano se elevaba como una invencible torre, como una valiente roca capaz de resistir los ataques de las hordas asiáticas, y Goldstein, a pesar de su aislamiento, de su desamparo y de la duda que flotaba sobre su existencia misma, aparecía como un siniestro brujo capaz de acabar con la civilización entera tan sólo con el poder de su voz.

[...]El odio alcanzó su punto de máxima exaltación. La voz de Goldstein se había convertido en un auténtico balido ovejuno.

[...]Pero en el mismo instante, produciendo con ello un hondo suspiro de alivio en todos, la amenazadora figura se fundía para que surgiera en su lugar el rostro del Gran Hermano, con su negra cabellera y sus grandes bigotes negros, un rostro rebosante de poder y de misteriosa calma y tan grande que llenaba casi la pantalla. Nadie oía lo que el gran camarada estaba diciendo. Eran sólo unas cuantas palabras para animarlos, esas palabras que suelen decirse a las tropas en cualquier batalla, y que no es preciso entenderlas una por una, sino que infunden confianza por el simple hecho de ser pronunciadas. Entonces, desapareció a su vez la monumental cara del Gran Hermano y en su lugar aparecieron los tres slogans del Partido en grandes letras:

LA GUERRA ES LA PAZ

LA LIBERTAD ES LA ESCLAVITUD

LA IGNORANCIA ES LA FUERZA

[...]La mujeruca del cabello color arena se lanzó hacia delante, agarrándose a la silla de la fila anterior y luego, con un trémulo murmullo que sonaba algo así como «¡Mi salvador!», extendió los brazos hacia la pantalla.

[...]Entonces, todo el grupo prorrumpió en un canto rítmico, lento y profundo: «¡Ge-Hache. Ge-Hache... Ge-Hache!», dejando una gran pausa entre la G y la H. Era un canto monótono y salvaje en cuyo fondo parecían oírse pisadas de pies desnudos y el batir de los tam-tam. Este canturreo duró unos treinta segundos. Era un estribillo que surgía en todas las ocasiones de gran emoción colectiva. En parte, era una especie de himno a la sabiduría y majestad del Gran Hermano; pero, más aún, constituía aquello un procedimiento de autohipnosis, un modo deliberado de ahogar la conciencia mediante un ruido rítmico. A Winston parecían enfriársele las entrañas. En los Dos Minutos de Odio, no podía evitar que la oleada emotiva le arrastrase, pero este infrahumano canturreo «¡G-H... G-H... G-H!» siempre le llenaba de horror. Desde

*luego, se unía al coro; esto era obligatorio. Controlar los verdaderos sentimientos y hacer lo mismo que hicieran los demás era una reacción natural.*⁵⁸

Com hem vist en els fragments extrets de l'obra d'Orwell, el minut d'odi és un moment polític on es barregen diversos sentiments contraposats: d'una banda, ira, impotència i odi i de l'altra, admiració, elogi i estimació envers al cap suprem de l'Estat. La finalitat és clara. S'han manipulat els sentiments de la població per aconseguir l'objectiu del partit: la seva perpètua supervivència.

En el món real, en moltes ocasions s'ha utilitzat la imatge d'un líder rival del passat, o del present, per enderrocar les seves idees. Aquest és el cas de Bush o Aznar, impulsors de la guerra d'Irak. En el cas de Bush observem com se l'ha comparat amb un autèntic dictador – encara que no ho fos – ja que les seves decisions no han agradat a la població americana. Els seus crítics han

II·lustració 27. Recreació dels dos minuts d'odi, amb la imatge de G. Bush.

arribat al extrem d'atrevir-se fins i tot a recrear la imatge dels dos minuts d'odi amb Bush com a protagonista. Possiblement el president nord-americà també postulava la famosa frase “*La guerra es paz*”.

Pel que fa als discursos i *meetings* polítics, la gent hi acudeix amb banderes i símbols

II·lustració 28. Tira còmica que satiritza aquesta demagògia política en els *meetings* electorals.

pertanyents al partit i aplaudeix les crítiques llençades al partit rival. Són consignes electoralistes impregnades d'una demagògia evident. Actualment, a la política no guanya el millor ni el que té millors propostes, sinó el que millor parla, la oratòria juga un paper fonamental. I és que els *meetings* polítics van plens de somnis i

desitjos, o més ben dit, de demagògia populista, que després no es compleixen. En el cas de Barack Obama, a la seva candidatura a la presidència dels Estats Units va

⁵⁸ George Orwell, 1984, op. cit., pp. 75-81.

prometre tancar Guantánamo, però actualment encara roman oberta sense possibilitats de ser tancada. Va prometre acabar amb la guerra d'Irak, però quan va arribar al poder, i després de guanyar el premi Nobel de la Pau, va expressar públicament que encara no podia acabar amb la guerra. Aleshores, l'única conclusió que podem extreure és que la manipulació del pensament que presenten les novel·les distòpiques acaba fent-se realitat.

En moltes ocasions, a part dels *meetings* polítics, hi ha conferències i reunions entre diversos polítics, en aquests la fotografia és més important que qualsevol paraula que pugui pronunciar el president del govern. Recordem la frase que digué J.R. Zapatero amb ocasió d'una entrevista mantinguda amb el rei del Marroc, Mohamed VI, a la seu de la ONU el darrer mes de setembre: “*La foto es lo más importante*”. Amb aquestes paraules tan sinceres deixa constància que per sobre de tot el que realment importa és aquesta imatge que es difondrà pels mitjans i posarà de manifest les bones relacions d'ambdós Estats. El contingut, les converses, les accions no importen, només les aparences, que són el que poble veu i percep com a positiu. En poques paraules, un acte de manipulació flagrant.

La manipulació política no consisteix simplement en omplir els carrers de cartells i fer discursos polítics, sinó que a més emprà altres armes, entre elles la llengua: una eina política molt afilada. Aquesta és utilitzada per imbuir certes idees polítiques a la població. No parlarem ara de les transformacions del llenguatge, ja que ho farem més endavant. Ens limitarem a relacionar tres conceptes: llengua, política i manipulació.

L'autor anglès de l'obra *1984* crea una nova llengua anomenada *Newspeak* (*Novaparla*), que té una finalitat molt clara: la reducció del vocabulari per tal que la societat no pensi allò que no ha de pensar. Quan ens limiten a un seguit de paraules, hi ha d'altres que van desapareixent del nostre vocabulari, de manera que el concepte que representen també desapareix. Si no existeix la paraula, no existeix el concepte en el pensament. Per exemple, si la paraula *llibertat* no estigués en el diccionari, ni la sentíssim més, arribaria un moment que es deixaria d'utilitzar, i amb ella el seu significat: ja no sabríem què és i per tant no la trobaríem a faltar. Doncs bé, aquest mateix objectiu pretén el govern al limitar o modificar el significat de certs termes que resulten incòmodes. Mitjançant aquesta reducció del vocabulari es redueix el pensament. De fet, ja ho deia Zapatero en una entrevista concedida a l'any 2000, textualment: “*Las palabras han de estar al servicio de la política y no la política al servicio de las palabras*”. Per tant, és molt important el fet de saber mesurar molt bé les

paraules i emprar el vocabulari oportú, que és el que fan els caps supremes de l'Estat. En posarem un altre exemple. Màrius Carol, columnista en el diari *La Vanguardia* ens proposa una visió d'aquesta tergiversació subtil del llenguatge. Ell ho expressa de la següent manera:

Zapatero no pasará a la historia por haber enriquecido nuestro bolsillo, pero sí por haber ampliado nuestro vocabulario. Las palabras poseen una vida secreta, así que es posible que sus mensajes encriptados puedan resultar balsámicos, aunque a fuerza de insistir en ellos acabarán por ser irritantes. [...] Zapatero sigue jugando con las palabras: esta vez no sube impuestos, sino que hace un “ajuste fiscal”⁵⁹

A la societat orwelliana la llengua anglesa mica en mica va quedant abolida, ja que conté un ampli registre de vocabulari “políticament incorrecte”. Un exemple clar de tergiversació de significats, de termes contradictoris, el trobem transportat al llenguatge periodístic, que crea oposats com *lluitar per la pau*, *guerra santa* o *forces de pau*. Són figures retòriques, oximorons desproveïts de contingut. Aquests binomis lingüístics ens alerten de la tergiversació present en la política per tal de normalitzar actes, que, en cas contrari, constituïrien una transgressió dels principis en els quals els partits basen la seva ideologia. Per tant, estem sotmesos a una manipulació lingüística.

El presidente Zapatero miente. Eso en España no importa mucho, mientras sean mentiras de izquierdas [...] No le importa decir una cosa y hacer otra, con tal de que sus fintas conduzcan hacia el paraíso de una sociedad en la que todo se tolere, de una España en la que pululen naciones y nacioncillas, un mundo en el que nos aliemos con las civilizaciones de la chompa y la burka. [...] Zapatero y su Gobierno empiezan mentir en proporciones dignas de Ingsoc 1984, la dictadura socialista ideada por George Orwell. La esencia del predominio de esa tiranía proletaria era la poda y guía del pensamiento por el cambio de sentido de las palabras. Los tres eslóganes de la Oceanía de Orwell, “Guerra es paz”, “Libertad es esclavitud”, “Ignorancia es fortaleza”, podrían reflejar las aspiraciones del actual Gobierno español. Llamam “proceso de paz” en el País Vasco a lo que estamos descubriendo que no es sino un proceso de rendición incondicional ante los terroristas de ETA. [...] La juventud se forma en un sistema educativo efectivamente estatalizado, que se deteriora y tribaliza a ojos vistas. [...] Por el momento, el Gobierno está consiguiendo ser generoso con todos, regalando derechos que no cuestan dinero.⁶⁰

Aquesta manipulació lingüística abasta tots els àmbits de la vida social i política, en què s'està emprant un tipus de llenguatge molt més refinat i “asèptic” que el que li

⁵⁹ Màrius Carol, "El diccionario de los sinónimos", *La Vanguardia*, 26 de setembre de 2010, p.28.

⁶⁰ Pedro Schwartz, "El príncipe Zapatero", *La Vanguardia*, 7 de juny de 2007, p. 29.

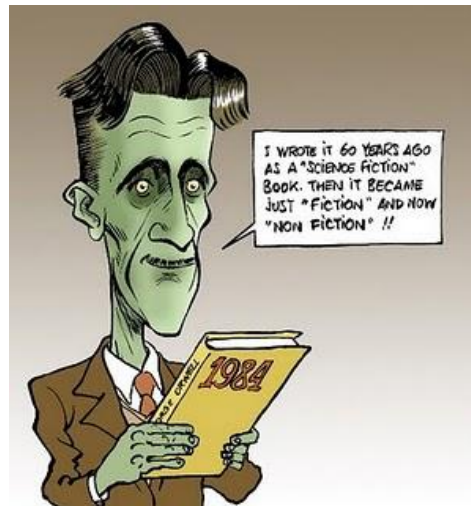
perta. Per exemple, els països pobres i que pateixen fam ja no són anomenats com a tals sinó que s'anomenen països subdesenvolupats o en vies de desenvolupament, o senzillament el Tercer Món. Com ja hem vist, la llengua té una importància vital, ja que és una eina de pensament i de comunicació. Així doncs, àmbits de la societat com l'educació i la informació, amb els seus mitjans de comunicació, són terrenys abonats per la manipulació i especulació política.

A part d'aquest llenguatge verbal que s'empra en la política i en els discursos per manipular la ment humana, hi ha un llenguatge no verbal que també influeix considerablement. De fet, en el 1984 existeix el *caracrim*, que és aquella persona que és arrestada per les expressions del seu rostre. En la política, com ja hem vist, el rostre i els gestos són fonamentals, expliquen i comuniquen més que les paraules argumentades. Només cal recordar que tot polític que es mou en el àmbit públic té un assessor d'imatge.

En el cas dels mitjans de comunicació la tergiversació resulta obvia quan contrastem les diverses fonts informatives: depenent de la tendència ideològica del mitjà que comuniqui la notícia. Trobem tres mitjans amb gran força: la premsa escrita, la radiofonia i els mitjans audiovisuals. Mica en mica s'està incorporant Internet a tots aquests mitjans d'informació. Més endavant en parlarem, malgrat que podem avançar que els mitjans de comunicació són una font de poder que gestiona el pensament de la societat.

Semblaria lògic que un Estat vulgui sempre el millor per les seves futures generacions, però això no sempre succeeix. El paper manipulador del Estat en l'educació és també palès i podem trobar uns quants exemples. La història, per exemple, és una matèria susceptible de diferents visions, és a dir, el mateix fet històric pot tenir diferents punts de vista i ser explicat seguint les pautes marcades per la ideologia de l'Estat. El mateix passa amb la religió, anys enrere era una matèria obligatòria perquè el règim així ho volia, en canvi avui el Estat aconfessional pràcticament l'ha abolit (a excepció de les escoles religioses). Una cosa és la doctrina i l'altra la història. Per què no es pot estudiar la història de la religió, o religions, per a comprendre el món que ens envolta? El coneixement ens permet triar, decidir per nosaltres mateixos, en comptes de seguir les pautes marcades per aquells que han decidit per nosaltres. Així doncs, tornem al personatge de la novel·la de 1984, Winston, que treballa al Ministeri de la Veritat manipulant, canviant o destruint tot tipus de document històric que no mantingui les bases i ideologia del partit. No calen més comentaris.

En poques paraules, la manipulació política cala tots els àmbits de la nostra vida. Aquesta societat actual, en un futur no molt llunyà, arribarà a fer realitat el títol desitjat per Orwell, *El ultimo hombre en Europa*, doncs el condicionament polític haurà envaït tota la societat.

Il·lustració 29. Tira còmica que reflecteix la hipòtesi d'aquest treball, les distopies, com la d'Orwell, han acabat sent una realitat. Un còmic ho il·lustra d'aquesta manera: *I wrote it 60 years ago as a "science fiction" book. Then it became just "fiction" and now "non fiction".*

ENTREVISTES A PERIODISTES

(Vegeu annexos)

A continuació exposarem les conclusions obtingudes a partir de l'entrevista a una professional del periodisme: Mónica Terribas, actualment directora de TV3, guardonada un gran nombre de vegades per la seva tasca, i considerada una de les millors periodistes catalanes.

D'altra banda, han tingut l'amabilitat de respondre a les preguntes sense cap inconvenient Claudia Guijó i Maribel Boix.

Segons aquestes professionals, la informació objectiva és possible sempre i quan el periodista que informa sigui honest i íntegre. Solament una periodista va respondre que una informació d'aquest tipus avui dia no és possible.

La integritat esmentada resulta difícil degut a la dependència d'altres instàncies. Per tant, s'ofereix una informació explicada d'una manera molt superficial, en ocasions fins i tot es corrobora la manipulació de la informació. De fet, aquesta dependència d'altres instàncies ve donada pel fet que la informació és poder, i cal controlar-la. Tenint en compte també que els mitjans de comunicació eduquen i generen opinió, és evident que caldrà controlar la informació que es dona.

Les entrevistes coincideixen en què en tots els àmbits periodístics el llenguatge políticament correcte contribueix a la formació del pensament únic. Les tres periodistes asseguren també que els mitjans de comunicació més poderosos són els audiovisuals, com la televisió i també Internet.

Malgrat tot reivindiquen la funció del periodista de desconfiar i verificar per tal de donar una informació el més rigorosa possible.

Veiem doncs que les respostes vénen a corroborar el que ja s'ha dit més amunt en aquest apartat.

ENTREVISTA A UN POLICIA

(Vegeu annexos)

En el camp de la policia també vam recórrer a un professional per tal que pogués contestar les preguntes formulades. En aquest cas hem comptat amb la col·laboració d'en Carles Colet, un policia municipal de Barcelona.

Segons indica l'entrevista hi ha una diferència molt notòria entre protegir i reprimir, i aquesta diferència són les eines emprades. D'acord amb les paraules de l'entrevistat, la primera actuació ha de ser el raonament verbal, encara que també resulta dissuasòria la intimidació amb la presència de la figura policial. Confirma i aprova l'existència d'eines de control i repressió, com les càmeres de videovigilància: repressores i dissuasòries. És més, afirma que la tecnologia ha contribuït a generar millores en les actuacions policials, com per exemple les PDAs (*personal digital assistant*).

Pel que fa a la necessitat d'un cos policial, en Colet ens confirma que és necessari per controlar i limitar les accions de les persones. D'altra banda, el fet que la nostra societat sigui massa garantista fa que els delictes comesos moltes vegades quedin sense càstig. A més, assenyala que la llei no és massa estricta amb segons quins delictes. En altres paraules, podríem dir que hi ha molts drets i pocs deures.

Per últim, com a policia pensa que és desitjable tenir un control total de la societat pel bé d'aquesta.

ENTREVISTA A UNA PUBLICISTA

(Vegeu annexos)

En aquest camp de la propaganda i publicitat recollim les percepcions i opinions d'una publicista dedicada al marketing, Sara Botifoll. Aquesta professional assegura que la publicitat, en tots els sentits, persegueix un objectiu clar i precís: persuadir. Té com a finalitat provocar en l'usuari la necessitat de fer allò que proposa o de comprar allò que es promociona. A més, dins del terreny de la publicitat hi trobem la publicitat subliminal, que, segons assegura l'especialista, és un dels mètodes més eficaços. Podem inferir, doncs, que si és eficaç és perquè s'està utilitzant.

La publicitat és un recurs que té un paper molt rellevant en la societat, perquè té la capacitat de crear pensament. La publicitat compta també amb una eina fonamental per tal d'assolir la seva funció: el llenguatge. A través d'aquest es pot persuadir i convèncer.

Tal i com apunta l'entrevistada, la publicitat que es rep és excessiva, però òbviament això ajuda a que sigui més efectiva.

En ocasions la publicitat es lliga amb altres camps com és el de la política, formant el que s'anomena propaganda política, molt important en els moments d'eleccions. Una eina summament eficaç per acaparar els vots dels individus.

Com podem constatar, les respostes obtingudes en aquesta entrevista vénen a confirmar el que hem argumentat en aquest apartat.

5. L'ESPORT

L'esport és un dels àmbits en què també hi intervé la política, com veurem a continuació. Des de l'antiguitat, tal i com s'ha exposat en aquest treball, la política sempre ha mantingut una estreta relació amb l'esport com a mitjà de control de les masses, per manipular-les. Dit això, examinarem el paper que juga l'esport en les diferents obres distòpiques: Quina visió de l'esport ofereixen les distopies? Quina relació s'estableix entre política i esport? Segurament, allò que plantejaven Orwell i Huxley era el preludi del que avui en dia és l'esport en general, però especialment els esports d'equip que arrossegueu les masses.

➤ L'esport i l'exèrcit

Per començar esmentarem el *1984*, una de les novel·les en què l'esport té caràcter obligatori, associat a l'exèrcit. Concretament en el quart capítol de la novel·la d'Orwell, Winston Smith, després d'un somni en el que apareix la seva mare i la seva germana, es lleva amb un soroll estrepitos que prové de la *telepantalla*: una desagradable instructora dirigeix uns exercicis físics a les set hores i quinze minuts del matí. Aquest exercici és exclusiu pels funcionaris, ja que han d'estar ben preparats i conscienciats de l'esforç que suposa, per un soldat, estar en forma.

La telepantalla emitía en aquel instante un prolongado silbido que partía el tímpano y que continuaba en la misma nota treinta segundos. Eran las cero-siete-quince, la hora de levantarse para los oficinistas. [...] Dentro de tres minutos empezarían las Sacudidas Físicas..⁶¹

Aquest fragment evoca situacions militars, de caserna, com és el cas del toc de diana. Winston Smith, el protagonista, es lleva per situar-se davant la *telepantalla* i fer esport obligatòriament. El govern volia inculcar als habitants que treballaven per l'Estat l'esforç que suposava estar al front defensant la pàtria. Si continuem llegim cada cop queda més clara aquesta relació d'esforç, esport i milícia.

— ¡Grupo de treinta a cuarenta! — ladró una penetrante voz de mujer. — ¡Grupo de treinta a cuarenta! Ocupad vuestros sitios, por favor.

⁶¹ George Orwell, *1984*, p.95.

Winston se colocó de un salto a la vista de la telepantalla, en la cual había aparecido ya la imagen de una mujer más bien joven, musculosa y de facciones duras, vestida con una túnica y calzando sandalias de gimnasia.

— ¡Doblad y extended los brazos! — gritó. — ¡Contad a la vez que yo! ¡Uno, dos, tres, cuatro! ¡Uno, dos, tres, cuatro! ¡Vamos, camaradas, un poco de vida en lo que hacéis! ¡Uno, dos, tres, cuatro! ¡Uno, dos, tres, cuatro!...

Winston sudaba por todo su cuerpo, pero su cara permanecía completamente inescrutable. ¡Nunca os manifestéis desanimados! ¡Nunca os mostréis resentidos! Un leve pestañeo podría traicionarnos. Por eso, Winston miraba impávido — a la instructora mientras ésta levantaba los brazos por encima de la cabeza y, si no con gracia, sí con notable precisión y eficacia, se dobló y se tocó los dedos de los pies sin doblar las rodillas.

— ¡Ya habéis visto, camaradas; así es como quiero que lo hagáis! Miradme otra vez. Tengo treinta y nueve años y cuatro hijos. Mirad — volvió a doblarse. — Ya veis que mis rodillas no se han doblado. Todos vosotros podéis hacerlo si queréis — añadió mientras se ponía derecha. — Cualquier persona de menos de cuarenta y cinco años es perfectamente capaz de tocarse así los dedos de los pies. No todos nosotros tenemos el privilegio de luchar en el frente, pero por lo menos podemos mantenernos en forma. ¡Recordad a nuestros muchachos en el frente malabar! ¡Y a los marineros de las fortalezas flotantes! Pensad en las penalidades que han de soportar.⁶²

En aquest darrer fragment observem com George Orwell incideix en gran mesura en la relació esport-sacrifici-exèrcit, exaltant l'esperit patriòtic. L'amor i devoció per la pàtria i el sacrifici de cada individu són exigències característiques de les dictadures. Per tant, aquest sacrifici es traspassa a l'esport, que acaba sent un sucedani de la disciplina de l'exèrcit, com reflecteix el nom que reben els exercicis diaris a la novel·la d'Orwell: *sacudidas físicas*.

Aquesta imposició de l'esport de manera obligatòria es va implantar amb el nazisme, però què pretenia el nazisme introduint l'educació física en l'educació de les noves generacions?

Después, fascistas y comunistas se valieron de la educación física en la escuela para inculcar a los jóvenes el espíritu de sacrificio por la nación.⁶³

El missatge és clar: el que es pretenia era establir una assignatura, mitjançant la qual es pogués inculcar el sacrifici per la nació, l'orgull patriòtic. Calia fomentar l'esperit competitiu, canalitzar la violència a través de l'esport. A partir d'aquest moment queda

⁶² *Ibid*, p. 96.

⁶³ Dario Migliucci, "Documento deporte y política", *Muy Interesante*, nº 347, Abril del 2010, p. 69.

establerta la relació entre esport i defensa. Si l'esport és sacrifici i preparació, també ho és l'activitat militar, per tant, podem assimilar l'esportista a la professió de militar. L'esportista és l'ambaixador de l'Estat, és a dir, el representa i lluita pels colors de la bandera.

Actualment, a Occident s'ha aconseguit abolir les guerres, però malauradament l'home és un ésser violent, que necessita alliberar la seva agressivitat. Gràcies a l'esport aquesta violència queda canalitzada mitjançant la nova guerra, els nous combats: les competicions esportives.

Antes de que los griegos ideasen las Olimpiadas, los pueblos primitivos ya hacían ejercicio como preparación para la guerra e instrumento de cohesión social. Luego los romanos vieron el potencial publicitario de los espectáculos lúdico-deportivos y los exportaron a todo el mundo.⁶⁴

D'acord amb les darreres evidències antropològiques, sabem que l'esport neix en relació amb el joc i la dansa, és a dir, lligat al ritual religiós, però sent, al mateix temps, un substitut del conflicte i de la competició. És una preparació per la guerra, un entrenament.

Amb el pas del temps, degut a l'aparició de les masses a la societat moderna i a l'imperi d'una ideologia competitiva neixen els esports d'equip al començament del segle XX en el Regne Unit. Els polítics van aprofitar l'ocasió per alimentar la pràctica esportiva com a mitjà d'integració de l'agressivitat social condicionada pel industrialisme, mentre que els pensadors al servei de l'ordre convertirien l'esport en una forma de participació simbòlica en una competició on la victòria o la derrota funcionarien com a catarsi. En aquest punt sorgeix l'espectacle com una de les vessants més característiques de l'esport. Com bé assenyala la següent cita:

El deporte es un excelente mecanismo de socialización e incluso un sucedáneo de la guerra y un medio muy adecuado para descargar tensión.⁶⁵

El propi Orwell en una de les seves cèlebres frases va postular que “*El deporte es una guerra sin armas*”, afirmació que confirma el que acabem de dir.

Com és obvi, aquesta guerra esportiva es dona majoritàriament en els esports de masses en què hi participen equips: ens estem referint bàsicament al futbol. Aquest és

⁶⁴ *Ibid*, p. 67.

⁶⁵ *Ibid*.

l'esport amb que s'identifica més la guerra, la violència i l'espectacle, com el que es vivia a Roma.

➤ *Panem et circenses* al segle XXI

Ens remuntarem l'època romana per trobar el precedent directe de l'espectacle que avui suposen els esports de masses. La frase de Juvenal, "*mens sana in corpore sano*", ha perdut el seu significat original que feia referència a la necessitat d'un esperit equilibrat en un cos equilibrat. Avui es confon amb salut, però no obstant això, aquest equilibri físic i intel·lectual no s'ha mantingut.

Els romans eren uns grans aficionats als espectacles que es feien a l'amfiteatre o al circ, on acudien per presenciar les batalles de gladiadors o lluites entre animals. Mentre durava l'espectacle menjaven i s'entretenien. La institució política de Roma, en moltes ocasions, va intervenir en aquesta activitat de lleure i van aprofitar les batalles de gladiadors per propagar la romanització, perquè els romans descarreguessin tensió des de la *cavea* i per mantenir l'ordre social. Els senadors que volien ser elegits patrocinaven jocs i espectacles per aconseguir vots. Així doncs, la política romana va intervenir en l'oci, ja que interessava mantenir a la societat contenta i complaguda, oferint-li pa gratuït durant els espectacles de gladiadors, d'aquí la mítica frase *panem et circenses*.

*En el fondo, somos los mismos que disfrutaban en el circo romano con los gladiadores y los leones, pero ahora el nivel de tolerancia de la violencia es menor. Los estadios son islas de permisividad en los que la gente busca emociones como el peligro o la venganza y donde pueden insultar al árbitro, ser racistas y homófobos como nunca lo serían en la calle.*⁶⁶

Actualment veiem que l'esport que més masses mobilitza és el futbol, així doncs, el situarem com esport "rei", on predominen la política i els sentiments nacionals amb violència i orgull. Provoca en els aficionats tot tipus de sentiments: es barallen, lluiten, ploren, s'emocionen, tal i com passava a l'època romana. Per tant, el missatge del *panem et circenses* encaixa perfectament a la societat actual. Com a dada significativa, cal dir que Josep Guardiola, actual entrenador de l'equip català de futbol, F.C. Barcelona, va utilitzar imatges de partits de futbol del seu propi equip compaginant-les

⁶⁶ Argumentació de Salvador Duch, article de Rosa Mª Tristan, "Fútbol: una guerra simbólica que se libra entre tribus modernas", *El Mundo*, dijous, 26 de juny de 2008.

amb escenes de la pel·lícula *Gladiator*. La posada en escena del vídeo es va emetre en els instants previs a la disputa del partit de la final de la competició anomenada Champions League. El vídeo sintetitzava a la perfecció el sacrifici, la disciplina, la violència, l'esforç i la ràbia que sens dubte afloraven en una batalla de gladiadors a l'amfiteatre romà; és a dir, ambdós espectacles es confonen. L'entrenador Guardiola va emprar d'una manera subtil aquest símil perquè els seus jugadors sortissin al camp disposats a lluitar. Parlem potser de condicionament? També el món de Huxley està present.

D'altra banda, la guerra descrita per Orwell no tenia com a objecte la mort de població civil, però sí interessos econòmics, polítics i socials. Per tant, s'ajusta perfectament a la comparació amb l'esport, que genera molts beneficis, però sobretot manté controlada i entretinguda la població.

*Los héroes son los futbolistas, los más jóvenes, los más fuertes (y también los más caros). Los colores del equipo y la bandera, el tótem que hay que defender del enemigo. Y por el que hay que atacar, porque hasta en el lenguaje la guerra está presente en el césped.*⁶⁷

“*You will never walk alone*” és el lema de l'afició anglesa del Liverpool per recolzar al seu equip. L'afició té una gran importància, ja que si no fos per ella, no estariem parlant d'esports de masses. A l'Estat li interessa que un gran nombre de persones estiguin entretingudes amb l'entramat polític-esportiu, és a dir, que la població descarregui la tensió en un partit de futbol, que no pensi en cap altre cosa que no sigui l'esport. Així milions de persones es converteixen en titelles dirigides i manipulades, capaces de barallar-se com autèntics primats per defensar el seu equip. Així doncs, comproven que la manipulació s'exerceix també a través de l'esport. El govern de 1984 donava ginebra als funcionaris, els governs d'avui en dia donen futbol als seus ciutadans.

Una altra de les funcions primitives de l'esport és la d'inculcar l'ordre i l'acceptació de les normes, tal i com afirma Maurice Baquet en

Il·lustració 30. Campaña publicitaria de la relació de l'esport amb la població més jove, els nens.

⁶⁷ Redacción (Barcelona), "La selección española, ¿revulsivo de la economía del país?", *La Vanguardia*, 12 de juliol de 2010.

Pedagogia deportiva: “desde niños nos enseña a someternos a reglas arbitrarias y a obedecer a autoridades superiores”. Segons aquestes declaracions, l'esport és ideal perquè el nen aprengui des de ben petit a obeir: sigui a qui sigui. Sobta el comentari d'aquest pedagog, ja que recomana l'esport no per motius de salut sinó per motius de condicionament de l'individu.

“Lo que ellos hacen, los niños lo imitan”, aquest va ser l'espònsor i el lema que va utilitzar *el chupete* per elaborar la seva campanya publicitària defensant el menor. És evident que l'humà, i sobretot el nen, acostuma a aprendre i a adquirir nous coneixements mitjançant la imitació. Malauradament aquesta imitació es transporta en ocasions a escenes de la vida quotidiana que no són les correctes. Així doncs, aquesta campanya tenia com a objectiu alertar d'aquesta imitació que exerceixen els nens en aquest esport de masses.

El comportament de l'afició serveix per desfogar-se de tota la tensió que acumula diàriament. Hem de dir que en moltes ocasions, les masses – i no caurem en el parany de generalitzar – empen un vocabulari paupèrrim, col·loquial, vulgar, igual que el seu comportament. És realment aquesta visió la que es vol transmetre, no d'un país, sinó de tot un món que pretén ser civilitzat?

*Para Mandianes, no obstante, no hay que olvidar el papel que juegan los ultras o 'hinchas violentos', que serían los soldados más exaltados de estas batallas deportivas, arropados por una masa “en la que cada cual pierde su identidad como individuo para responder a las leyes de reacción de su tribu, y las tribus no han vivido en paz desde sus orígenes”.*⁶⁸

Queda doncs demostrat que en els grans esdeveniments esportius, que tenen com a protagonistes els majors esportistes d'elit, es defensa l'orgull de les nacions en un combat. El fet de saldar comptes mitjançant partits de pilota com a substitut de la guerra ja ho trobem amb els olmeques, tribu primitiva centreamericana (1400 d. C.), que lluitaven a mort en un joc de pilota. El membres de l'equip perdedor eren sacrificats i les seves calaveres es convertien en el nucli de noves pilotes per nous partits.

Podem fins i tot retrocedir al antic Egipte, on la força i el bon estat físic del faraó havien de ser posats a prova en les cerimònies jubilaris, on el rei havia de superar unes proves que demostraven que seguia sent apte per governar. Com podem constatar, des de l'antiguitat l'esport i la política han estat íntimament relacionats.

⁶⁸ Rosa Mª Tristán, “Fútbol: una guerra simbólica que se libra entre tribus modernas”, *El Mundo*, dijous, 26 de juny de 2008.

La nostra realitat no està molt allunyada pel que fa al significat que se li atorga a l'esport:

*En los Juegos Olímpicos de Pekín 2008 el régimen chino organizó el espectáculo más caro de la historia para legitimar ante el mundo su autoritario sistema político [...].*⁶⁹

El món de les Olimpíades és un succedani del que acabem de dir. Des de la seva fundació a l'Antiga Grècia al segle 776 a. C. s'ha mantingut com “un instrumento unificador de las heterogeneas polis o ciudades-estado del mundo helénico, que acordaban la ocasión para sellar acuerdos y alianzas”⁷⁰. Reprenem la proposta d'Orwell de fer patir, a través de l'esport, a una part de la societat la disciplina de l'exèrcit.

Il·lustracions 31 i 32. En aquestes dues imatges podem veure la similitud entre una marxa militar i la inauguració d'uns jocs olímpics.

Observem les il·lustracions 31 i 32 per confirmar la similitud entre esport i exèrcit. Amb ocasió de la cerimònia d'obertura dels Jocs Olímpics podem comparar la desfilada amb una marxa militar, on cada nació llueix el seu uniforme “de guerra”.

Tornant a l'esport com a eina propagandística, avui els governants practiquen esport com els antics faraons practicaven la caça: mostren les seves capacitats físiques.

*Tanto las democracias como las dictaduras actuales usan a los atletas para mejorar su imagen, y los gobernantes presentan su lado más deportivo frente a los electores: hemos visto a Putin practicando artes marciales, a Obama jugando al baloncesto [...]*⁷¹

També hem vist a Zapatero en una cursa al costat del primer ministre britànic.

⁶⁹ Dario Migliucci, "Documento deporte y política", *Muy Interesante*, nº 347, abril del 2010, p. 74.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*, p. 74.

Un últim exemple que il·lustra perfectament la funció política de l'esport. Després del conflicte de les Malvines el 1982, que es va saldar amb la victòria britànica, la final del Mundial de 1986 va tornar a enfrontar ambdós països: Argentina contra Anglaterra. El triomf argentí va suposar una mena de revenja, encara que fos en el terreny de joc. El futbolista argentí Maradona va fer les següents declaracions: *“Fue ganarles a un país, más que a un equipo; decíamos que el fútbol no tenía nada que ver con la guerra, pero era mentira: era recuperar algo de las Malvinas”*.

Podríem trobar infinitat d'exemples, com el dels Jocs Olímpics de Berlín de 1936, en que Hitler es va negar a felicitar al campió Jesse Owens pel fet de ser negre. Les competicions han servit també com a plataforma de propaganda o reivindicacions polítiques. Amb tots aquest exemples, el que pretenem és fer palès el paper capital de l'esport en la nostra societat. Només cal llegir el titular d'una notícia: *“China: dureza desde los cuatro años para triunfar”*. (Vegeu il·lustració 33, on les imatges són prou eloqüents.) La Xina compta amb més de 220 escoles d'elit, sis milions d'atletes (joves), que per obtenir l'èxit esportiu entrenen durament, fins i tot nens que ni tant sols saben el que volen. Esport o entrenament militar?

Il·lustració 33. A la imatge observem la exigència de Xina amb els nens per arribar a ser grans atletes.

Niños de cuatro años sometidos a un entrenamiento feroz. El lema de las escuelas “quejarse está prohibido” recuerda el artículo 5 del reglamento de la prisión de Alcatraz: “Usted tiene derecho a recibir comida, albergue y atención médica. Cualquier otra cosa que consiga será un privilegio”. El único privilegio de esos niños chinos lo obtendrá quien llegue a ser gimnasta de élite, porque podrá solucionarse la vida.⁷²

Pels polítics l'esport és una font de propaganda del seu país i alguns utilitzen aquesta plataforma sense cap mena d'escrúpols, com és el cas d'Uday Hussein, president del Comitè Olímpic iraquetà, que torturava als seus futbolistes si no rendien com ell volia. En moltes ocasions els presidents dels clubs empren la via esportiva per arribar a la via política, com és el cas d'en Joan Laporta, que va deixar la presidència del *Barça* per sumar-se al món polític.

⁷² Juan Mora, "¿Medallas? Así, no. Gracias", AS, 12 d'agost de 2010.

Malgrat tot, aquesta intromissió de la política en l'esport de vegades té un efecte positiu, com és el cas de Nelson Mandela, que va aconseguir unir els sentiments del tot el seu país (negres i blancs) en un mateix objectiu: guanyar la Copa Mundial de rugby de 1995.

➤ **El consumisme i l'esport**

Com ja hem dit en una gran quantitat d'ocasions, la novel·la de Huxley, *Un món feliç*, es basa en un món on predomina el consumisme i la producció, motors fonamentals d'aquella societat feliç. Els individus que formen part de les classes altes, que tenen possibilitats de consum, són condicionats des de ben petits a sentir devoció pels esports que necessiten equipament i suposen un elevat cost. Així és com es manté la roda de producció, fent consumir a la població, fent propaganda dels esports de masses i fomentant la seva pràctica, amb dos objectius: econòmic i social. L'important és practicar esport, no ser espectador, perquè això no suposa cap despesa i no interessa. D'altra banda, l'aspecte social fomenta les relacions, doncs en aquest món no és bo estar sol, perquè permet reflexionar.

Pel que fa a la vessant econòmica dels esports a l'actualitat, només cal veure les elevades sumes de diners que mouen tots. En el món del futbol, per exemple, el *marketing* aconsegueix ingents ingressos amb la venda de samarretes o material esportiu. Altres vegades són els propis jugadors els que fan publicitat utilitzant peces de determinades marques.

Segons dades del diari esportiu *Marca*, cada espanyol, en el passat mundial de Sudàfrica, es gastaria 27 euros per recolzar a la selecció espanyola. Així doncs, com ja proposava Huxley es manté un negoci en el món de l'esport per tal de gaudir d'una economia d'alts beneficis gràcies als aficionats. Per no parlar dels preus de les entrades.

En relació al consum d'equipaments per practicar esport, és evident que hi ha una propaganda constant "invitant" a la població a fer esport per motius de "salut". No discutirem la bondat de la pràctica de l'esport, però sí que volem insistir en la coincidència del tractament que se li atorga avui en dia a l'activitat esportiva i el que se li dona a la societat de Huxley. Des de el punt de vista social, hi ha també similituds: foment de les relacions socials i desviació de l'atenció cap a temes trivials.

Valgui com exemple aquest comentari:

*Los principales políticos del país no dudan en sumarse a la fiesta por la consecución del Mundial de fútbol a manos de la selección española. Sobre todo los del PSOE que, con la que cae, aprovechan la euforia que inunda España para hacer olvidar, aunque sea por momentos, las dificultades que viven gran parte de los ciudadanos.*⁷³

En conclusió, política, esport i consumisme caminen junts avui dia, com també ho feien en els mons distòpics d'Orwell i Huxley.

⁷³ Redacción (Barcelona), "La selección española, ¿revulsivo de la economía del país?", *La Vanguardia*, 12 de juliol de 2010.

ENTREVISTA A UN ESPORTISTA

Malgrat els esforços realitzats per tal d'aconseguir que un professional de l'esport acceptés respondre a les preguntes de l'entrevista, tots els camins encetats cap a aquest propòsit han resultat infructuosos. Per aquest motiu no podem oferir cap resultat excepte els ja analitzats en aquest apartat que acabem de concloure. No obstant això, presentem les preguntes de l'entrevista que teníem preparada als Annexos.

6. SOCIETAT

La finalitat d'aquest apartat serà la de comparar la societat real, la contemporània, amb la societat fictícia que presenten les tres novel·les distòpiques i assenyalar les similituds. Centrem la nostra atenció en aquells aspectes més significatius com són les classes socials, la llibertat, el benestar i les relacions humanes.

➤ L'individu dins la societat: la igualtat i la llibertat

Abans d'endinsar-nos en l'anàlisi dels diferents aspectes socials, presentarem una imatge que il·lustra a la perfecció el tipus de societat que proposaven els autors distòpics, però, sobretot, la societat d'*Un món feliç* i en certa manera la d'Orwell. Si observem la imatge (Il·lustració 34), podem apreciar un conjunt de rostres iguals, repetits al infinit. És a dir, un conjunt d'individus idèntics, sense cap diferència específica, només un rostre blanc que mostra una única identitat,

Il·lustració 34. Aquesta imatge podria reflectir metafòricament l'arquetip de la societat, la uniformització.

tal i com ho plantejava Huxley amb el seu lema: *Comunitat, Identitat, Estabilitat*. Una societat on tots els individus formessin part d'una ampla comunitat amb unes característiques programades, tant físiques com intel·lectuals, i, el que és més important, amb un pensament únic. Amb aquesta identitat única s'aconsegueix l'estabilitat. Si tothom és igual, no hi haurà ningú que destaquï i, per tant, l'estabilitat queda garantida. A més, l'Estat ja s'encarregarà de mantenir a tots els seus individus en plena ignorància. Així, la societat de l'Estat feliç compta amb individus adaptats a la seva casta social, ningú no desitja canviar ni prosperar, ningú sent ambició ni enveja, amb la qual cosa no hi ha descontent ni malestar. Ja hem explicat més amunt, i tornarem a insistir en l'apartat de ciència, com s'aconseguia aquesta identitat i felicitat: amb la manipulació genètica.

Hem d'assenyalar que la *fecundació in vitro* permet que l'Estat controlï la taxa de natalitat, creant així una societat a mida: és produeix el nombre exacte d'individus que es necessiten per les diferents tasques. Recordem el cinturó maltusià de les dones on hi porten els anticonceptius, una òbvia referència a Thomas Robert Malthus, que advertia sobre els perills de l'excés de població que, entre altres coses, conduiria a l'escassetat de recursos d'alimentació.

Examinem ara la nostra societat occidental actual. Pel que fa als anticonceptius i al control de la natalitat, no cal insistir-hi, ja que formen part de la nostra vida des de fa molt de temps. El que sí cal comentar és la igualtat i la uniformitat. En la nostra societat també existeix l'element d'igualtat encara que amb un altre significat: igualtat de tracte davant de la llei. La igualtat a què fa referència Huxley és la que genera estabilitat, perquè elimina les diferències. Un grup en què no destaquí ningú no planejarà reivindicacions. Com hem vist anteriorment, ja se'n ocupa l'Estat de mantenir en un mateix nivell a la gran massa social a través d'una educació deficient, dels mitjans de comunicació, dels esports de masses, del consum de televisió, etc. En aquest sentit sembla que caminem cap a la societat feliç: si tots som iguals, no sentirem necessitat de millorar ni de prosperar en cap sentit. Qui tracta de destacar, de pensar diferent, és considerat un potencial perill, igual que succeeix al món de Huxley. Només cal recordar la fórmula de "progressa adequadament" imposada pel sistema educatiu a l'hora d'avaluar els nens de primària. Tots progressen, els millors i els pitjors, ningú sobresurt.

El menyspreu a la lectura i al pensament independent és una característica de la societat de Bradbury, però també de la nostra, doncs constitueixen una amenaça al pensament polític que manté als poderosos al capdavant del govern.

D'altra banda, el concepte de llibertat mereix també un comentari. Per començar, definirem la llibertat com "*Facultad natural que tiene el hombre de obrar de una manera o de otra, y de no obrar, por lo que es responsable de sus actos.*"⁷⁴ En el sí d'aquest concepte trobem diferents tipus de llibertats, que corresponen a les que els humans han aconseguit, o això creuen. Així doncs, podem parlar de la llibertat de pensament, la llibertat d'associació, la llibertat d'expressió i la llibertat de premsa.

A les novel·les distòpiques la llibertat està totalment abolida, ja mitjançant la repressió (1984) o la manipulació del pensament. Recordem el lema de la societat del *Big Brother*, "*La llibertat és esclavitud*", i per deixar-ho clar, en el *Newspeak* no existeix la paraula "lliure". És evident que la llibertat total no pot existir, ja que segons Friedrich Nietzsche, la llibertat consistia en què un individu realitzés allò que desitjava, sense cap restricció. El filòsof alemany afirmava que les lleis d'una societat pertorbaven la llibertat de l'individu, per tant, si ens atenim a aquesta visió de llibertat, l'individu estarà sempre limitat, ja que les lleis de la comunitat són imprescindibles. No obstant les limitacions imposades per la societat, veiem que a la novel·la d'Orwell no existeix cap tipus de llibertat, ni tan sols la de pensament. Se'ns presenta a l'últim home d'Europa, és

⁷⁴ Definició del terme llibertat extret de la RAE.

a dir, a l'últim home capaç de pensar lliurement, sense creure en l'entramat polític del seu govern. És un individu feble, malaltís, símbol de l'estat en què es troba l'home en aquella societat: tant ell com el seu pensament lliure tenen els dies comptats. Tot està regit pel líder, que dicta el pensament "correcte" que ha de tenir la població. Per tant, Winston haurà de pensar i actuar d'acord amb les pautes oferides si no vol ser vaporitzat. No oblidem que amb una sola persona que pensi diferent i ofereixi alternatives a la massa, es pot enderrocar el poder i és justament allò que el govern no pot permetre. De fet, la burgesia va ser capaç d'arribar al poder en alguns països europeus a partir de finals del segle XVIII enderrocant els absolutismes. Per tant, si ens basem en la història, veiem que no és tan difícil enderrocar un sistema polític si la massa és crítica, no és ignorant i té un objectiu comú.

Per descomptat, a la nostra societat la manipulació del pensament és subtil, però eficaç. Les idees ens arriben per tots els canals i l'efecte és inevitable: qui domina els mitjans domina el pensament. Per posar un exemple, el Ministeri de la Pau (1984) presenta constantment a les pantalles estadístiques inútils, prediccions econòmiques incorrectes i enquestes d'opinió esbiaixades com a "veritables notícies" per a donar la impressió de què les coses "milloren". I tothom queda convençut. A la nostra societat actual passa el mateix: estadístiques inútils, prediccions econòmiques incorrectes i enquestes d'opinió esbiaixades són presentades com a "veritables notícies" als Telenotícies per donar la impressió de que les coses "milloren". Molta gent s'ho creu. Quina diferència hi ha entre ambdues maneres d'informar?

On és el dret a discrepar? En el cas de les vagues l'actuació de piquets violents impedeix la discrepància d'una part del col·lectiu. Caure en la homogeneïtat i obediència d'opinió, és a dir, seguir els dictats generals, empobreix i estanca el progrés. Ja hem vist que les societats distòpiques no evolucionen, perquè si algú discrepa és apartat o eliminat. Què hauria sigut de les societats europees sense un Copèrnic, un Newton o un Einstein, per exemple?

El problema és que la població no s'adona, ni aquí ni a les novel·les, i accepta les condicions sense qüestionar res. Per això és tan difícil distingir la manipulació en una societat com la nostra, en què la uniformitat dels individus fa que la massa cada cop sigui menys crítica i més dominant.

*El individuo ha luchado siempre para no ser absorbido por la tribu. Si lo intentas, a menudo estarás solo, y a veces asustado. Pero ningún precio es demasiado alto por el privilegio de ser uno mismo.*⁷⁵

Una de les estratègies utilitzades per mantenir als individus ocupats pel tal de què no tinguin temps de pensar és donar-los tot tipus d'entreteniments constants. Cal captar l'atenció en tot moment i evitar la reflexió. En el *Món feliç* hi havia altaveus ubics per mantenir la ment ocupada, en el nostre món hi ha pantalles i música a les estacions de metro i trens, als centres comercials i botigues. Quan esperem la comunicació en una trucada ens posen música, a les sales d'espera també hi ha melodies. Mai no estem en silenci. Aquesta estratègia és tan eficaç que els propis individus necessiten aquest "soroll" constant i molts porten auriculars per tal d'escoltar música. La tecnologia hi ha contribuït, des de l'antic "walkman" al MP3 d'última generació. És una cadena de causes i efectes: si l'individu està entretingut, no pensa. Si no pensa, no actua. Si no actua, el poder del govern es prolonga.

Analitzem ara la llibertat d'expressió i la llibertat de premsa. Per començar citarem l'article número dinou de la Declaració Universal de Drets Humans.

Artículo 19.

Todo individuo tiene derecho a la libertad de opinión y de expresión; este derecho incluye el de no ser molestado a causa de sus opiniones, el de investigar y recibir informaciones y opiniones, y el de difundirlas, sin limitación de fronteras, por cualquier medio de expresión.

Sembla ser que la Declaració de Drets és una concepció ideal, és a dir, una utopia d'allò que hauria de ser. En les lectures distòpiques que estem analitzant, pel que fa la llibertat de premsa, observem que al món de *Fahrenheit* la premsa no existeix, al *Món feliç* es troba una premsa molt més moderna i propera a la nostra, la dels *paparazzi*, basada en la curiositat i el morbo i no en la informació rigorosa de temes d'interès general. En canvi, al *1984*, és l'única distopia on existeix la premsa tal i com la coneixem avui. Existeix sí, però absolutament manipulada. De fet, és en Winston, en el seu lloc de treball, qui ha de tergiversar aquesta informació per tal que les dades i les decisions preses pel partit coincideixin sempre amb el que succeeix a la realitat. En l'àmbit econòmic, hi ha un fragment del llibre que resulta prou aclaridor:

⁷⁵ Friedrich Nietzsche (1844-1900) Filòsof alemany.

*La mayor parte del material que allí manejaban no tenía relación alguna con el mundo real, ni siquiera en esa conexión que implica una mentira directa. Las estadísticas eran tan fantásticas en su versión original como en la rectificada. En la mayor parte de los casos, tenía que sacárselas el funcionario de su cabeza. Por ejemplo, las predicciones del Ministerio de la Abundancia calculaban la producción de botas para el trimestre venidero en ciento cuarenta y cinco millones de pares. Pues bien, la cantidad efectiva fue de sesenta y dos millones de pares. Es decir, la cantidad declarada oficialmente. Sin embargo, Winston, al modificar ahora la «predicción», rebajó la cantidad a cincuenta y siete millones, para que resultara posible la habitual declaración de que se había superado la producción. En todo caso, sesenta y dos millones no se acercaban a la verdad más que los cincuenta y siete millones o los ciento cuarenta y cinco. Lo más probable es que no se hubieran producido botas en absoluto.*⁷⁶

Malauradament, aquesta falsificació dels mitjans no és únicament un fet literari sinó que a la realitat continua existint. No solament es reescriuen les dades, sinó la història, per adaptar-la a les creences modernes. Totes les referències al passat s'eliminen. Avui en dia també s'ajusta la història recent i les actuacions dels polítics al moment actual.

Comprovem a continuació que la manipulació d'imatges de l'època de Stalin torna a succeir avui. Veiem aquí un exemple de la URSS i el seu afany per retocar imatges i ajustar-les a la realitat del moment. (Vegeu il·lustracions 35 i 36.)

Il·lustracions 35 i 36. En aquestes imatges veiem a Lenin en ambdues fotos, però en la segona han fet desaparèixer a Trotski, per motius ideològics.

Al setembre del 2010, un diari egipci va retocar una imatge política per tal de que el seu president fos el que capitanegés un grup de figures polítiques. (Vegeu il·lustracions 37 i 38.)

⁷⁶ George Orwell, 1984, pp.105-106.

El principal diario oficialista egipcio Al-Ahram publicó [...] tanto en su edición digital como en la impresa una imagen del arranque a principios de mes en la Casa Blanca de las conversaciones de paz entre israelíes y palestinos en la que se ve al presidente de Egipto, Hosni Mubarak, de 82 años, abriendo camino sobre una alfombra roja seguido del presidente de EE. UU., Barack Obama, del primer ministro israelí, Benjamín Netanyahu, el rey Abdalá de Jordania y el líder de la Autoridad Nacional Palestina Mahmud Abbas. En la imagen auténtica, tomada por el fotógrafo Alex Wong para la agencia Getty, era Obama el que encabezaba la comitiva. La silueta de Mubarak, no sólo ha sido recortada y llevada a la primera fila, también ha sido rotada en espejo.⁷⁷

Il·lustracions 37 i 38. En aquestes il·lustracions es pot observar com continua la manipulació de les imatges.

No oblidem que per George Orwell “*la libertad de expresión es decir lo que la gente no quiere oír*”. Per tant, en moltes ocasions no és permès dir el que un individu lliurement pensa, ja que pot comportar represàlies a nivell del col·lectiu de la resta d'individus i ser mal vist per la societat uniforme.

Un últim apunt sobre el *dobte pensament*, no en el món de George Orwell, sinó en el nostre: un comunicat dels Estats Units de l'1 d'abril de 2003 en què deixa de subministrar tabac als soldats que es troben a Irak. Joves enviats a una guerra aliena, on evidentment posen en perill la pròpia vida, són psicològicament torturats perquè se'ls priva dels pocs al·licients que poden tenir. Potser els perjudicarà la salut i l'Estat vetlla per ells? El més irònic és que aquells que els en ofereixen són aquells als que els soldats han anat a combatre, els enemics. *Doble pensament?* Sense dubte ho és.

⁷⁷Redacció *El país*, "Photoshop para hacer de Mubarak el gran líder mundial", *El país*, 17 de setembre de 2010.

➤ Les relacions familiars i la dona

Analitzarem a continuació el paper de la dona en el món que plantegen les distopies, fruit de la mentalitat de l'època en què van ser escrites. Les respectives parelles dels protagonistes, Winston Smith, Bernard Marx i Guy Montag, són la Julia, la Lenina i la Mildred, dones que representen un personatge amb un registre psicològic molt simple. Es tracta de dones amb poc caràcter, dèbils i manipulables. La Julia apareix com una noia rebel, però de pensament poc profund, gens interessada en la política. És rebel pels actes primaris, per la satisfacció immediata, però quan Winston li llegeix el Llibre, ella s'adorm. A Lenina se li atribueix el paper d'ignorant, condicionada per ser el que és. Per últim la Mildred, esposa de Montag, és una dona atemorida, perquè el seu marit comença a llegir, i una dona que està tot el dia manipulada pels mitjans de comunicació: la televisió. Aquests tres tipus de dona existeixen també a la nostra societat, tot i que no són representatius ni molt menys. Malgrat les polítiques d'igualtat, moltes dones consumeixen televisió i premsa rosa, mentre que d'altres és preocupen només del seu aspecte i benestar. Encara ens cal recórrer un llarg camí perquè aquestes actituds canviïn.

Pel que fa a les relacions familiars i filials trobem també certs paral·lelismes amb la societat contemporània. L'elevat índex de divorcis en la societat actual recorda el tractament que se li dona al matrimoni en la novel·la de Bradbury. Al *Món feliç* la família no existeix, "pare" i "mare" són paraules obscenes, no hi afectes ni lligams, que són els causants de la infelicitat. Abolint la família, s'aboleix el patiment.

En el 1984 la família és una eina de control al servei de l'Estat. El seu objectiu és procrear individus fidels al Partit. Els fills denuncien als pares si creuen que la seva conducta s'aparta d'allò que vol l'Estat. Avui dia els fills són encoratjats a denunciar als pares si creuen que els han maltractat. No discutirem el maltractament, només volem assenyalar la capacitat de denúncia que la llei els atorga, i no solament en qüestions de maltractaments, sinó per pensions alimentàries absolutament aberrants. Un exemple del passat mes de juny servirà per il·lustrar aquest tema. Un article del diari *La voz de Galicia* del 26 de juny del 2010 portava el següent titular: "Una universitària denuncia a sus padres en el juzgado para exigirles 800€ al mes". El cas és que aquesta estudiant rebia dels seus progenitors 600€ al mes i el pagament del lloguer del pis on estava estudiant, però considerava que no era suficient. Afortunadament, el jutge va fallar en contra seva, però la jove va apel·lar a l'Audiència Provincial de Lugo, que també va

rebutjar les seves pretensions. Com podem comprovar, l'actual legislació permet aquestes situacions esperpèntiques, pròpies de les distopies.

Recordem també que és la Mildred qui denuncia al seu marit Montag. Per tant, les denúncies en el sí de les famílies existeixen tant a la ficció como a la realitat actual.

➤ **El sentiment de felicitat**

El concepte de “felicitat” en la societat s’ha convertit en un preuat bé. Tothom ha de ser feliç a la força, s’han de mantenir les masses en una mena de felicitat constant i a qualsevol preu. Tant les utopies com les distopies persegueixen el mateix, encara que de manera diferent. Societat feliç igual a societat conformista. Ja hem vist com s’assoleix aquest estat en el *Món feliç* i a *Fahrenheit 451*, mentre que a *1984* són els proles els que gaudeixen d’aquesta “felicitat”. Tot té un preu, com s’explica a la perfecció en les dues primeres novel·les. La ignorància allunya l’individu del patiment i de les preocupacions, per tant avui en dia s’aplica el mateix principi. La forma és similar: drogues, antidepressius, futbol, televisió. El govern ho sap molt bé, recordem un detall, tots els candidats de les campanyes electorals somriuen, és a dir, prometen felicitat.

Per ratificar el que acabem de dir i extrapolar-ho a la nostra societat, repassarem la recepta de Bradbury per assolir la felicitat:

Si no quieres que un hombre se sienta políticamente desgraciado, no le enseñes dos aspectos de una misma cuestión, para preocuparle; enséñale sólo uno, mejor aún, no le des ninguno. [...] Tranquilidad, Montag. Dale a la gente concursos que puedan ganar recordando la letra de las canciones más populares, o los nombres de las capitales de Estado, o cuánto maíz produjo Iowa el año pasado. Atibórralos de datos no combustibles, lánzales encima tantos «hechos» que se sientan abrumados, pero totalmente al día en cuanto a información. Entonces, tendrán la sensación de que piensan, tendrán la impresión de que se mueven sin moverse. Y serán felices, porque los hechos de esta naturaleza no cambian. No les des ninguna materia delicada como Filosofía o Sociología para que empiecen a atar cabos. Por ese camino se encuentra la melancolía. Cualquier hombre que pueda desmontar un mural de televisión y volver a armarlo luego, y, en la actualidad, la mayoría de los hombres pueden hacerlo, es más feliz que cualquier otro que trata de medir, calibrar y sopesar el Universo, que no puede ser medido ni sopesado sin que un hombre se sienta bestial y solitario. [...] Así, pues, adelante con los clubs, las fiestas, los

*acróbatas y los prestidigitadores, los coches a reacción, las bicicletas helicópteros, el sexo y las drogas, más de todo lo que esté relacionado con reflejos automáticos.*⁷⁸

El *soma* de l'obra de Huxley és sinònim de felicitat, evita patiments: "*Si por desgracia se abriera alguna rendija de tiempo en la sólida sustancia de sus distracciones, siempre queda el soma...*". També llegim que "un gramo de *soma* cura diez sentimientos melancólicos". Aquesta substància en la nostra societat és substituïda per l'alcohol, equivalent també del mescal de la societat que habitava a la Reserva, o de la ginebra de la societat orwelliana. Totes elles substàncies que proporcionen la felicitat, a costa del deteriorament del cos.

Avui dia trobem altres formes d'evasió de la realitat, altres "drogues" potents que ja hem citat: les xarxes socials, on podem fer milers d'"amics". Entrem en una realitat no física, sinó virtual, on l'única veritat que existeix és la que vol imaginar-se l'individu. Així doncs, caminem cap a un limbe de felicitat molt similar al de les distopies.

⁷⁸ Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, pp.70-71.

7. CIÈNCIA

Com ja hem esmentat, les obres distòpiques escrites al segle XX proposaven un futur proper de caire negatiu. Quan sorgeix aquest gènere, el món està sotmès a conflictes bèl·lics que generen pobresa, per tant aquestes novel·les auguraven un futur nefast des del punt de vista de la política, la societat, la religió, la ciència i la tecnologia. Com ja ha quedat clar en els anteriors apartats, molts d'aquests aspectes s'han acabat fent realitat. Però ha arribat a esdevenir realment tot allò que es predeia de la ciència?

Pel que fa a aquest camp, podem dir que l'evolució ha estat espectacular en tots els sentits fins a un punt que l'home mai no hauria imaginat, provocant un debat ètic i moral, com és el cas de la clonació. Cal doncs controlar aquests progressos científics que podrien alterar la societat i desencadenar conseqüències negatives.

Es un hecho que el hombre tiene que controlar la ciencia y chequear ocasionalmente el avance de la tecnología.⁷⁹

En realitat, les distopies ja van preveure un futur de la ciència molt inquietant. De les nostres novel·les, només dues fan al·lusió, de manera molt lúcida, a la ciència: *1984* i *Un món feliç*.

D'una banda, en el *1984* declara el següent:

La ciencia y la tecnología se desarrollaban a una velocidad prodigiosa y parecía natural que este desarrollo no se interrumpiera jamás. [...] Sin embargo, no continuó el perfeccionamiento, en parte por el empobrecimiento causado por una larga serie de guerras y revoluciones, y en parte porque el progreso científico y técnico se basaba en un hábito empírico de pensamiento que no podía existir en una sociedad estrictamente reglamentada. [...] En la Oceanía de hoy la ciencia - en su antiguo sentido - ha dejado casi de existir. En neolengua no hay palabra para ciencia.⁸⁰

En definitiva, sembla ser que Orwell ja preveia un desenvolupament de la ciència que permetés controlar o alterar qualsevol fenomen que afectés l'humà, afavorint els avenços tecnològics. No obstant això, la ciència apareix com a negació, no té cabuda en la societat orwelliana, per tant ha quedat suprimida del diccionari.

D'altra banda Huxley, creador de la utopia en el si de la distopia, proposava un estat a mida, com ja s'ha comentat al bloc de societat. Huxley ideà que l'Estat creés els seus

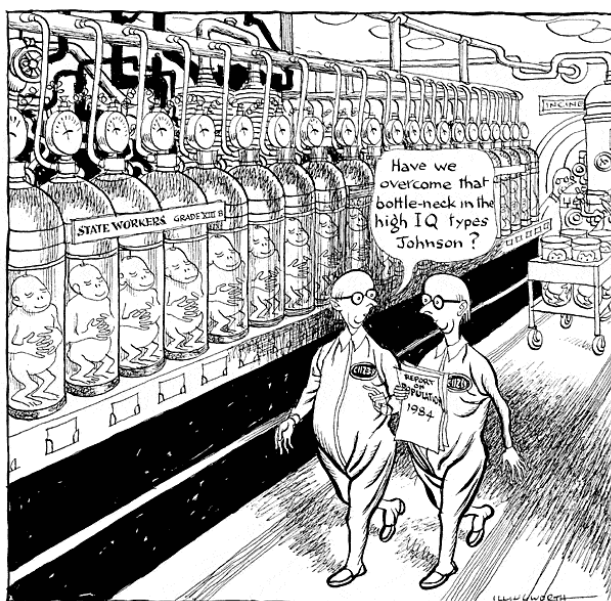
⁷⁹ Thomas Henry Huxley.

⁸⁰ George Orwell, *1984*, pp. 250-253.

habitants a la carta, és a dir, que triés la quantitat de súbdits necessària per a cada funció, condicionant-los intel·lectualment perquè cadascú fos feliç realitzant la tasca assignada.

Si comparem les dues obres, el *1984* manipula el pensament dels individus, mentre que al *Món feliç*, el súbdit neix ja amb unes característiques genèticament manipulades. Per tant, el *Big Brother* condiciona a partir del naixement i el Director del Centre de Incubació i Condicionament manipula *a priori*, genèticament.

La societat d'Aldous Huxley proposava crear aquesta societat esmentada a partir d'un mètode científic conegut avui en dia: la fecundació *in vitro*, és a dir fora de l'organisme. Aquesta fecundació artificial anomenada, en un llenguatge més col·loquial, "fills a la carta", és ja una realitat que no té res de ficció. Evidentment, no donarem aquí una explicació científica sobre el procés, però sí que recordarem l'origen llatí del terme *in vitro*, "en vidre". Cal assenyalar que en el món de Huxley els embrions es desenvolupaven en ampolles de vidre fins al moment de ser decantats.

Il·lustració 39. Representació còmica sobre els nens proveta de l'Estat fictici.

Huxley ens planteja un Estat que tria els seus habitants a la carta creant cinc classes, cadascuna destinada a exercir una funció diferent dins l'Estat. El paper del govern consisteix en manipular genèticament els embrions per tal que l'individu neixi amb determinades limitacions mentals o amb una capacitat extraordinària, sempre segons les necessitats de l'Estat. Tots els individus se senten feliços de pertànyer a la seva classe, ja que han estat preparats per això.

*Huxley sugiere una sociedad completamente feliz basada en la eliminación de aquello que nos es desagradable y doloroso y de aquello que nos causa sentimientos, como la impotencia de no llegar a ser o conseguir algo, el rechazo, la soledad o la desesperación.*⁸¹

⁸¹ <http://biologia.uab.es/genetica/curso/EnsayosAlumnos/sara-peiro/terapiageneticaficcion.htm>

En realitat, la fecundació *in vitro* té els seus orígens en la segona meitat del segle XX, per tant, quan Huxley escrigué la seva novel·la la fecundació *in vitro* era tota una ficció. L'autor, a més, va idear el mètode Bokanovsky, que s'apartava del context habitual, la normalitat era un òvul, un embrió, un adult, però amb aquest mètode un òvul podia formar fins a noranta vuit embrions, tota una innovació. Clonació? Aquesta tècnica ja resulta familiar.

En una primera instància, el que pretén la fecundació *in vitro* és oferir una solució a persones amb problemes d'esterilitat. Mitjançant aquest mètode, s'extreuen els ovòcits de l'úter perquè sigui fecundat per l'espermatozou fora de l'úter, i quan es doni la unió de les dues cèl·lules sexuals, el zigot serà introduït a l'úter. Encara que l'esterilitat fos la principal raó per la qual sorgí la fecundació artificial, amb els avenços s'arriba a manipular els genomes i pronosticar malalties greus en un futur. El control al qual dona peu aquesta manipulació va en la línia proposada per Huxley.

Mitjançant l'esmentada fecundació *in vitro* es poden escollir avui les característiques de l'embrió. Els pares del segle XXI poden escollir el sexe del seu descendent. Amb aquesta possibilitat (real) es poden provocar alteracions a la població que posarien en perill l'espècie humana. Per tant s'haurà de controlar artificialment el nombre d'homes i dones que neixen, per tal d'evitar desequilibris. No és això una pràctica del *Món feliç*?

"¿Qué sucederá en países como China o India donde las niñas tienen mucho menos valor que los niños si se implantase esta técnica?"⁸²

A més d'escollir el sexe, els avanços de la ciència permeten manipular genèticament els trets físics de l'embrió, de manera que els pares podrien triar el color dels ulls, els cabells, l'alçada, entre d'altres, apropant-nos més a un arquetip ideal. Recordem que a l'època nazi es buscava el predomini de la raça ària com arquetip ideal. Huxley també buscava la bellesa i la perfecció en els humans, descartant la lletjor i la vellesa. Tot això lliga perfectament amb el que succeeix avui. La gent recorre a les operacions d'estètica i tracta de retardar l'envelliment, en total sintonia amb la proposta de Huxley.

Per últim exposarem la característica més perillosa propiciada per la possibilitat d'escollir "fills a la carta": la manipulació del nivell intel·lectual de les persones. És obvi que tothom voldria una intel·ligència desmesurada, però llavors, qui governaria el món, o millor dit, qui faria les tasques més abjectes, però necessàries? Els més savis,

⁸² María R. Sahuquillo, "¿Bebés perfectos? No, gracias", *El país*, 15 de març de 2009.

com proposava Plató a *La República*? Tenint en compte que tothom tindria elevades capacitats, seria molt difícil arribar a un acord. Potser la solució és la que ja proposava Huxley, limitar els individus d'acord amb les necessitats: crear un món feliç.

De moment, en la nostra societat actual hi ha limitacions ètiques a l'aplicació d'aquests avenços, però la capacitat científica hi és. No sabem on està el final del camí, però Huxley va mostrar cap a on condueix tot això. De fet, el Codi Penal ja postula que "queda prohibida toda manipulación sobre el genoma excepto que sea para suprimir taras o enfermedades graves."

Pel que fa a la societat de Huxley, no tota manipulació ve mitjançant el tractament dels gens, sinó que s'empren altres mètodes per condicionar encara més a la societat: la hipnòpia i el conductivisme (assaig-error). Els infants són condicionats mentre dormen, mitjançant una veu que parla constantment, reproduint lliçons morals. D'altra banda, com a tècnica pavloviana d'assaig-error s'empren els electroshocks si la reacció no és l'adequada.

Avui en dia el condicionament social és un fet que s'aplica ja a la publicitat, l'educació i les polítiques institucionals per a manipular al ciutadà, per fer que pensi d'una manera determinada convertint la societat en un ramat obedient.

ENTREVISTA A CIENTÍFICS

(Vegeu annexos)

Degut a la importància de la ciència en les novel·les objecte d'aquest estudi, no s'ha dubtat en demanar la col·laboració de científics documentats sobre el tema com Josep Antoni Teixidó (metge), Rocío Jiménez (llicenciada en ciències del mar i ambientòloga) i Arun Naik, eminent catedràtic d'universitat. Tots ells han proporcionat valuoses respostes que ens permeten corroborar el que ja plantejaven els autors distòpics.

En realitat només estem començant a introduir-nos en camps científics com la genètica. Són avenços joves que acaben de començar, per tant, es desconeix quin serà el futur. No obstant això, estem transitant per terrenys científics força inquietants que permetran canviar la vida humana. Un dels científics diu que la clonació és possible i que la nostra fi és viure com robots.

El fet més preocupant és el no control del mal ús que se'n pugui fer de la ciència. I és que la ciència no té límits, encara que el senyor Teixidó està convençut que se'n han de posar. Els altres científics aposten per una ciència sense límits. És més, ciència i ètica són dos conceptes que no han d'estar relacionats, i mentre sigui així la ciència podrà arribar allà on es proposi. Malgrat tot, Rocío Jiménez insisteix en què ha d'existir una ètica en el desenvolupament científic, ja que reconeix que els nous avenços poden ser destructius. Les noves tècniques científiques obren la porta a la possibilitat dels nens a la carta i a la clonació, avenços que podrien crear una societat perillosa.

Com podem constatar, les respostes obtingudes corroboren el que hem argumentat més amunt.

8. TECNOLOGIA

En les distopies la tecnologia exerceix un paper essencial, ja que és un ingredient més del món que planteja la literatura distòpica, que mostra tot un seguit de progressos tecnològics. Huxley li atorga tanta importància a la tecnologia que acaba substituint la figura del Déu de les religions monoteistes per un Déu innovador, Ford. Però d'això ja en parlarem més endavant. Des del punt de vista tecnològic, dels avenços que estan a l'abast de la societat i que han envaït les nostres vides cal destacar la televisió, Internet, i, dins d'aquesta, les conegudes xarxes socials. Els aparells de control com les càmeres de vigilància constitueixen un altre aspecte a ressaltar.

➤ La televisió

La televisió, inventada per John Logie Baird a la dècada dels anys vint, va arribar a les llars de tot el món (les societats del benestar) a la dècada dels cinquanta. Avui en dia ja no suposa una innovació, doncs tothom disposa d'aquest aparell tecnològic, infinitament millorat, que arrossega masses. Com deia Orwell: *“La ciencia y la tecnología se desarrollaban a una velocidad prodigiosa y parecía natural que este desarrollo no se interrumpiera jamás.”*⁸³

La televisió ha passat de ser un mitjà d'informació i d'entreteniment, a ser un potent mitjà de control i manipulació de masses a través de les programacions a la carta per grans audiències desproveïdes de criteri i, per tant, fàcilment manipulables. S'ha ampliat l'horari de programació, que està en funcionament 24 hores al dia. A moltes llars hi ha una pantalla a cada habitació i els “proles” gairebé mai apaguen l'aparell. A 1984 hi havia pantalles a tot arreu, la programació durava 24 hores i els “proles” mai no apagaven el televisor.

Fahrenheit 451 és possiblement la distopia menys esmentada en aquest treball, ja que està centrada en l'àmbit cultural més que polític. Quan parlem de *Fahrenheit 451* pensem en la crema de llibres, que són el símbol de la cultura i la intel·lectualitat. Bradbury planteja una metàfora sobre la professió de bomber, que és justament qui crema els llibres i, per tant, la cultura i les persones. Podem preguntar-nos quina relació hi ha entre la crema de llibres i el fenomen sociològic del qual estem parlant, la televisió. La societat descrita a *Fahrenheit 451* no necessita llibres perquè ja té altres

⁸³ *Op. cit.* p. 123.

entreteniments. Els llibres fan pensar, i això està prohibit pel govern, que vol mantenir una societat ignorant per poder manipular-la millor. Si l'individu llegeix i es documenta, adquireixi un esperit crític. D'altra banda, amb la lectura afloren sentiments que sovint poden ser de malenconia o tristesa, cosa no desitjada ja que es posa en perill la felicitat i l'estabilitat de la nació. Per tant, el millor que es pot fer és cremar-los. La societat, però, s'ha de mantenir complaguda i entretinguda d'alguna manera: amb la televisió. Aquesta és, possiblement, el pol oposat als llibres, ja que retransmet un seguit de fotogrames a gran velocitat amb un missatge de pur entreteniment. La televisió és buida de significat cultural, i la informació que ofereix no és fiable sinó més aviat esbiaixada.

Mildred, l'esposa de Montag, està contínuament veient la televisió, igual que tota la societat de *Fahrenheit 451*. L'addicció de la Mildred és en grau màxim, doncs en gairebé totes les escenes apareix veient la televisió i mostrant el seu odi cap als llibres. La seva addicció és tan gran que no en té prou amb una sola televisió sinó que té tres pantalles murals en una habitació de quatre parets.

*¿Cuánto crees que tardaremos ahora para poder sustituir esa pared por otra con televisión?
Sólo cuesta dos mil dólares.*

-Eso es un tercio de mi sueldo anual.

-Sólo cuesta dos mil dólares -repitió ella-. Y creo que alguna vez deberías tenerme cierta consideración. Si tuviésemos la cuarta pared... ¡Oh! Sería como si esta sala ya no fuera nuestra en absoluto, sino que perteneciera a toda clase de gente exótica.⁸⁴

Això pot semblar exagerat, però és justament el que passa avui. L'afany per tenir una televisió en cada habitació és converteix, en ocasions, en una obsessió i s'arriben a instal·lar televisions fins i tot a la cuina. Aquesta dada resulta preocupant, ja que la societat es torna addicta a emissions sense interès i no és capaç de prescindir de la pantalla. Podríem dir que és el *soma* per l'Estat feliç. Totes dues coses creen una felicitat permanent. I aquest és el veritable objectiu: si veiem la televisió, ens deixem portar per les imatges i deixem de pensar, i si no pensem, els sentiments no afloren i per tant, ens mantenim en un estat de felicitat que és el resultat de l'entreteniment.

La televisión puede darnos muchas cosas, salvo tiempo para pensar.⁸⁵

⁸⁴ Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, pp. 30-31.

⁸⁵ Bernice Buresh.

Així doncs, la televisió ofereix una felicitat necessària, entreté, però paradoxalment, la població acudeix a aquest medi per tal d'estar "informada". Quin tipus d'informació trobarà? Òbviament, no és un camp on es pugui cultivar l'intel·lecte, però malgrat això, gran part de la societat ha substituït els llibres, la cultura, per més hores de televisió, que aporta la "seva cultura" a les masses. L'Institut Nacional de l'Estadística ofereix les següents dades:

El 91% de los españoles ven la televisión, como actividad principal o como secundaria, durante una media de casi 3 horas diarias.

La conclusió és evident, el poder de captació és il·limitat i, en conseqüència, el control també. Es programa en funció dels índex d'audiència: es crea el país que els governants volen tenir. El més preocupant no és el fet de veure una estona la televisió, sinó allò que es veu durant més de tres hores diàries: premsa rosa i un seguit d'històries de personatges famosos. Com bé assenyala Bradbury, "*sería como si esta sala ya no fuera nuestra en absoluto, sino que perteneciera a toda clase de gente exótica*"⁸⁶. És a dir, vivim bàsicament els problemes d'individus que apareixen a la pantalla i no pas la realitat. Ja ho reflectia Huxley amb els paparazzi que intentaven captar imatges del salvatge, ja que era objecte de morbo. D'altra banda, l'espectador consumeix concursos incentivats i motivats pel gran premi, el diner, màxim al·licient. El que realment motiva a la població que consumeix aquest tipus de televisió és veure com un personatge televisiu s'emporta milions per encertar el nom de la pel·lícula en el que participava el marit d'aquella famosa actriu. I això sovint és etiquetat com a cultura. En fi, aquests dos tipus de programes televisius proporcionen entreteniment i assoleixen l'objectiu perseguit: que la població no pensi.

*Dale a la gente concursos que puedan ganar recordando la letra de las canciones más populares, o los nombres de las capitales de Estado, o cuánto maíz produjo Iowa el año pasado.*⁸⁷

En resum, en el segle XXI la televisió és el vehicle que conforma idees i estereotips, i a la vegada proporciona "cultura". La població es manté en una espècie de limbe, on es garanteix la felicitat. Exactament igual que la població de *Fahrenheit 451*.

⁸⁶ Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, pp. 31.

⁸⁷ *Ibid*, p.71.

Pel que fa a la informació, els telediaris són per excel·lència els grans manipuladors i tergiversadors. La televisió és el mitjà informatiu més popular, per tant, únicament amb mitja hora, que és la durada que tenen els telediaris, és suficient per influenciar els telespectadors i crear opinió pública. Durant aquesta mitja hora les emissores reproduïxen un munt de dades (recordem les dades de producció oferides pel govern a 1984), un seguit d'imatges impactants de desgràcies o conflictes bèl·lics (també 1984), o bé anècdotes casolanes de fets insignificants que no interessin a ningú. A més, cada emissora interpreta la notícia d'una manera diferent, segons la tendència política. Quina seriositat pot presentar un telediari que ocupa gairebé el mateix gruix en quant a temps per les notícies generals que per l'esport? A hores d'ara ja coneixem la resposta (vegeu l'apartat Esport p.105).

En general, els mitjans de comunicació s'han convertit en el "*brazo propagandístico del estado*" com diu Tim Robbins, ja que aquests, a part de crear opinió, intenten inculcar la seva idea. Allò que feia O'Brien en la sala de tortures ho fan els mitjans de comunicació embotint-nos d'informacions a totes les hores del dia perquè acabem creient-hi. I finalment, després de tanta insistència, ens ho acabem creient.

*Al final el Partido anunciaría que dos y dos son cinco y habría que creerlo.*⁸⁸

Podem fer nostres les paraules de Beatty, el capità dels bombers de *Fahrenheit 451*, de rabiosa actualitat:

*Atibórralos de datos no combustibles, lánzales encima tantos «hechos» que se sientan abrumados, pero totalmente al día en cuanto a información. Entonces, tendrán la sensación de que piensan, tendrán la impresión de que se mueven sin moverse. Y serán felices [...]*⁸⁹

Resumint, l'addicció de Mildred a consumir televisió, a no pensar i a ser feliç és comparable a la que té una gran part de la societat actual, reflex de la cultura dels països occidentals, encara que potser hi podríem incloure al món sencer.

*La televisión es el espejo donde se refleja la derrota de todo nuestro sistema cultural.*⁹⁰

⁸⁸ George Orwell, 1984, p.145.

⁸⁹ Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, p.71.

⁹⁰ Federico Fellini.

Gran Hermano

Com és natural, no podem passar per alt un dels *reality shows* de més èxit de la televisió: *Gran Hermano*. No caldrà repetir que és una de les proves més evidents de la influència de la gran novel·la de George Orwell. Aquest programa, des que es va iniciar, pretén adaptar una de les característiques més inquietants de la novel·la orwelliana al *reality show*. El programa consisteix, com és ben sabut, en introduir un grup de persones seleccionades en un càsting – normalment són persones de diferents caràcters – en una casa, on hauran conviure durant uns mesos, mentre són observades en tot moment mitjançant una càmera, sense cap mena de privacitat ni intimitat.

Il·lustració 40. Logotip del concurs *Big Brother*.

[...] Por qué el programa Gran Hermano se llamaba Gran Hermano. Caí en la cuenta de que el origen del título era una referencia cultural [...] de George Orwell [...]. Gran Hermano se llama Gran Hermano porque proponía una mirada escrutadora, perpetua y superior sobre seres encerrados en una casa.⁹¹

La finalitat del concurs consisteix en que quedi un únic guanyador, que s'emporta una quantitat elevada de diners. La ficció proposada per Orwell s'ha instal·lat definitivament en la nostra societat sense cap pudor.

➤ **Internet: Les xarxes socials**

Òbviament, Internet com a tal no existeix en cap de les obres distòpiques objecte d'aquest treball. No obstant això, la manca de privacitat i d'intimitat que suposen les xarxes socials sí que és una temàtica present en aquestes obres. *Facebook* és un exemple del que acaben de dir, doncs només a l'entrada de la pàgina veiem un requadre que pregunta: *què estàs pensant?* El cibernauta expressa amb total llibertat el que pensa en un acte reflex, no s'adona de la quantitat de persones que ho llegiran, però com tots són "amics", quin problema hi pot haver? Amb això es fomenta la col·lectivitat en oposició

⁹¹ David Trueba, "Vidas", *El país*, 25 d'octubre de 2010.

a l'individu, com ja succeïa al *Món feliç*: tothom havia d'estar amb tothom, mai s'havia d'estar sol. Una altra similitud.

El control que suposen les xarxes socials i la Internet és encara de dimensions desconegudes, però Orwell ja alertava de les possibilitats de control que ofereix la tecnologia: actes i pensaments.

*Ojo, la cámara vigila los actos, pero la red vigila nuestros pensamientos.*⁹²

En paraules de Tim Robbins:

Y Orwell no podía imaginarse una red como internet...

Ese es realmente un movimiento mucho más insidioso que las videocámaras: que te controlen por internet. Con el argumento de que debes asegurar tus datos para que nadie pueda utilizar tu identificación o tu número de tarjeta de crédito, se ha creado todo un sistema de supuesta protección que facilita que esos protectores tengan tus datos. Creo, sinceramente, que hemos perdido el concepto de privacidad.

Una última apreciació. Malauradament, el fet d'estar o no connectat a la xarxa és equivalent a viure a la reserva de Huxley o a l'Estat feliç, ja que sembla ser que per estar al dia, s'hagi d'estar connectat a aquest medi. La felicitat del món col·lectiu on mai s'està sol o la desgràcia de viure en un món on existeix el sofriment.

➤ **Les càmeres de vigilància**

*Acabarán poniéndonos cámaras en casa*⁹³ era la resposta que donava Tim Robbins a una de les entrevistes concedides al diari *La Vanguardia*. Realment, en els temps que corren moltes persones suporten estar vigilades per tal d'evitar conflictes.

Mitjançant les càmeres de vigilància, *Big Brother*, i en concret la Policia del Pensament, podia tenir a tota la societat controlada, és a dir el control era omnipresent. Avui en dia això ja no és ficció, estem envoltats de càmeres per controlar els nostres actes o, si més no, pel "nostre bé". De fet, el Regne Unit és el país amb més càmeres de vigilància, segons ens informa un article del diari *El Mundo*:

⁹² Maricel Chavarria, "El gran hermano Robbins", *La Vanguardia*, 8 d'agost de 2009 p. 30.

⁹³ Maricel Chavarria, "Acabarán poniéndonos cámaras en casa", *La Vanguardia*, 15 de setembre de 2009 p. 34.

*El Reino Unido es ya el país del planeta con mayor número de cámaras de circuito cerrado de televisión (CCTV) por habitante: funcionan 4,2 millones de unidades, aproximadamente una por cada catorce personas, y el londinense medio es capturado al menos 300 veces al día por alguna cámara de ese tipo.*⁹⁴

Aquestes càmeres de vigilància es troben en carrers, comerços, àrees públiques i privades i, fins i tot, a les escoles. Ningú es rebel·la, tothom accepta aquesta violació de la intimitat. Segons explica el primer article citat en aquest punt, una campanya que debat l'ús de les càmeres de vigilància preguntava: “*Sabia que tres de cada cuatro ciudadanos en Catalunya ven bien que se les vigile?*” Resulta altament preocupant que la societat desitgi ser observada a costa de la seva vida privada i la seva intimitat. Hi ha qui fins i tot arriba a posar càmeres l'interior del seu habitatge. Però, què evita el fet de tenir o no càmeres de vigilància? En realitat, res. Tim Robbins, en una de les entrevistes citades ho expressa perfectament:

*[...] No se puede prevenir el crimen con las videocámaras. Puedes identificar al criminal a posteriori, pero nada más. El único propósito de las cámaras es que son profilácticas y la gente cree que evitan el crimen en la calle. Bueno, en todo caso eso no elimina a los criminales. Sencillamente, el lugar donde se cometa el crimen será todavía más peligroso: tú misma casa. Y ahí es cuando llega el siguiente paso, claro: “Le instalaremos cámaras en su casa para protegerle mejor, y usted no tiene de qué preocuparse porque no es un criminal”*⁹⁵

Ens trobem sense cap dubte en món cada cop més orwellià, que comença per la plaça dedicada a George Orwell a Barcelona, el primer lloc on s'han instal·lat càmeres de videovigilància. Tota una premonició.

Un últim apunt sobre el control: els helicòpters, omnipresents a les tres distopies, que observen les masses des de l'aire i els actuals helicòpters, que controlen en silenci les infraccions de tràfic i persegueixen als delinqüents. *Big Brother is watching you.*

Il·lustració 41. Imatge de la plaça George Orwell, una zona vigilada per càmeres.

⁹⁴ EFE, "El 'Gran Hermano' de Blair", *El Mundo*, 16 de gener de 2007.

⁹⁵ Maricel Chavarria, "Acabarán poniéndonos cámaras en casa", *La Vanguardia*, 15 de setembre de 2009 p. 34.

ENTREVISTA A UN TECNÒLEG

(Vegeu annexos)

Per cobrir aquest apartat de tecnologia vam comptar amb l'Arun Naik, expert en temes de tecnologia i ciència. Durant la seva carrera ha escrit un gran nombre d'articles i participat en moltes conferències. Amb la seva aportació hem pogut contrastar el seu criteri amb el dels cèlebres autors del passat.

Arun Naik principalment ens confirma l'existència de la robotització i de l'avanç tecnològic, que ja resulta evident als nostres ulls. Corrobora, fins i tot, que Internet és un mitjà, com ja hem comentat més amunt, extremadament poderós i que no té límits.

El progrés, segons ell, és una necessitat a la que no es pot renunciar. La tecnologia suposa una millora de les condicions materials a la que no es poden posar límits. A hores d'ara no hi ha marxa enrere.

Pel que fa a l'aspecte cultural, en Naik reconeix que els llibres són història passada i que cal buscar nous sistemes per tal que el medi ambient no surti tan perjudicat.

En definitiva, aposta per l'avanç de la tecnologia i el progrés, ja que segons ell és positiu i necessari. Des d'aquesta perspectiva, constatem que el que ja van insinuar els autors distòpics, l'estat actual de la tecnologia i el seu ús, i les opinions d'un expert, ens porten a la mateixa conclusió: l'imperi d'un món robotitzat sense límits i a qualsevol preu.

9. CULTURA

*El gran avenç de la nostra civilització va ser el d'acontentar-se amb cremar els llibres; abans cremaven els autors.*⁹⁶

El terme *cultura* està patint, des de fa ja força temps, un gran impacte que està tergiversant el seu significat original. Definirem, doncs, en primer lloc, l'etimologia d'aquest mot que prové del verb llatí “colere”, que vol dir “cultivar”. L'adjectiu “cultus” fa referència a la propietat que té un camp d'estar cultivat, per tant el terme “cultura” aplicat a una persona fa al·lusió a l'educació, a ser “cultivat”. Cal recordar que el fet de cultivar, tant un camp com l'esperit d'una persona, implica sempre un esforç, una voluntat. En el segle XIX, aquesta paraula es va associar a les activitats lúdiques que realitzaven les persones cultes en el temps d'oci: llegir, anar al teatre, a concerts, exposicions, etc. Avui en dia, en canvi, s'ha introduït el terme nou de “cultura de masses”, que en sí és contradictori, una cultura transmesa pels mitjans de comunicació, de consum immediat i fàcil: concursos televisius, serials, i debats vulgars. En una paraula: subproductes. Ja no cal fer cap esforç,

Un cop definit el terme que serveix de títol a aquest apartat, inclourem dos àmbits als quals fan referència els autors distòpics i que es troben amenaçats per aquest canvi de mentalitat que està afectant al que anomenem cultura: la literatura i la llengua.

➤ La literatura

Winston Smith comprava el seu quadern al mercat negre, el director del món feliç no permetia llegir Shakespeare perquè provocava l'aflorament dels sentiments, i Guy Montag es dedicava a cremar llibres, perquè llegir estava prohibit per la llei. Aquests tres exemples de les tres novel·les distòpiques ens proporcionen la informació suficient per comprendre el missatge que ens volien transmetre els autors. Podem aplicar aquesta realitat a la nostra societat?

Un dels objectius de la *Newspeak* de 1984 és proporcionar hàbits mentals adequats a la nova societat, però sobretot fer impossible el pensament individual. Tanmateix, per aconseguir això cal eliminar tot vestigi del passat, per tant, els llibres. Amb la *Newspeak* els llibres escrits abans del Partit resulten il·legibles, incomprensibles. Es converteixen

⁹⁶ Josep Fontana.

en quelcom d'inútil, de manera que ni tan sols cal prohibir-los. Orwell ho deixa clar quan afirma que en un futur no llunyà (2050) tota la literatura del passat haurà quedat destruïda: o bé no existirà, o només es trobarà en versions simplificades, amb llenguatge adaptat i “políticament correcte”. Fidels a l'ortodòxia política, doncs ortodòxia implica “no pensar”. Avui trobem versions simplificades de grans obres, moltes narracions infantils han sofert modificacions per tal de fer-les casar amb la ideologia vigent (prou de princeses i de herois). El mateix succeeix amb Shakespeare en el *Món feliç*, on les seves paraules i sentiments resulten incomprendibles en una societat on els sentiments no existeixen. El preu de l'estabilitat és l'exili de la literatura.

Avui en dia, la literatura no està prohibida, ni es cremen llibres, però estan sent gradualment substituïts per subproductes literaris de fàcil consum que no suposen cap esforç mental. Censura amagada? Per tant, la via és la plantejada en els mons distòpics. A més a més, la nostra societat té altres fonts d'informació més ràpides i sovint poc fiables: Internet. La lectura com a oci també està sent substituïda per la gran varietat d'entreteniment que ofereix l'ordinador, els jocs visuals, el *Facebook* i, finalment, l'*ebook*.

Fahrenheit 451 i *Un món feliç* tenen un tema en comú, que també observem a l'actualitat: el descobriment individual mitjançant la negativa a acceptar passivament i sense qüestionar les imposicions socials. Això fa que els protagonistes es vegin apartats de la societat i obligats a viure amb aquells que pensen igual que ells. En el moment en què Montag llegeix el primer llibre, comença a posar en dubte els valors de la seva societat. Això és el que fan els llibres: pensar. Tant Bradbury com Huxley intenten demostrar que amb governs forts que fan més fàcil la vida als individus, la població no tindrà necessitat de pensar, ni de qüestionar ni de desenvolupar les seves idees. Ambdós autors mostren que la clau de la humanitat resideix en el pensament i el qüestionament de les coses.

Com ja hem dit, l'obsessió per l'entreteniment passiu (substitut del llibre) és també una de les característiques actuals que ja veiem en Mildred. Molta gent, al sortir de la feina, arriba a casa i se'n va davant el televisor per veure els seus programes preferits. Les nostres pantalles són cada cop més grans, interactives i ja poden transmetre en tres dimensions. Cada dia hi ha més addicció, però això és precisament el que es pretén. L'avorriment és una paraula temuda que s'ha de eliminar, per això omplim les nostres vides enviant missatges, parlant pel mòbil, navegant per l'internet i veient pel·lícules que aletarguen l'enteniment. En comptes de trobar-nos amb la gent, parlem a través del

Facebook, en comptes de llegir un bon llibre, mirem la televisió. La qualitat de la nostra comunicació, a l'era de la comunicació, és cada cop més deficient.

El conformisme en el comportament és una mostra de submissió avui en dia. Quan Beatty, en *Fahrenheit 451*, descriu el conformisme com un aspecte positiu de la societat, argumenta que això evita la violència i la gelosia, ja que al impedir que aquelles persones dotades i amb talent puguin sobresortir, aconseguix que tots els demés se sentin millor i que ningú se senti inferior. Ja hem comentat més amunt aquesta uniformitat parlant de les escoles. Bradbury pronosticava una societat futura en què la submissió del pensament seria altament valorada. Tothom ha de pensar igual, perquè el conflicte i la infelicitat sorgeixen de les diferències, per tant, si les evitem, hi haurà estabilitat. La ficció i la realitat es confonen en aquest punt.

No podem obviar l'existència del llibre electrònic, la presència del qual és cada vegada més imponent. Possiblement molts llibres considerats "difícils i avorrits" aniran desapareixent, no s'editaran més ni sortiran en format electrònic perquè no seran de consum massiu. D'altra banda, el temps a la nostra societat és cada cop més reduït i es prefereix visualitzar la versió cinematogràfica simplificada de certes obres en comptes de llegir-les.

Si no escoltem els missatges que molts autors intenten transmetre no serem capaços d'aprendre dels nostres errors i caurem en la repetició:

*This was but a prelude; where books are burnt human-beings will be burnt in the end*⁹⁷.

Probablement, de tot això neix una contraargumentació: la població sí que llegeix. Tanmateix, hem de preguntar-nos què llegeix? Estem impregnats d'una cultura comercial, per tant, de llibres que ens diuen quin perfil de parella és més adequat per nosaltres, de llibres fantasiosos que tergiversen fets religiosos o històrics, o llibres escrits per persones "famoses" no cultivades que parlen de temes intranscendents.

Hi ha qui pensa que amb el coneixement transmès pels llibres unes persones són superiors a les altres, i per això s'han de cremar tots els llibres sense restricció. Cremar és aquí una metàfora, però quin hauria sigut el progrés sense Einstein i d'altres que van propiciar la tecnologia i la intel·ligència que tenim avui dia? Perquè el coneixement que hi ha en els llibres està quedant apartat i oblidat? Per la ignorància, perquè és més

⁹⁷ Heinrich Heine (1820).

còmode obtenir les coses fàcilment i que siguin senzilles, que no impliquin cap esforç, no cal “cultivar”. I els llibres impliquen esforç: entendre i pensar.

La por a que es perdin els llibres, amb el seu contingut, ha conduit a què un sector de la societat, al que interessa la lectura, i per tant la cultura, a organitzar un grup en què un conjunt d'individus van memoritzant parts de llibres que els han resultat impactants.⁹⁸ El plantejament és idèntic al de la novel·la de Bradbury. En aquella societat qui llegia era potencialment perillós, ja que qüestionava el món que l'envoltava. Aquest grup d'intel·lectuals d'avui dia pensen el mateix i per això ja han començat a memoritzar llibres. Justament, aquesta acció és una de les escenes amb què finalitza *Fahrenheit 451*.

El Instituto Cervantes ha presentat el projecte Fahrenheit 451 (les persones llibre) amb l'objectiu de què Europa declari la lectura com "senya d'identitat europea"⁹⁹

Anem en camí de què les persones cultivades de la nostra societat visquin escenes com aquesta:

Las manos de Faber recogieron la Biblia. Montag vio esta acción y quedó sorprendido.

-¿Desearía poseer esto?

Faber dijo:

-Daría el brazo derecho por ella.¹⁰⁰

➤ La llengua

La llengua és l'altre gran bloc cultural al qual fa referència, en aquest cas, George Orwell. Ja hem parlat més amunt de la *Newspeak* de l'Estat orwellià. El que proposa la *Newspeak* és tan senzill com una llengua que s'adequa a allò que està permès realitzar en aquell Estat. És a dir, té una clara influència política: s'aboleixen paraules i, amb elles, s'eliminen pensaments i actuacions que no interessin a la ideologia oficial. Com a resultat es genera una societat ignorant i un govern monolític.

⁹⁸ <http://www.suite101.net/content/personas-libro-porque-haberlas-haylas-a1582>.

⁹⁹ Document fet públic el 22 de novembre de 2007, que es presenta al Parlament Europeu el 3 de febrer de 2008.

¹⁰⁰ Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, p. 98.

Neolengua era la lengua oficial de Oceanía y fue creada para solucionar las necesidades ideológicas del Ingsoc o Socialismo Inglés. En el año 1984 aún no había nadie que utilizara la neolengua como elemento único de comunicación, ni hablado ni escrito. [...] Se esperaba que la neolengua reemplazara a la vieja lengua (o inglés corriente, diríamos nosotros) hacia el año 2050.[...]

La intención de la neolengua no era solamente proveer un medio de expresión a la cosmovisión y hábitos mentales propios de los devotos del Ingsoc, sino también imposibilitar otras formas de pensamiento.¹⁰¹

Per tant, la *Newspeak* s'encarrega d'eliminar paraules que expressen conceptes com, per exemple, el de llibertat, ja que si no existeix el terme, tampoc existirà el concepte i per tant mai no es podrà enyorar allò que no existeix. El fet que una paraula tergiversi el seu significat, com en el cas de la cultura, que acabem d'esmentar, és també mostra de la similitud entre les novel·les distòpiques i la realitat actual.

Un exemple del que acabem de dir és la forta pressió que exerceixen els governs actuals respecte al què anomenem “políticament correcte”. Una concessió a la cruel intolerància de les minories, la nostra societat ha creat un sistema de pensament en el que s’ha de mostrar una tolerància il·limitada envers als grups marginals. Aquesta pressió ha arribat a ser tan forta que qualsevol opinió que no segueixi aquesta línia és considerada “políticament incorrecte” i, per tant, socialment inacceptable. A través d’aquesta pressió podem veure que el pensament conformista de la nostra societat és paral·lel al de *Fahrenheit 451*.

Per tant, estem parlant d'una llengua que està canviant la nostra forma de pensar, rebutjant, fins i tot, expressions pròpies i frases fetes per no ajustar-se al que és “correcte”. Avui en dia ja no hi ha persones cegues, sinó invidents, ni tampoc hi ha persones negres, sinó de color. No hi ha guerres sinó conflictes, i així podríem donar una llarga llista d'exemples. S'intenta canviar la realitat a través del llenguatge, una nova *Newspeak* en nom de la uniformitat i la igualtat: eliminant diferències, eliminem insatisfacció i aconseguim una societat “feliç”.

¹⁰¹ George Orwell, 1984, p. 356.

ENTREVISTA A UN EXPONENT DEL MÓN DE LA CULTURA

(Vegeu annexos)

Pel que fa al bloc de cultura, necessitàvem comptar amb l'opinió d'un intel·lectual de pes com és l'historiador Josep Fontana. El seu camp d'investigació és la història espanyola del segle XIX. Actualment és director de l'Institut Nacional d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra on hi va impartir classes. A més, ha escrit nombrosos llibres sobre la història d'Espanya.

Tal i com diu Josep Fontana, els llibres no podran ser reemplaçats per l'ordinador, malgrat que seguirà havent-hi censura i discriminació. Una de les raons és perquè el mitjà actual proveïdor de cultura és la televisió. Degut a això els llibres estan cada dia més allunyats de la nostra vida, malgrat que, com diu ell, el gran avanç de la civilització fou acontentar-se amb cremar els llibres en comptes dels autors.

Pel que fa al tema de la llibertat d'expressió, considera que pot existir, però el que no existeix és la llibertat de difusió. Preguntat sobre la invasió d'allò que és políticament correcte, assegura que la poca reflexió i l'empobriment del raonament contribueixen al pensament "políticament correcte". El mateix succeeix amb l'ús dels "*PowerPoints*", que únicament condueixen a la simplificació de la realitat.

Quan se li pregunta sobre l'aspecte religiós, afirma que cal més raó i menys religió. Finalment, en una de les preguntes culmina dient que estem manipulats i esclata amb una frase de Walter Benjamin "*les forces obscures esclavitzen les nostres vides*".

La conclusió que podem extreure de les opinions d'una personalitat com Josep Fontana és que les nostres sospites de què certs aspectes de les distopies avui són part de la nostra realitat no van desencaminades.

10. RELIGIÓ

Aquest és l'últim bloc que resta per analitzar. La religió no és un tema explícit en les distopies que ens ocupen, amb l'excepció d'*Un món feliç*, on la figura de Déu es desplaça al creador d'una marca automobilística. Orwell fa al·lusió al tema des de la sotilesa i d'una manera molt intel·ligent. *Fahrenheit 451* no fa esment directe a la religió en la societat presentada, però sí que al final de l'obra, un dels llibres que salva és l'*Eclesiastès*.

Començarem exposant allò que Orwell ens dóna a entendre sobre la religió en la societat de 1984. El propi Orwell en un assaig declarava el següent:

*A totalitarian state is in effect a theocracy, and its ruling caste, in order to keep its position, has to be thought of as infallible. But since, in practice, no one is infallible, it is frequently necessary to rearrange past events in order to show that this or that mistake was not made, or that this or that imaginary triumph actually happened.*¹⁰²

Cenyint-nos a la novel·la observem que es tracta efectivament d'una teocràcia on la figura de Déu i la del cap de l'Estat es confonen. *Big Brother* és Déu. Per tant és omnipresent, omniscient i omnipotent (amb l'ajut de la tecnologia). Qui ens cuidarà millor que el nostre germà gran que sap el què estem fent a cada moment? Religió i Estat són la mateixa cosa, si l'individu ha de creure en un ésser superior, aquest ha de ser el líder, que també serà qui imposi les lleis, qui castigui, qui reprimeixi, però sempre pel nostre bé, per amor. Els totalitarismes funcionen en aquesta línia, han liquidat la figura de Déu, com a rival del líder.

*1984 describe una comunidad religiosa que ha sustituido la contemplación por la sumisión.*¹⁰³

D'altra banda, l'estructura de molts partits polítics funciona de la mateixa manera, les bases creuen com bens en les paraules i lemes del màxim dirigent, que és com un Déu. El mateix succeeix en moltes altres organitzacions, per tant, el plantejament orwellià no és tant distòpic.

A la societat contemporània la religió ja no exerceix el paper preponderant que tenia en altres temps i els Estats es declaren aconfessionals. Cap a on s'ha desplaçat avui

¹⁰² George Orwell, "The Prevention of Literature", *Polemic* n° 2, gener de 1946.

¹⁰³ Luis Nuñez Ladeveze, "De la utopía clásica a la distopia actual", *Revista de estudios políticos*, n° 44, 1985, pp. 47-80.

aquesta necessitat de creure en un món millor i més just, en una recompensa en el més enllà? El Papa com a cap de l'Església catòlica és el dipositari de la fe dels creients, però hi ha una gran massa de "creients" que ha dipositat la seva "fe" en altres àmbits infinitament més poderosos: poder, informació, diners, control. En aquest sentit podríem trobar similituds amb *1984*, on l'existència del propi *Big Brother* es posa en dubte, igual que l'existència de Déu. Orwell porta el dubte de l'existència de Déu a la ficció.

Un símil bastant evident entre la nostra societat i la de *1984* són les processons de Setmana Santa, que es poden comparar amb els dos minuts d'odi (que ja els havíem comparat amb els *meetings* polítics). Ambdós casos posen de manifest aquesta devoció per una figura (política o religiosa) i aquesta necessitat humana de tenir fe en alguna institució. Reflecteixen actes primaris que s'autoalimenten amb la presència de les masses.

Huxley, en la seva obra *Un món feliç*, planteja la religió d'una manera diferent. Desplaça la figura del Déu dels cristians cap a un altre creador, iniciador d'una nova era: Henry Ford, un personatge l'existència del qual no es posa en dubte. En una societat consumista el fabricant de cotxes és tot un símbol. Adapta les fórmules i els rituals a les noves necessitats: *Nostre Ford (Our Ford)*. Els avenços tecnològics són possibles gràcies a Ford, per tant, es venera la tecnologia, no hi ha cap valor espiritual. Paraules de Ford: "*El verdadero progreso es el que pone la tecnología al alcance de todos*". A l'Estat feliç es venera un Déu que s'apropa a nosaltres, no és un Déu distant del qual se'n dubte l'existència.

En la nostra societat també podríem escollir un Déu tecnològic gràcies al qual la nostra vida ha millorat. Potser el creador de la robòtica? De l'Internet? Hi ha tota una "religió" al voltant d'aquests avenços.

Els rituals religiosos en el *Món feliç* són orgiàstics, les "misses" són una mena d'orgies en què en comptes de l'hòstia es consumeix *soma*, desencadenant d'una disbauxa sexual i de l'alliberació tot tipus d'emocions. En aquest punt cal recordar les noves esglésies que sorgeixen arreu (Estats Units, Sud-amèrica, etc.), en què el predicador canta, balla i crida envoltat de llums de neó i els devots el segueixen embogits repetint els seus missatges.

Per acabar, amb paraules del propi Huxley, reiterarem que tots els déus són creats a mesura de les necessitats de les societats, fins i tot avui en dia. O no estem a l'era de *Google*?

“All gods are homemade, and it is we who pull their strings, and so, give them the power to pull ours.”

ENTREVISTA A UN EXRELIGIÓS

(Vegeu annexos)

Malgrat la dificultat que comportava trobar un professional que pogués oferir el seu punt de vista, finalment s'ha aconseguit la col·laboració d'en Miguel Àngel Álvarez. Aquesta persona va prendre els hàbits i va exercir de sacerdot durant molts anys, fins que va decidir renunciar. Des de la seva gran experiència ha volgut contestar les preguntes oferint-nos la seva visió, tot i havent dedicat part de la seva vida a la religió.

De les seves respostes concloem que el segment de la població amb menys cultura és el que més creu i el que més necessita creure en un déu. De fet, l'església sempre ha obtingut el poder a través de les classes ignorants. D'altra banda, assegura que la religió ha de complir una gran funció, la de buscar solucions als problemes materials i espirituals del gènere humà.

Pel que fa a la relació entre política i religió, insisteix en què les institucions jeràrquiques de l'una i de l'altra persegueixen un mateix fi: el poder.

En relació amb els avenços científics, segons ens informa, la religió està allunyada de la ciència i no creu en els seus progressos.

Finalment, en Miguel Àngel Álvarez culmina l'entrevista amb una frase lapidària que mereix profunda reflexió: *Ni el hombre necesita a Dios ni Dios al hombre: no se conocen.*

C. LA CREACIÓ D'UN MÓN DISTÒPIC

(Vegeu CD)

Després d'haver pogut comprovar com alguns aspectes de les novel·les distòpiques treballades s'han fet realitat en la societat actual, ens preguntem què és el que haurien escrit aquests autors si haguessin viscut avui en dia. Per tant, a continuació farem una proposta del que podria ser una distopia creada a partir de la nostra societat. Prendrem com a punt de partida l'estat actual dels diferents àmbits tractats en l'apartat anterior i imaginarem quina podria ser la trajectòria futura. Això sí, basant-nos sempre en la societat occidental.

1. POLÍTICA

1.1. TIPUS D'ESTAT

Tenint en compte que la tecnologia ocupa un lloc prominent en la nostra vida podem predir un Estat dirigit per experts “tecnòlegs”, que decidiran el funcionament de la societat a través de “xarxes tècniques de control”. La forma de govern serà una “dictadura democràtica”, encaminada a augmentar la producció de màquines que substituïxin l'home i garanteixin l'ordre social establert. Serà un govern global amb “subconsells nacionals” que estaran al servei del gran dirigent: *Big Eye*.

Aquest nou període s'anomenarà *Imperi de la Neotecnologia*, és a dir, del màxim desenvolupament tecnològic, digital i virtual.

➤ La ideologia

Paulatinament s'aniran diluint les diferents ideologies fins que només en quedi una com a partit únic: la *tecnodemocràcia*, que funcionarà com una dictadura que controlarà al poble pel bé del poble i vetllarà pel benestar de l'individu. Aquesta nova ideologia acabarà substituint a la religió i ambdues seran la mateixa cosa. El poder de l'actual *Google* serà tant incontenible que es transformarà en *Godgle*. Serà el referent de tota informació: *Gogspell*, paraula de Déu.

Subsistiran de forma clandestina algunes ideologies antigues minoritàries sense valor i il·legals. Entre aquestes el *Partit dels erudits* i el *Partit dels cultivadors* l'objectiu dels

quals serà preservar l'autèntica cultura i enriquir l'esperit. Òbviament, els membres d'aquests partits seran els més perseguits.

➤ **Organització políticosocial**

Vegeu apartat 3.

➤ **La defensa de l'Estat**

L'Imperi de la Neotecnologia tindrà garantida la seguretat, tant interna com externa, per tal de perpetuar-se indefinidament en el poder. Pel que fa al control de la població, s'hauran millorat les tècniques d'observació (les càmeres de vigilància) i incorporat de noves. En aquesta era la vigilància s'haurà introduït fins i tot a l'interior de les cases, ja que de no fer-ho es podria posar en perill la pervivència de l'Estat. La intimitat és font de subversió, i això s'ha d'evitar per a garantir la felicitat de l'individu.

D'altra banda, el fet d'estar submergits a casa en les xarxes virtuals, ja no serà un acte voluntari, sinó obligatori. El món virtual serà l'únic mitjà per ser feliç, el lloc on es trobarà l'autèntica vida. Un tècnica més per poder mantenir controlada en tot moment la societat mitjançant un nou cos policial: la *cyberpolice*. Aquest cos estarà format per *hackers* que controlaran els actes i els pensaments de les persones des de l'interior dels ordinadors personals, que seran també obligatoris i s'hauran de dur a sobre, ja que tindran la mida d'una caixa de llumins.

En quant a la defensa exterior de l'Estat, hi haurà un exèrcit format per robots programats per realitzar diferents accions. Les guerres seran electròniques i qui millor que un robot, que té una intel·ligència superior i que no està minvat per les debilitats humanes?

➤ **L'economia**

Des del punt de vista econòmic, tothom treballarà pel *Big Eye* en un mercat global de consum. Tots els productes tindran caducitat, per fomentar la producció massiva i afavorir el sistema capitalista. Els articles portaran un xip autodestructiu per incentivar el consum. Els beneficis seran per l'Estat, que els invertirà en allò que consideri "necessari" pel bé de la població. Tothom tindrà el que els dirigents creguin que li correspon, i cobrarà en espècies d'acord amb el seu rang: vivenda, menjar, lleure, etc.

Els diners no existiran físicament, ja que amb una targeta identificativa es tindrà accés a allò que pertanyi a cadascú.

1.2. PROPAGANDA I MANIPULACIÓ POLÍTICA

La manipulació política serà més subtil, però més eficaç. La població estarà agraïda al Estat per proveir-li d'allò que necessita, i per tant la submissió serà total. La felicitat estarà garantida. La propaganda l'exerciran les xarxes socials controlades pels *hackers*.

2. L'ESPORT

L'esport no desapareixerà, però es convertirà en una eina per canalitzar la violència. Les masses es desfogaran contemplant “partits” a mort, és a dir, el perdedor o perdedors seran executats públicament. Els fanatismes quedaran reduïts a lluites-espectacle que es retransmetran per pantalles gegants interactives o en 3D, i l'espectador podrà votar si vol que el perdedor visqui o mori.

3. SOCIETAT

La societat estarà dividida en tres grans blocs: els governants tecnòlegs, la societat manipulada i la societat *misunderstood*. *Big Eye* serà el símbol d'aquesta societat.

El primer bloc està format pels pensadors del règim, que són els que veritablement controlen el món. La societat manipulada consisteix en una única classe homogènia, uniforme i totalment controlada per tal de garantir el lema de l'Estat: *Comunitat, Identitat, Estabilitat*. Dins d'aquesta societat manipulada i sotmesa, cadascú s'encarregarà d'una feina diferent adjudicada per l'Estat, depenent el grau d'intel·ligència que s'hagi adquirit en la *fecundació in vitro*.

Per últim, la tercera part de la societat són els *misunderstood*, la població formada per persones de la tercera edat, que no ja no són útils i no poden contribuir a la prosperitat de l'Estat. Seran reclosos en ghettos on esperaran la seva data de caducitat, o se'ls oferirà l'eutanàsia voluntària com a solució final.

Pel que fa als sentiments, l'Estat s'encarregarà de garantir, tecnològicament, la felicitat i l'entreteniment. A més, en les estones de lleure l'individu podrà bussejar en una vida artificial o virtual, en un món perfecte controlat per l'Estat, on no caldrà fer cap esforç ni pensar: les xarxes socials d'Internet, en què tothom tindrà assegurada la seva felicitat.

Respecte a les relacions socials, aquestes seran paupèrrimes o, millor dit, inexistents. És a dir, qui no disposi de braços, no podrà comunicar-se, ja que tot serà digitalitzat i la manera d'interrelacionar amb els altres serà mitjançant un teclat. A més a més, la comunicació només s'establiria entre persones que desenvolupin la mateixa feina i en el mateix nivell, per tal d'evitar diferències entre els individus. D'aquesta manera, si no es constaten diferències ni superioritats, es garanteix la igualtat i la felicitat.

4. CIÈNCIA

En aquest aspecte Huxley n'estaria "orgullós", ja que serà una societat creada a partir de la fecundació *in vitro*, és a dir, "nens a la carta" de l'Estat: creats física i mentalment al gust i servei de l'Estat. Pel que fa a la medicina, els avenços hauran abolit les malalties i no es patirà la mort, doncs podrà ser induïda quan l'individu finalment formi part dels *misunderstood*.

5. TECNOLOGIA

En aquesta era la tecnologia constituirà el sòlid fonament de la societat. Augmentarà l'ús de les pantalles de televisió de tres dimensions que s'incorporaran a tot arreu: carrers edificis, cases i transports públics. La música envairà tots els espais per mantenir la ment ocupada i distreta. Els ordinadors de butxaca seran obligatoris per tal de poder estar connectat (i controlat) a tot hora. Es programaran vacances virtuals a la carta en sales condicionades i es viuran romanços virtuals.

A les cases, els robots faran les feines quotidianes, portaran l'agenda de les activitats de la gent i controlaran que tot es faci com està programat. Seran el cos policial "ocult" al servei de l'Estat.

El transport públic metropolità serà aeri (taxis i aerobusos), però també hi haurà metro, encara que més ràpid. El transport privat també serà aeri, però sempre controlat per un pilot automàtic.

6. CULTURA

Degut a les pressions ecologistes i amb el pretext d'evitar la tala massiva d'arbres, el paper haurà quedat oblidat, com a relíquia del passat, juntament amb els llibres. El nou substitut serà el llibre electrònic, que per economia de temps i rapidesa es limitarà a oferir un nou gènere literari: el resum. Aquest es basarà en reescriure breument les obres que puguin interessar a la societat de manera concisa, superficial i anecdòtica, eliminant allò que es considera superflu i adaptant el relat al llenguatge políticament correcte. Abundarà la literatura fantàstica, que permetrà als individus refugiar-se en mons artificials i evadir-se del món real.

La llengua s'haurà adaptat a les necessitats de la societat i s'hauran abolit aquelles paraules que suggereixin drets, llibertats o discrepància. Aquesta nova llengua, que parlarà tothom, es denominarà *Neopolitco* i consistirà bàsicament en paraules abreviades i relatives a la vida diària. Els termes abstractes seran mots compostos i faran referència a la ideologia de l'Estat. Poc a poc s'anirà perdent la capacitat de comprendre escrits anteriors a l'era de l' *Imperi de la Neotecnologia*.

Pel que fa a la forma d'escriure, serà un llenguatge de pictogrames i ideogrames, que només transmetran missatges utilitaris, sense cap capacitat d'abstracció.

7. RELIGIÓ

Totes les religions que coneixem han quedat abolides. Com ja hem explicat més amunt, Estat i religió seran la mateixa cosa: *GODGLE*, la infal·libilitat de la informació, el Déu que dona resposta a tot. El ritual és la connexió a la xarxa i la comunió d'opinió amb els integrants. És omniscient, omnipresent i omnipotent, per tant, té les característiques d'un déu perfecte.

CONCLUSIONS

Un cop presentats i analitzats tots els aspectes que conformen aquest treball cal reprendre la hipòtesi que ens ha servit de motor i que ens ha guiat al llarg de tot aquest estudi per tal de decidir si s'ha verificat o no.

En primer lloc, després de comparar els diferents aspectes polítics de les distopies amb la nostra societat actual hem pogut comprovar que hi ha més similituds del que en un inici podríem esperar. Les democràcies mostren una façana que emmascara actuacions totalitàries difícilment identificables a primera vista. S'ha analitzat la figura del líder amb la propaganda que l'envolta i s'ha pogut concloure que no està exempt de les arts manipuladores que caracteritzaven els líders de les novel·les distòpiques.

Un dels aspectes més esfereïdors de la manipulació del pensament és l'ús del llenguatge al servei de les idees, "de la política", com deia Zapatero, la qual cosa ens porta directament a la *Newspeak* d'Orwell. Paraula i pensament van lligats, i el propòsit del "políticament correcte" és configurar el pensament. A partir d'aquí, la pretensió d'una societat homogènia i mediocre, fàcilment manipulable a través del bombardeig dels mitjans de comunicació al servei de l'estat, és perfectament possible. De fet existeix.

Hem pogut també verificar el control que s'exerceix sobre la població mitjançant els avenços tecnològics (televisió, càmeres de vigilància, xarxes socials) i científics (clonació, nens a la carta) que ja estaven presents en les distopies objecte d'aquest estudi i la felicitat a qualsevol preu que impera avui dia. Recordem el món de Huxley i de Bradbury en aquest aspecte.

No podem oblidar esmentar la funció "terapèutica" de l'esport per mantenir la societat distreta i canalitzar l'agressivitat de la població (Orwell), mentre que d'altra banda es fomenta el consum (Huxley). L'esport resol conflictes territorials i al mateix temps constitueix una font d'ingressos.

Pel que fa la cultura, hem vist com s'ha desfigurat el significat del terme per tal d'adaptar-lo a la realitat, com s'ha devaluat el veritable coneixement pel tal de difondre una "felicitat" generalitzada. Estem assistint al final d'una era? Tant *1984*, com *Un món feliç* i *Fahrenheit 451* així ho plantegen, i tenim massa similituds per negar l'evidència.

Un últim apunt sobre religió. Tal com s'ha pogut comprovar, cada societat crea el seu propi déu a la mesura de les seves necessitats, tant a la ficció com a la realitat, per després creure-hi.

Les entrevistes realitzades a diferents personalitats dels àmbits estudiats al llarg d'aquest treball han acabat de perfilar i de corroborar la nostra hipòtesi. Per tant, podem concloure que ha quedat verificada la hipòtesi de la present recerca:

El món actual ha acabat fent realitat molts aspectes presents en les distopies emmascarant-los sota el pretext del benestar i la felicitat.

BIBLIOGRAFIA

LLIBRES

- Aldous Huxley, *Un mundo feliz*, Debolsillo, Barcelona, 2009.
- Aldous Huxley, *Brave New world*, Penguin Readers, England, 2008.
- A. N. Jeffares y S. Bushrui, *York Notes on Jonathan Swift*, Longman, Harlow, 1988.
- Barnes & Noble ed., *Fahrenheit 451*, SparkNotes Literature Guide Series, Spark Publishing, 2007.
- Christopher Lloyd, *Todo sobre nuestro mundo*, Ariel, Barcelona, 2008.
- Fyvel, T.R., *George Orwell. Vida y literatura*, Alfa, Barcelona, 1984.
- George Orwell, *1984*, Ed. Espasa, Madrid, 2009.
- J.J. Rosseau, *El contracte social*, Espasa Calpe, Madrid, 2007.
- J.M. Fernández Ros, J. González Salcedo, G. Ramirez Aledón, *Història 1 Batxillerat*, Santillana, Barcelona, 2008.
- Joseph Blakey, M.A., *Fahrenheit 451*, Coles Notes, London, 1972.
- Martin Buber, *Caminos de utopía*, Fondo de Cultura, 1998
- Martin Secker i Warburg Limited, *1984*, Coles Notes, Great Britain, 1949.
- Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, Contemporanea, Barcelona, 2008.
- Thomas More, *Utopia*, Tecnos, Madrid, 2008.
- V.V.A.A, *Enciclopedia Universal Danae*, Danae, Barcelona, 1977.
- V.V.A.A., *ATOPIA, Art i ciutat al segle XXI*, CCCB, Barcelona, 2010.
- V.V.A.A., *Filosofia i Ciutadania Batxillerat*, Edebé, Barcelona, 2008.

PÀGINES WEB

- http://www.biografiasyvidas.com/biografia/s/saint__simon_conde.htm
- http://www.biografiasyvidas.com/biografia/f/fourier_charles.htm
- <http://www.biografiasyvidas.com/biografia/o/owen.htm>
- <http://www.biografiasyvidas.com/biografia/o/orwell.htm>
- <http://www.biografiasyvidas.com/biografia/b/bradbury.htm>
- http://www.biografiasyvidas.com/biografia/h/huxley_aldous.htm
- <http://www.biografiasyvidas.com/biografia/o/orwell.htm>
- <http://biologia.uab.es/genetica/curso/EnsayosAlumnos/sara-peiro/terapiageneticaficcion.htm>

http://www.elpais.com/articulo/sociedad/Bebes/perfectos/gracias/elpepisoc/20090315elpepisoc_1/Tes
<http://www.enciclopedia.cat>
www.huxley.net/
<http://www.ine.es/prensa/np333.pdf>
<http://issuu.com/tonibanyes/docs/1984>
<http://issuu.com/bibliotecamollet/docs/1984>
<http://mural.uv.es/lozano/un+mundo+feliz+analisis.html>
<http://www.newspeakdictionary.com/>
<http://www.publico.es/espana/337720/zapatero-a-mohamed-vi-la-foto-es-lo-mas-importante>
<http://www.raybradbury.com/bio.html>
<http://www.rae.es>
<http://www.suite101.net/content/personas-libro-porque-haberlas-haylas-a15827>

ARTICLES

- Alain Besson, “1984:Orwell y Nosotros”, *La Vanguardia*, 2 de novembre de 1983, p. 36.
- Dario Migliucci, “Documento, deporte y política”, *Muy Interesante*, nº 347, abril de 2010, pp. 66-76.
- David Trueba, “Vidas”, *El país*, 25 d'octubre de 2010.
- EFE, “El 'Gran Hermano' de Blair”, *El Mundo*, 16 de gener de 2007.
- George Orwell, “The Prevention of Literature”, *Polemic* nº 2, gener de 1946.
- Juan Mora, “¿Medallas? Así, no. Gracias”, *AS*, 12 d'agost de 2010.
- Luis Núñez Ladeveze, “El proceso de la utopía a la distopía”, *Revista de estudios políticos*, nº 52, 1986.
- Luis Núñez Ladeveze, “De la utopía clásica a la distopia actual”, *Revista de estudios políticos*, nº 44, 1985 , pp. 47-80
- Lluís Foix, “El neolenguaje del conflicto”, *La Vanguardia*, 18 de maig de 2004
- Luis Gómez, Pablo Ordaz i Francisco Peregil, “A la sede del PP. Pásalo”, *El País*, 27 de març del 2003.
- Lluís Foix, “El neolenguaje del conflicto”, *La Vanguardia*, 18 de maig de 2004, p.29.
- Maricel Chavarria, “El gran hermano Robbins”, *La Vanguardia*, 8 d'agost de 2009.

- Maricel Chavarria, “Acabarán poniéndonos cámaras en casa”, *La Vanguardia*, 15 de setembre de 2009.
- Màrius Carol, “El diccionario de los sinónimos”, *La Vanguardia*, 26 de setembre de 2010, p.28.
- María R. Sahuquillo, “¿Bebés perfectos? No, gracias”, *El País*, 15 de març de 2009.
- Pierre-Philippe Marcou, “I Don't Want To Be A Great Leader”, *Time*, 19 de setembre, 2010.
- Pedro Schwartz, “El príncipe Zapatero”, *La Vanguardia*, 7 de juny de 2007, p. 29.
- Rafael Ramos, “Orwell eligió el título *1984* en un poema de su primera esposa”, *La Vanguardia*.
- Redacción *El País*, “Photoshop para hacer de Mubarak el gran líder mundial”, *El País*, 17 de setembre de 2010.
- Redacción (Barcelona), “La selección española, ¿revulsivo de la economía del país?”, *La Vanguardia*, 12 de juliol de 2010.
- Rosa Mª Tristán, “Fútbol: una guerra simbólica que se libra entre tribus modernas”, *El Mundo*, dijous 26 de juny de 2008.

ALTRES DOCUMENTS

- Estatutos PSOE 37 Congreso Federal.
- Declaració Universal de Drets Humans.
- Constitució espanyola 1978.
- Régimen del Personal de las Fuerzas Armadas, I. Disposiciones Generales, Jefatura del Estado Ley 17/1999, de 18 de mayo, I Exposición de motivos.

ÍNDIX D'IL·LUSTRACIONS

Il·lustració 1. *El jardí de les delícies*, oli de El Bosco.

Il·lustració 2. L'illa proposada per Thomas More.

Il·lustració 3. Exemple de falansteri.

Il·lustració 4. Pintura, *New Harmony*, (1838).

Il·lustració 5. Aldous Huxley (1894-1963).

Il·lustració 6. George Orwell (1903- 1950).

Il·lustració 7. Mapa de la repartició del món en la novel·la *1984* de George Orwell.

Il·lustració 8. Imatges de la celebració del dos minuts d'odi on apareix Goldstein i els lemes del partit.

Il·lustració 9. Família Parson i Winston Smith.

Il·lustració 10. Ray Bradbury (1920).

Il·lustració 11. Crema pública de llibres d' "autors indesitjables" a l'Alemanya nazi. Maig de 1933.

Il·lustració 22. Famosa imatge de l'altercat a la plaça de Tian' amen el 1989.

Il·lustració 13. Logotip del partit de l'*Ingsoc*.

Il·lustració 14. Piràmide social que reflecteix les classes socials del món orwellià.

Il·lustració 15. Representació del líder de l'*Ingsoc*, el Big Brother.

Il·lustració 16. Cartell propagandístic de l'època franquista.

Il·lustració 17. Cartell electoral, del partit d'Obama amb el seu mitificat lema *Yes, we can*.

Il·lustració 18. Recreació d'un cartell del Big Brother.

Il·lustració 19. Cartell electoral del PSOE.

Il·lustració 20. Campanya electoral del partit Ciutadans. Fou impactant per la nova manera de presentar una candidatura política.

Il·lustració 21. Campanya de propaganda política del CIU emprant com a estratègia el nom del president actual.

Il·lustració 22. Campanya de propaganda política del PSC, emprant la sàtira i un lema inquietant *Si tu no hi vas ells tornen*.

Il·lustració 23. Propaganda electoral del PSOE, liderat per J.R. Zapatero.

Il·lustració 24. Propaganda electoral del PP, liderat per Mariano Rajoy.

Il·lustració 25. Campanya del PSOE, que pren com a lema "*Por el pleno empleo*".

Il·lustració 26. Campanya política del PSC, utilitzant rostres d'adversaris polítics.

Il·lustració 27. Recreació dels *dos minuts d'odi*, amb la imatge de G. Bush.

Il·lustració 28. Tira còmica que satiritza aquesta demagògia política en els *meetings* electorals.

Il·lustració 29. Tira còmica que reflecteix a la hipòtesi d'aquest treball, les distopies, com la d'Orwell, han acabat sent una realitat. Un còmic ho il·lustra d'aquesta manera: *I wrote it 60 years ago as a "science fiction" book. Then it became just "fiction" and now "non fiction"*.

Il·lustració 30. Campanya publicitaria de la relació de l'esport amb la població més jove, els nens.

Il·lustracions 31 i 32. En aquestes dues imatges podem veure la similitud entre una marxa militar i la inauguració d'uns jocs olímpics.

Il·lustració 33. A la imatge observem la exigència de Xina amb els nens per arribar a ser grans atletes.

Il·lustració 34. Aquesta imatge podria reflectir metafòricament l'arquetip de la societat, la uniformització.

Il·lustracions 35 i 36. En aquestes imatges veiem a Lenin en ambdues fotos, però en la segona han fet desaparèixer a Trotski, per motius ideològics.

Il·lustracions 37 i 38. En aquestes il·lustracions es pot observar com continua la manipulació de les imatges.

Il·lustració 39. Representació còmica sobre els nens proveta de l'Estat fictici.

Il·lustració 40. Logotip del concurs *Big Brother*.

Il·lustració 41. Imatge de la plaça George Orwell, una zona vigilada per càmeres.